

Kuzey Afrika'da Değişen Dengeler

**GOLAN KARARI VE
BÖLGESEL YANSIMALARI**

**LİBYA'DA YENİ
İÇ SAVAŞ KAPIDA**

**YENİ BİR POLİTİKA ARACI:
TÜRK DİZİLERİ**

“

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Türkiye’de eksikliği hissedilen Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika ile ilgilenen çevrelerin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla Ocak 2009 tarihinde kurulmuştur. ORSAM Ankara merkezli, tarafsız ve kâr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur.

ORSAM, Ortadoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtabilmeyi hedeflemektedir. Ortadoğu ülkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin gerek Türkiye, gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortadoğu’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmaktadır. Ortadoğu ve uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve analiz edilebilmesini amaçlayan ORSAM, kamuoyuna ve karar alıcılara çözüm odaklı aydınlatıcı bilgiler sunmakta ve siyasa yapımına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda bölgesel gelişmelerin analizi yanı sıra, bölgesel sorunlara farklı politika alternatiflerini de içeren projeksiyonlar üretmektedir. Kapsamlı ve çözüm odaklı analizler sunabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanda yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarından faydalanmaktadır. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayın yelpazesine sahiptir.

”

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi : Ahmet Uysal

Editör : Dr. Gökhan Bozbaş
Editör Yardımcısı : Sertaç Canalp Korkmaz
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Dr. Gökhan Bozbaş

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan
Doç. Dr. Murat Yeşiltaş

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Dr. Gökhan Bozbaş
Dr. Göktaş Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Arapça Çeviri

Ceyda Beşirli

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: 0312 430 26 09 Faks: 0312 430 39 48

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : 0 312 341 52 39

Fotoğraflar : Shutterstock

Cilt 10, Sayı 87, Mayıs-Haziran 2019

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 10 Mayıs 2019

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2019 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu Analiz Dergisi'nin 87. sayısını siz değerli okuyucularımızla buluşturuyoruz. Dergimizin bu sayısında özellikle son dönemde bölgede tekrar hareketlenen sokakların analizini yaparak siz değerli okuyucularımızı bilgilendirmeyi hedefledik. Bu kapsamda son üç aydır sokakları durulmayan Cezayir de kapsamlı şekilde gündemimizde yerini aldı. Tansiyonun bir türlü düşürülemediği Cezayir'in Arap Dünyası'nda istisnai bir pozisyonunun olup olmadığı sorusu ile bu sayımıza giriş yaptık. Ayrıca Libya'daki durumu ve seçime hazırlanan Tunus'u "Kuzey Afrika'da Değişen Dengeler" başlıklı kapak dosyamız çerçevesinde ele aldık.

Önceki sayılarımızda olduğu gibi yine bu sayımızda da Ortadoğu'daki güncel konuları yakından takip etmeye çalıştık.

Bölgede özellikle IŞİD tehlikesinin büyük oranda bertaraf edilmesinden sonra hem ABD'nin tercihlerini ortaya koyması hem de önümüzdeki günlerde bölgedeki terör tehdidine karşı yaşanabilecek bölgesel ve küresel gelişmelere dair fikir vermesi açısından ABD'nin te-

rörle mücadele stratejinin analizini yaptık. Diğer yandan son dönemde şiddeti azalan Suriye iç savaşı ve bu süreçte Suriye'nin izlediği dış politikaya dair kapsamlı bir analizi bu sayımıza dahil ettik. Yine Suriye'deki iç savaşın karmaşıklığı içerisinde, Suriye toprağı olmasına rağmen Trump tarafından uluslararası hukuka aykırı bir şekilde İsrail'e adeta hediye edilen Golan Tepeleri'nin stratejik pozisyonunu ve önemini siz değerli okuyucularımız için analiz ettik.

Tansiyonun neredeyse hiç düşmediği Körfez'de, gerek Katar'ın attığı adımları gerekse de Suudi Arabistan'ın Asya ülkeleriyle olan temaslarını bu sayıda okuyucularımızın beğenisine sunduk. Ayrıca, işlenen siyasal olaylarla beraber, önemli bir kültürel çalışmaya da imza atıldı. Ortadoğu'da Türk varlığının izleri sürülmüş ve Ürdün'de asırlardır yaşayan Türklerin, son 10-15 yıldır Türkiye'nin bölgede artan etkinliği ile nasıl bir uyanış içerisinde olduğu siz değerli okuyucularımız için analiz etmiş bulunuyoruz.

Bir sonraki sayımızda görüşmek dileğiyle, keyifli okumalar.

İÇİNDE KİLER

Mayıs-Haziran 2019 Cilt: 10 Sayı: 87

06 Ortadoğu Gündemi: Türkiye ve Ortadoğu

Kapak Dosyası

08 Cezayir, Arap Dünyası'nda İstisna mı? / Prof. Dr. Ahmet Uysal

16 Seçime Giderken Tunus Siyaseti / Doç. Dr. Necati Anaz

20 Libya'da Yeni İç Savaş Kapıda / Nebahat Tanrıverdi Yaşar

Bölgesel Gelişmeler

26 Golan Kararı ve Bölgesel Yansımaları / Dr. Gökhan Bozbaş

30 Fetih ve Hamas Arasındaki Anlaşmazlık / Samir Alabdullah

36 Pratik Siyonizm'in Geri Dönüşü ve İsrail Seçimleri / Özgür Dikmen

CEZAYİR'DE BUTEFLİKA KARŞITI PROTESTOLAR

Gün Ünal

12

KAPAK
DOSYASI

46 Ürdün'de Türk Varlığı: Kadim Bir Halkın Uyanışı / Bilgay Duman

56 Sincar'daki PKK Varlığı / Feyzullah Tuna Aygün

60 Rusya'nın İdlib ve Fırat'ın Doğusu'na Bakışı / Yaroslav Samoylov

66 Suriye Denklemine Türkiye Dışındaki Bölgesel Dinamikler / Hamza Haşıl

70 Velihaht Prens Muhammed bin Selman'ın Asya Turu / Doç. Dr. Hilmi Özev

76 Körfez Krizi Sonrası Katar'ın Enerji Politikaları / Gökhan Erel

Savunma ve Güvenlik

ABD TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİ BELGESİ VE ORTADOĞU

Dr. Göktuğ Sönmez

80

İÇ SAVAŞ DÖNEMİ SURİYE DIŞ POLİTİKASI: ASİMETRİK GÜÇ DENGESİ

Enes Ayaşlı

40

52

İRAK TÜRKMENLERİNİN DURUMUNUN TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Watheq Al Sadoon


```
MSSWORD.copy  
PASSWORD.attachSpider()  
cryptoTransform  
fingerprint == null  
Unlock.insetID remote  
Unlock.USERNAME  
bug(1); }  
!change!sense!e!e!e!  
Unlock.Encryptor  
gatewayAccess("PUL")  
private sPhysCrypto  
SA.Crestel.LOLzug  
ID.Key + zKey;  
validate(Unlocked);  
remove(fingerprint);  
EXIT == invertal
```


16

20

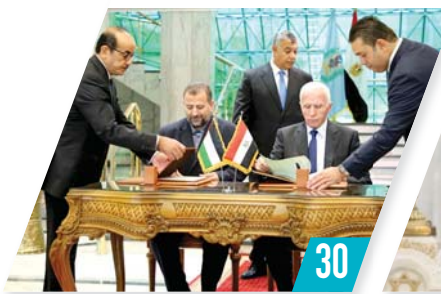
Siber Çatışmalar: Kodların
Silahlaştırılması / Emine Çelik

84

Savunma Sanayisi Kuşakları ve
Ortadoğu-(I) / Furkan Halit Yolcu

90

Ekonomi

30

36

Yeni Bir Politika Aracı: Türk Dizileri /
Recep Yorulmaz, Merve Tekçe

94

Kültür&Sanat

American Sniper'dan Christchurch'e
Terörizmin Banal Sıradanlığı ve
Yeniden İnsan Olmanın Umudu Üzerine /

100

Doç. Dr. Sertaç Timur Demir

46

66

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Mart 2019

- Irak'ın Musul kentinin doğu yakasında, ana cadde üzerinde park halindeki bomba yüklü aracın infilak etmesi sonucu 1 kişi öldü, 14 kişi yaralandı. Yapılan açıklamada, terör örgütü IŞİD tarafından gerçekleştirildiği tahmin edilen saldırıdan hemen sonra bölgede geniş çaplı inceleme başlatıldığı ifade edildi.

3 Mart 2019

- Irak Göç ve Göçmenler Bakanlığı Sözcüsü Settar Nevruz, ülkedeki iç göçmenlerin sayısına dair yayımladığı yazılı açıklamada, "Bakanlığın elindeki verilere göre, 465 bin Iraklı halen ülkenin farklı bölgelerindeki çadır kamplarda ikamet ediyor." ifadelerini kullandı. Nevruz, 4 milyondan fazla Iraklı iç göçmenin ise güvenlik güçlerince IŞİD'den geri alınan bölgelerdeki evlerine döndüğünü aktardı.

2 Mart 2019

- Cezayir'de Cumhurbaşkanı Buteflika'nın 5. dönem cumhurbaşkanlığı adaylığını protesto için düzenlenen gösterilerde 7 sivil ile 56 polis yaralandı, 45 gösterici gözaltına alındı.

5 Mart 2019

- Suudi Arabistan'da yabancı çalışanlara getirilen vergiler ve iş kısıtlaması nedeniyle 2017 yılının başından 2018 yılının üçüncü çeyreğine kadar 1,1 milyon yabancı işçi ülkeyi terk etti.

4 Mart 2019

- ITC Başkanı Erşat Salihi, Kürt partilerinin Kerkük'te kontrol sağlamak istediğini belirterek, Bağdat'ın buna sessiz kalması halinde krizin bölgeyi etkileyeceği uyarısı yaptı.
- Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman Al Sani, ülkesinin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi alması konusunda müzakerelerin devam ettiğini belirtti.

7 Mart 2019

- Irak'ın Musul kentine bağlı Mahmur ilçesi yakınında, terör örgütü IŞİD tarafından Türkmen gücü Haşdi Şabi'ye düzenlenen saldırıda 6 kişi hayatını kaybetti, 31 kişi de yaralandı.
- Cezayir'deki birçok meslek sendikası, Cumhurbaşkanı Abdulaziz Buteflika'nın 5'inci dönem adaylığına karşı çıkan halk hareketlerini desteklediğini açıkladı.

9 Mart 2019

- Irak'ın Musul kentinde bomba yüklü araçla düzenlenen saldırıda biri polis 2 kişi öldü, 16 kişi yaralandı.
- Suriye'nin İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi sınırları içindeki Cisir eş Şuğur ilçesine düzenlenen hava saldırısında 4 sivil hayatını kaybetti.

15 Mart 2019

- İsrail ordusu abluka altındaki Gazze Şeridi'nde Hamas'a ait olduğu iddia edilen 100 noktaya hava saldırısı düzenlendiğini duyurdu.

22 Mart 2019

- Beyaz Saray Sözcüsü Sarah Sanders, Suriye'de artık IŞİD'in elinde hiç toprak parçası kalmadığını açıkladı.

11 Mart 2019

- Cezayir'de 18 Nisan'daki seçimler ertelendi. Cumhurbaşkanı Abdulaziz Buteflika aday olmayacağını açıkladı.

13 Mart 2019

- ABD, YPG/PKK'ya 300 milyon, IŞİD'le mücadele eden, Suriye'ye sınır ülkelerin sınır güvenliğinin sağlanması için 250 milyon olmak üzere toplam 550 milyon dolar ayırdı.
- Yemen'in EL-Mehra kentinde kabileler, Suudi Arabistan'ı kentte gerginliği artırmaması ve yönünde uyardı. EL-Mehra kabilelerinden yapılan açıklamada, Suudi Arabistan'ın yapılan çağrılara uymaması halinde, kabilelerin "elleri bağlı durmayacağı" belirtildi.

17 Mart 2019

- Taliban militanlarının, Afganistan'ın kuzeyindeki Faryab vilayetinin Kaysar ilçesinde bulunan polis karakoluna saldırması sonucu 22 güvenlik görevlisi hayatını kaybetti.

12 Mart 2019

- Cezayir Cumhurbaşkanı Abdulaziz Buteflika, 2016'daki anayasal düzenlemeler çerçevesinde oluşturulan Bağımsız Seçim Denetim Komisyonu Başkanı ve üyelerinin görevine son verdi.

14 Mart 2019

- Brüksel'de düzenlenen "Suriye ve Bölgenin Geleceğinin Desteklenmesi" konferansında Suriye ve mülteciler için yaklaşık 7 milyar dolar yardım taahhüdünde bulunuldu.

20 Mart 2019

- Irak Genelkurmay Başkanı Osman el-Ganimi, Musul'a bağlı Sincar'a takviye güç gönderme kararı aldıklarını açıkladı.

28 Mart 2019

- BMGK, Trump'ın Golan Tepeleri üzerinde İsrail egemenliğini tanımasının ardından acil toplandı. ABD tek taraflı aldığı bu kararı savunduğu Konsey'de yalnız kaldı. Diğer 14 üye işgal altındaki bölgenin İsrail toprağı olmadığı konusunda birleşti.

ORTADOĞU GÜNDEMİ

3 Nisan 2019

- Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi Başkanı Fayiz es-Serrac, General Halife Hafter'e bağlı güçlerin başkent Trablus'a yaklaşması üzerine seferberlik ilan etti.

4 Nisan 2019

- Suriye'de Esed rejimi güçlerinin "İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi"nde pazar yerine düzenlediği saldırıda ilk belirlemelere göre 10 sivil yaşamını yitirdi, 25 sivil yaralandı.
- ABD Temsilciler Meclisi, ABD'nin Yemen'deki savaşta Suudi Arabistan'a verdiği askeri desteği kesmesini öngören yasa tasarısını onayladı.

2 Nisan 2019

- ABD, Irak'tan Suriye'ye, terör örgütü YPG/PKK işgalindeki bölgeye kapalı kasalar, tankerler ve dört çeker araçlar taşıyan 100 civarı tırta sevkiyat yaptı.
- Cezayir'de uzun süredir protestoların hedefi olan Cumhurbaşkanı Abdulaziz Buteflika istifa etti. Cezayir resmi ajansı APS'nin haberinde, "Cumhurbaşkanı Abdulaziz Buteflika, Cumhurbaşkanlığı görevini sona erdirmeye kararını Anayasa Konseyi Başkanına resmen bildirdi." ifadesine yer verildi.

5 Nisan 2019

- Hafter güçlerine ait resmi Facebook hesabından yapılan yazılı açıklamada, Trablus'un güneyindeki stratejik öneme haiz Kasr bin Gaşir, Vadi er-Rabi' ve Suk el-Hamis bölgelerinin ele geçirildiği belirtildi.

6 Nisan 2019

- Irak Savunma Bakanlığı, ABD'den altı F-16 savaş uçağını teslim aldıklarını açıkladı.

9 Nisan 2019

- İsrail'de halk 120 sandalyeli meclise girecek milletvekillerini belirlemek için sandık başında oy kullanmaya başladı.

2 Nisan 2019

- Libya'nın başkenti Trablus'u ele geçirmek için askeri operasyon başlatan General Halife Hafter'e bağlı güçlerden 14 asker öldürüldü.
- İsrail'de bir grup Filistinli tutuklu, hapisane şartlarını protesto için açlık grevine başladı.

8 Nisan 2019

- BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi, Hafter'in Libya'nın başkenti Trablus'a başlattığı saldırı nedeniyle bazı çatışma bölgelerinde sivillerin kapana kısıldığını duyurdu.

11 Nisan 2019

- Libya'da Halife Hafter güçlerinin başkent Trablus'a ilerlemesiyle başlayan çatışmalarda, 1 haftada 6'sı sivil 58 kişi yaşamını yitirdi.

10 Nisan 2019

- Suudi Arabistan, "Arap NATO'su" olarak adlandırılan "Stratejik Orta Doğu Pakti" kurulması çalışmalarına başladı.
- Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri, Yemen'in başkenti Sana'ya hava saldırısı düzenledi.
- Cezayir'de Buteflika'nın istifasının ardından cumhurbaşkanlığı seçiminin 4 Temmuz'da gerçekleştirileceği duyuruldu.

12 Nisan 2019

- İsrail'de salı günü yapılan erken genel seçimlerin resmi sonuçları açıklandı. Seçim Komisyonu, Başbakan Binyamin Netanyahu'nun Likud Partisi'nin seçimlerde 36 sandalye kazanarak birinci çıktığını açıkladı.

13 Nisan 2019

- Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi Fetih'in Merkez Konsey Üyesi Muhammed İştıyye'nin kurduğu hükümetin yeni kabinesinin üyeleri, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın huzurunda yemin etti.

14 Nisan 2019

- Suudi Arabistan, Sudan'da Askeri Geçiş Konseyi'nin ilan etmiş olduğu adımları desteklediğini ve Sudan halkının yanında yer aldığını açıkladı.
- Irak'ta şiddetli yağışlar nedeniyle evleri su altında kalan 3 bin aile güvenli bölgelere tahliye edildi.

17 Nisan 2019

- Mısır parlamentosu, Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi'nin 2030'a kadar görevde kalmasının önünü açan anayasa değişikliğini onayladı.
- İsrail Cumhurbaşkanı Reuven Rivlin, genel seçimlerde partisi birinci olan Başbakan Binyamin Netanyahu'ya koalisyon hükümetini kurma görevini verdi.

16 Nisan 2019

- Cezayir'de göstericilerin görevi bırakmasını istediği isimlerden Anayasa Konseyi Başkanı Tayyib Bilazy istifa etti.

20 Nisan 2019

- Irak Hava Kuvvetleri'nin ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonla birlikte Suriye sınırı üzerinde ilk kez savunma uçuşları yaptığı açıklandı.

25 Nisan 2019

- Yemen'de Husiler, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun desteklediği hükümet güçlerinden Duvran bölgesini ele geçirdi.

CEZAYİR, ARAP DÜNYASI'NDA İSTİSNA MI?

“ Soğuk Savaş dönemi biterken Cezayir de değişim arayışına girmişse de bu konuda pek ilerleme sağlayamamıştır. 1990'da yapılan ilk serbest demokratik seçimlerde muhalif İslami Selamet Cephesi'nin (FİS) kazanması kesinleşince ordu müdahale etmiştir. Askeri darbe Arap dünyasında bir ilk olmasa da bugün Arap Baharı olarak bilinen demokratikleşme çabasını 20 yıl önce başlatmasıyla önemli bir istisna oluşturmaktadır. ”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

Cezayir, bölgesinde birçok açıdan istisna oluşturmaktadır. Öncelikle coğrafyası oldukça geniş olmasıyla dikkat çeker. Fransızlar Cezayir topraklarını kendilerine ayırdıkları ve bırakmayı akıllarından bile geçirmedikleri için parçalamamışlardır. Bugün bile Cezayir'e yönelik heveslerinin bittiği söylenemez. Diğer Kuzey Afrika ülkeleri (Fas, Tunus, Libya) ile karşılaştırıldığında Cezayir'in ciddi bir ekonomik potansiyeli vardır. Çünkü petrol, gaz ve birçok maden rezervine sahiptir. Fas ve Tunus'a göre zenginlik potansiyeli yüksektir ve Libya'ya göre nüfusu daha fazladır. Dış politikada diğer ülkelerden daha bağımsız bir çizgi izler. Genelde dış problemlere karşınama anlayışını takip etse de Filistin davasında çok duyarlı ve aktiftir.

15. yüzyılın sonunda Endülüs düşükten sonra Portekiz ve İspan-

ya'nın başını çektiği Yeni Haçlılar hızla Kuzey Afrika ve güneyden Arap Yarımadası'na tehdit oluşturmaya başladılar. Coğrafi keşifçiler olarak bilinseler de kendilerini *conquistador* (fatih) olarak tanımlayan bu devletlerin dini motivasyonları çok yüksekti. Bu tehditlere karşı 16. yüzyılın başında Yavuz Sultan Selim, Arap Dünyası'nı güç kullanarak kontrol altına almıştı. Daha uzakta kalan Cezayir, yoğun olarak hissettiği İspanya tehdidine karşı Barbaros Hayrettin Paşa liderliğinde gönüllü olarak Osmanlı'ya bağlanmıştı. Bu dönemde Cezayir, Kuzey Afrika ve Batı Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü bir üssü olmuştur.

Osmanlı sistemi altında kazandığı güç ve özerkliğe örnek olarak Cezayir valisi Hasan Paşa ve Amerikan başkanı George Washington ile 1795 yılında ticaret anlaşması

bile imzalamıştır. 1578'de Ceza-yir-Osmanlı ordusu, Batı yanlısı kralı desteklemek üzere Fas'a gelen Kral Sebastian ve ordusunu yene-rek Portekiz devrini sona erdir-miştir. Bizde Vadisseyl Savaşı ve Araplarda *Vadi'l-Mehazin Savaşı* olarak adlandırılan ve üç kralın öldüğü bu çetin zafer, bizim tari-himizde yeterince bilinmemekte-dir. Fas'taki Müslümanları ve hatta Endülüs'ten gelen Yahudileri de koruyan ve bir devir kapatıp yeni bir devir açan bu savaş Osmanlı sisteminde Cezayir'in ne kadar önemli olduğuna net bir örnektir. Bütün Yeni Dünyayı ve Afrika'yı işgal eden Batı'nın bölgesel he-veslerine Cezayir'in parçası olduğu Osmanlı gücü, yaklaşık üç asır bo-yunca engel olmuştur.

Portekiz ve İspanya'dan sonra sü-per güç olarak dünya sahnesine çıkan Fransa'nın da Kuzey Afrika'ya yönelik hevesleri bitmemiş; 1798'de Mısır'ı işgale gelen Na-polyon burada yenilip kovulmuş-tur. Ancak Yeniçeriliğin kaldırıl-masını fırsat bilen Fransa, Cezayir'e olan büyük miktardaki borçlarını

ödememek için 1830'da burayı işgal etmiştir. Fransız Devri-mi'nden çok fazla zaman geçmeden yapılan bu işgal, modern Fransa'nın dünyaya bakışını da göstermiştir. Cezayir'i Fransa'nın bir parçası sa-yarken halkını *indigene* (yerli) diye tanımlamış, Fransızlarla eşit gör-meyerek dışlamıştır. İşgal döne-minde en kötü sömürge deneyi-mini yaşayan Cezayir halkı, top-raklarından sürülmüş ve yerlerine Avrupa'dan getirilen Hıristiyanlar ve bazen de Yahudiler yerleştiril-miştir. Fransa başka Avrupa ülkesi vatandaşlarını bile verimli Cezayir topraklarına yerleşmeye teşvik et-miştir.

Fransız sömürgesi döneminde çok büyük kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi tahribat yaşayan Cezayir halkı sömürüye direnmiş ve sık sık ayaklanmış. Bu direnişlerin başında işgalin ilk döneminde Ce-zayir'in doğusunda El-Hac Ahmet Bey ve ülkenin batısında ise Emir Abdülkadir'in öncülük ettiği dire-nişler gelir. Ancak iki mücadele işbirliği yapamadığı için Fransa ikisini de sırayla bastırmıştır. Ce-

zayir'in doğusunda Ahmet Bey'in gösterdiği direniş bugün bile hâlâ hayranlıkla anılmaktadır. Osman-lı'nın onları bırakmadığının ve Beylerin sadece gücü kullanırken değil, halkın hakkını savunurken de sorumluluk aldığını ve feda-kârlık yaptığını canlı bir örnek olarak görülür.

Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa birçok Cezayirliyi askere almış, Çanakkale ve Suriye gibi farklı cephelerde savaşmıştır. Bu sa-vaşlarda Müslümanlarla savaşmış-gören Cezayirli askerlerin karşı ta-rafa geçtiği bilinmektedir ve Adana örneği gibi belli bölgelerde bu as-kerlerin yerleştiği köyler vardır. Savaştan sonra yüzbinlere varan sayıda Cezayirli işçi Fransa'ya gö-türülmüştür. Onlar Fransa'nın ye-niden inşasında rol alırken, Cezayir çok kötü bir şekilde sömürülmeye devam ettiği için geri kalmış ve isyanlar aralıklarla devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı başlayınca Fransa Cezayirli savaşa katılıp ona yardım ederlerse savaştan sonra bağımsızlık vereceği sözünü vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği ilan edilince 8 Mayıs 1954'te bağımsızlıklarını kutlamak için sokakları dolduran Cezayirlilere birçok şehirde ateş edilmiş ve bu olaylarda toplam 45 bin Cezayirli öldürülmüştür. Özellikle savaştan dönen ve yakınlarının öldürüldüğünü gören Cezayirli askerler, bağımsızlık mücadelesine yoğun şekilde katılarak hak aramaya devam etmiştir. Bağımsızlık bir buçuk milyonun hayatına mal olsa da Cezayirli 1962'de bağımsızlığını kazanıncaya kadar yoluna devam etmiştir. Genel olarak bakıldığında Cezayir'in bağımsızlığı için ödediği yüksek bedel ve insanüstü çabanın Arap Dünyası'nda başka örneği görülmemiştir.

“

Cezayir'den silahla kovulan Fransa, 1980'lerde kültürel, ekonomik ve askeri etkisiyle geri gelmiştir. Özellikle çöl bölgelerinde petrol ve gaz yanında, uranyum ve altın gibi birçok değerli maden rezervleri bulunduğu için dış güçlerin iştahını çekmiş ve Fransa, Cezayir'deki emellerinden vazgeçmemiştir.

”

Bağımsızlık mücadelesini fakir ve muhafazakâr halk kesimleri verse de bağımsızlıktan sonra başa gelen laik elitler olmuştur. Cezayir'den silahla kovulan Fransa, 1980'lerde kültürel, ekonomik ve askeri etkisiyle geri gelmiştir. Özellikle çöl bölgelerinde petrol ve gaz yanında, uranyum ve altın gibi birçok değerli maden rezervleri bulunduğu için

dış güçlerin iştahını çekmiş ve Fransa, Cezayir'deki emellerinden vazgeçmemiştir. Ayrıca Afrika'ya açılan kapı olmasıyla da Fransa için önemli olmuştur. Bağımsızlık sonrası Soğuk Savaş ortamında Sosyalist Blok ile hareket eden Cezayir, büyük potansiyeline rağmen ciddi bir gelişme gösterememiştir.

Soğuk Savaş dönemi biterken Cezayir de değişim arayışına girmişse de bu konuda pek ilerleme sağlayamamıştır. 1990'da yapılan ilk serbest demokratik seçimlerde muhalif İslami Selamet Cephesi'nin (FİS) kazanması kesinleşince ordu müdahale etmiştir. Askeri darbe Arap dünyasında bir ilk olmasa da bugün Arap Baharı olarak bilinen demokratikleşme çabasını 20 yıl önce başlatmasıyla önemli bir istisna oluşturmaktadır. Askeri darbeye bahane göstermek için yeterli olmasa da FIS'in dünyaya bakışı oldukça radikaldir. Özellikle Afganistan savaşından dönen mücahitlerin etkili olduğu parti, siyasete hazır olmadığı gibi uluslararası dengeleri de okuyacak kapasitede ve esneklikte değildi. Darbe sonrası ortaya çıkan kaos ve iç savaşın maliyeti çok ağır olmuş, 200 bin kişi hayatını kaybetmiş ve ülke tamamen içeri kapanmıştır.

1999 yılında iç savaşa çözüm bulmak üzere başa gelen Abdülaziz Buteflika askerinin gözetiminde sivil bir lider olarak başa gelmiştir. Bağımsızlık mücadelesinde yer almasının getirdiği meşruiyet ve ulusal uzlaşma süreciyle ilk 10 yılda terör ve kriz ortamını büyük ölçüde sona erdirmiş ve ülkeyi normalleştirmiştir. Ancak Buteflika yönetimi toplumsal ve küresel değişimler karşısında artan ekonomik

ve sosyal beklentileri karşılayamamış ve ülkeyi siyasal olarak da demokratikleştirememiştir. Hem yaşlılığı ve hastalığı hem de demokratik denetimin olmaması dolayısıyla ülke yerinde saymıştır.

Bir istisna olarak 2010'ların başında Kuzey Afrika'yı kaplayan Arap isyanları, Cezayir'e uğramıştır. Bunun birinci sebebi, 20 yıl önceki demokrasi denemesinin çok kötü sonuçlanması ve Kara Onyl diye anılan kaos döneminin hala hafızlarda canlı olmasıdır. İkincisi, bir petrol-gaz ülkesi olarak Cezayir'in toplumun tepkilerini biraz dindirecek şekilde maddi yardımları artırmasıdır. O dönemde petrol fiyatlarının yüksek olması da hükümete yardımcı olmuştur. Ancak aradan geçen sürede petrol fiyatları ciddi derecede düşüş göstermiş sosyal destekleri sürdürmemiştir. Yine aradan geçen sürede

bu sıkıntıları en çok yaşayan genç nüfusun tepkisi artmış ve gecikmeli olarak halk sokaklara dökülmüştür. Cezayir protestolarının gecikmeli olarak ortaya çıkması da bir istisna oluşturmaktadır.

Cezayir'in istisna oluşuna başka bir örnek ise gösterilerin rejim değişikliği yerine yönetim değişikliğine yoğunlaşmasıdır. Libya, Suriye, Yemen, Tunus ve Mısır'da Arap isyanları rejim değişikliğine yoğunlaşmış, Fas ise reform yolunda ilerlemiştir. Cezayir'de göstermelik de olsa demokratik ve çoğulcu bir yasal zemin vardır ama tam uygulanmamaktadır. Göstericiler bu düzeni göstermelik olmaktan çıkarıp gerçek bir demokrasiye dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca 1990'lardaki radikalizmden ve Arap Baharı'nda Libya, Yemen ve Suriye'de yaşanan kaos ve çatışmalardan da ders çıkararak

reformist çizgide ilerlemek istiyorlar.

“

Fransa altında en kötü sömürge tecrübesini yaşayan Cezayir diğer sömürgelerde görülmeyen ve bir buçuk milyonun şehit olduğu çetin bir bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Demokratikleşme ve çoğulculukta diğer Arap ülkelerinden erken davranmış ancak bu arayış 1990'larda askeri darbe ve iş savaşı ile kesilmiştir.

”

Özetlersek, Cezayir birçok yönden Arap Dünyası'nda istisna sayılacak özellikler göstermektedir. Diğer Arap ülkelerinden farklı şekilde

gönüllü olarak Osmanlı'ya bağlanan Cezayir hem halkı hem de yönetimiyle, Osmanlı devleti ve oradaki konumu ile gurur duymaktadır. Fransa altında en kötü sömürge tecrübesini yaşayan Cezayir diğer sömürgelerde görülmeyen ve bir buçuk milyonun şehit olduğu çetin bir bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Demokratikleşme ve çoğulculukta diğer Arap ülkelerinden erken davranmış ancak bu arayış 1990'larda askeri darbe ve iş savaşı ile kesilmiştir. Yine diğer Arap ülkelerinden farklı olarak son günlerde yaşanan büyük gösteriler diğerlerine göre oldukça gecikmeli gelmiştir. Yakından izlenmesi gereken Cezayir'deki siyasi gelişmeler, ciddi demokratikleşme ve kalkınma potansiyeli ile bölgesel dengeleri değiştirecek ciddiyettedir.

Cezayir'de Buteflika Karşıtı Protestolar

“
Buteflika yönetiminde konumunu sağlamlaştıran elit kesim ve kendi bünyesindeki yoğun kutuplaşma, Buteflika'nın ileri yaşı ve sağlık sorunları nedeniyle görevini yerine getirememesi Cezayir'i günümüz koşullarına getirmiştir.
”

Gün Ünal

Araştırma Asistanı, ORSAM

Cezayir, Abdulaziz Buteflika'nın bu yıl Devlet Başkanlığı seçimlerinde beşinci kez aday olması üzerine, yüzbinlerce Cezayirlinin sokaklara dö-

külmesine sahne oldu. Buteflika'ya karşı daha önce görülmemiş yoğunluktaki protesto gösterileri, Cezayir halkını giderek kötüleşen sosyoekonomik koşullar ve şeffaflıktan uzak, yozlaşmış yönetime duyulan güvensizlik karşısında birleştirdi.

“

Cezayir İç Savaşı'nın ardından, diğer tüm adayların yarıştan çekildiği bir seçimle devlet başkanlığı görevine getirilen Abdulaziz Buteflika, ilk döneminde Cezayir'in ekonomik kalkınmasında büyük rol oynamıştır.

”

Buteflika'nın istifası ile başlayan geçiş dönemi, Meclis Başkanı Bensalah'ın geçici olarak Devlet Başkanı seçilmesiyle devam etti ve anayasaya göre 90 gün içerisinde Devlet Başkanlığı seçimlerinin düzenlenmesi ile sona erecek. Ancak yüzbinlerce protestocunun devam ettiği gösteriler, yalnızca Buteflika'nın gitmesinin yeterli olmadığını ortaya koyuyor.

Cezayir, 19. yüzyıldan beri Fransız sömürgesi iken 1962'de kanlı bir iç savaşla bağımsızlığını kazanmış, ülkeyi bağımsızlığa taşıyan FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi) Partisi ve ordu Cezayir siyasetinde oldukça etkili olmuştur. Ordunun, İslami partilerin galip geldiği 1991 seçimlerinin sonuçlarını tanımayarak darbe düzenlemesiyle, Cezayir ordusu ile İslami gruplar arasında bir gerilla savaşı başlamış, iki taraf

arasındaki silahlı mücadelede 200 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu süreç, Cezayir'i Kuzey Afrika bölgesinde İslami gruplarla silahlı mücadelede önemli aktörlerden biri yapmıştır. Ayrıca, bu dönemin kötü anıları Arap Baharı'nın Cezayir'de diğer ülkelerdeki kadar şiddetli geçmesine engel olmuş, halk ve ordunun akıllara kazınan on yıllık süreci takiben vardığı siyasi uzlaş, ülkenin uzun süre istikrarlı bir yönetimde kalmasını sağlamıştır. Cezayir İç Savaşı'nın ardından, diğer tüm adayların yarıştan çekildiği bir seçimle devlet başkanlığı görevine getirilen Abdulaziz Buteflika, ilk döneminde Cezayir'in ekonomik kalkınmasında büyük rol oynamıştır.

Ancak, Buteflika'nın arka arkaya devlet başkanı seçilmesi ile yıllar içerisinde devlet yönetiminde be-

lirli zümreler oluşmuş, görevde olduğu 1999'dan bu yana, kendisi başta olmak üzere, çok sayıda devlet adamının geniş çaplı yolsuzluğa karıştığına ilişkin iddialar ortaya atılmıştır. Bunun yanı sıra ordunun ülke siyasetindeki rolü, muhalif adayların engellenmesi ve seçimlere müdahale gibi usulsüzlükler sıklıkla gündeme gelmiştir. Ayrıca Buteflika yönetiminde konumunu sağlamlaştıran elit kesim ve kendi bünyesindeki yoğun kutuplaşma, Bouteflika'nın ileri yaşı ve sağlık sorunları nedeniyle görevini yerine getirememesi Cezayir'i günümüz koşullarına getirmiştir. Petrol ve doğal gaz kaynakları zengin olan Cezayir, gelirinin çoğunu doğal kaynaklarını Avrupa'ya ihraç ederek elde etmektedir. Arap Baharı sürecinde ülkenin ekonomisi günümüze kıyasla daha güçlü iken, devlet bünyesindeki petrol ve doğal gaz kuruluşu Sonatrach'ın gelirleri il sosyal düzenlemelere (işsizlik sigortası, sosyal reformlar vb.) maddi dayanak oluşturulmuştur. Bu durum, Libya ve Tunus'taki siyasi sürecin aksine, ayaklanmalarla Cezayir'de yönetimin devrilmesini engellebilmiştir.

Ancak, her ülkede farklı şiddette siyasi sonuçlara yol açsa da Cezayir'in de aralarında bulunduğu otokratik Kuzey Afrika hükümetleri Arap Baharı süreciyle oldukça sarsılmış, bu süreç hem toplumun hem yönetimin güvenlik kültürünü etkilemiştir. Bölgesel çerçevede, Libya'da süregelen istikrarsızlık diğer devletler için yeni güvenlik sorunları yaratırken, Akdeniz'de son dört yılda artan göç hareketliliği, yeni kaynak yönetimi zorluklarını beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda, şeffaflıktan uzak ve meşruiyeti tartışmalı Cezayir yönetiminin, önceliği yapısal veya yeni ortaya çıkan sorunlara karşı 'rejimin güvenliğine' vermesi, insan hakları ihlallerinin artmasına yol açmıştır. Ayaklanmaların zeminindeki işsizlik, yolsuzluk, yönetime güvensizlik gibi köklü sorunlarının giderilemediği, bu yandaki girişimlerin ise insani kalkınma odaklı olmadığını ve istenen etkiyi yaratmadığı söylenebilir.

Yüzbinlerce Cezayirli'nin Ocak ayında Buteflika'nın yeniden aday olmasına tepki olarak protesto gösterileri düzenlemesi şiddetli çatışmalara yol açmamış, ancak Başbakan'ın Mısır'da yaşananları hatırlatarak halkı sükunete davet etmesi, yönetimin bu direniş karşısında hazırlıksız yakalandığını gözler önüne sermiştir.

Böylece, Cezayir'in devlet mekanizması toplumun dinamiklerine, bölgesel ve uluslararası ilişkilere uzak, kapalı bir hal almış, son yıllarda artan dış borç, ithalat odaklı ekonomi, petrol ve doğal gaz gelirlerindeki azalma ile köşeye sıkışmıştır. Buteflika'nın 82 yaşında olması ve beş yıl önce geçirdiği felcin yol açtığı sağlık sorunlarına rağmen beşinci dönem için adaylığını koymasına karşısında halk sokaklara dökülmüştür. Devam etmekte olan bu süreç, bölgede ve ülkede yeni dinamiklerin oluştu-

ğuna ve yirmi yıllık Buteflika yönetiminin halktan ne kadar soyutlandığına işaret etmektedir. Ülkenin zengin doğal kaynaklarına rağmen, Cezayir halkı, bu getirilerden yolsuzluk ve etkisiz devlet yönetimi nedeniyle mahrum kalmaktadır. Yaklaşık 42 milyon nüfusa sahip Cezayir'de, 15-64 yaş aralığındaki kesim nüfusun %70'ini oluşturmaktadır ve bu çerçevedeki 16-25 yaş aralığındaki genç nüfusun işsizlik oranı %29 olarak belirtilmektedir.

Yüzbinlerce Cezayirli'nin Ocak ayında Buteflika'nın yeniden aday olmasına tepki olarak protesto gösterileri düzenlemesi şiddetli çatışmalara yol açmamış, ancak Başbakan'ın Mısır'da yaşananları hatırlatarak halkı sükunete davet etmesi, yönetimin bu direniş karşısında hazırlıksız yakalandığını gözler önüne sermiştir. Çünkü Buteflika, 2013'te geçirdiği rahatsızlığın ardından, sağlık durumu bilinmesine ve 2014'te kendi seçim kampanyasına bile katılmamasına rağmen yeniden seçilmiş, ancak son beş yılda yalnızca birkaç kez halkın karşısına çıkabilmiştir.

Protestocuları yatıştırmak üzere öne sürülen her öneri, yönetimin halkın iradesine karşı zaman kazanma hamleleri olarak yorumlanmış, uzayan süreç her geçen gün yeni bir kesimi sokaklara dökmüştür. Örneğin, Cezayirli hakimler Buteflika protestolara rağmen adaylıktan çekilmezse, seçimleri denetlemeyeceklerini duyurmuşlardır. Bunun üzerine, Buteflika'nın bir yıl süreyle görev yapıp ardından seçim yenileme, bu süreçte de anayasal reformlar düzenleme önerisi halkı tatmin et-

memiştir. 4. dönemi sona eren Devlet Başkanı, yeni Devlet Başkanlığı seçimlerinden adaylığını geri çekmiş, ancak nisan ayının sonundaki seçimleri ertelemiş ve bir süre daha görevde kalacağını açıklayarak tepki toplamıştır. Kısa sürede ortaya çıkan bu gelişmeler, Cezayir halkını, Buteflika'nın ne zaman sona ereceği bilinmeyen ve herhangi bir yasal meşruiyeti olmayan dördüncü dönemin uzatmalarıyla karşı karşıya bırakmıştır.

Bu belirsizlik karşısında, Cezayirli avukatlar Buteflika'nın görev süresinde herhangi bir uzatma olmaksızın, acilen istifasını talep etmiştir. Bu talebi başka bir hamle izlemiş, protesto gösterilerini desteklediği öne sürülen ordu adına, Genelkurmay Başkanı anayasanın 102. maddesi gereği Buteflika'nın göreve uygun olmadığına kararı verilmesini talep etmiştir. Zaten sağlık durumu ve ileri yaşı nedeniyle dördüncü dönemde devlet başkanlığı görevini yürütemeyen Buteflika, protesto gösterileri üzerine 2 Nisan 2019'da istifa etmiştir.

Cezayir Anayasası'na göre, Cumhurbaşkanı'nın görevden ayrılmasının ardından, 90 gün içerisinde Devlet Başkanlığı seçimleri düzenlenmeli, bu geçiş sürecine liderlik etmek üzere, Üst Meclis Başkanı Devlet Başkanı'nın görevini üstlenmelidir. Bu durumda, seçimin Temmuz ayının başında düzenlenmesi beklenmektedir. Alt ve Üst Meclis, yoğun baskı altında bir araya gelerek Üst Meclis Başkanı Abdulkadir Bensalah'ı geçiş dönemi Devlet Başkanı olarak atamış, düzenlenecek seçimlerde Devlet Başkanı aday olmayacağını

açıklayan Bensalah, Cezayir'de 20 sonra ilk kez Buteflika'nın yer almayacağı Devlet Başkanlığı seçimlerinin bağımsız bir komisyon tarafından düzenleneceğini duyurmuştur.

Protestocuların olumlu bir gelişme olarak nitelendirdiği Buteflika'nın istifasının üzerinden birkaç hafta geçmesine rağmen protestoların yatışmaması, Cezayir halkının yönetimden beklentilerinin yalnızca bir boyutunu temsil etmektedir. 2019'un başından beri, Cezayir halkı Buteflika'nın Cezayir siyasetindeki uzun soluklu rolünü sona erdiren siyasi bir aktör olarak ortaya çıkmış, bu durum ülkedeki uzun süredir yolsuzluk ve kötüleşen ekonomik koşullar karşısında Cezayir devlet mekanizmasının, protestoları yakından izleyen dikkatli hamlelerine rağmen seçeneklerinin hızla daraldığını ortaya koymuştur.

“
Cezayir halkının barışçıl ve daha demokratik bir Cezayir lehinde devam ettirdiği protestolar, gerek Cezayir'deki siyasi aktörler, gerek Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde yakından izlenmekte, itibarsızlaşan yönetimin bu baskılar ve ekonomik koşullar karşısında daha ne kadar direnebileceği sorusunu akıllara getirmektedir.
”

Ordu başta olmak üzere, yönetimi oluşturan elitler, yalnızca Butefli-

ka'nın gidişini halkın protesto ettiği koşulları yatıştırarak bir çözüm gibi sunmaktadır. Öyle ki, Buteflika'nın istifasını takiben, yargının yolsuzluk karşıtı faaliyetleri artmıştır. Örneğin, Buteflika'ya yakın olduğu ve enerji sektöründe Cezayir hükümetinden aldığı ihalelerle servet edindiği öne sürülen Kouninek kardeşler tutuklanmış, Buteflika'nın müttefikleri olarak bilinen Başbakan Ahmed Ouyahia ve Finans Bakanı Mohamed Loukal'ın kamuya ait ödeneği amacı dışında kullanma gerekçesiyle Mahkeme tarafından ifade vermeye çağırılmıştır. Genel Kurmay Başkanı'nın yargı organını tebrik ettiği bu gelişme, yönetimin Buteflika karşıtı eğilim üzerinden konumunu sağlamlaştırma gayreti olarak yorumlanmaktadır.

Ancak, protestolar yalnızca Buteflika'nın değil, 'pouvoir' yani güç (otorite) olarak adlandırılan, halktan kopmuş elit bir kesime yönetimin gitmesini ve yeni nesil politikacıların göreve gelmesini talep etmektedir. Bu bağlamda, halkın Buteflika'dan farklı görmediği Bensalah'ın istifasını talep eden protesto gösterileri artmış, bu süreçte ordu şiddet içermeyen protesto gösterilerini yakından takip etmiştir. Cezayir halkının barışçıl ve daha demokratik bir Cezayir lehinde devam ettirdiği protestolar, gerek Cezayir'deki siyasi aktörler, gerek Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde yakından izlenmekte, itibarsızlaşan yönetimin bu baskılar ve ekonomik koşullar karşısında daha ne kadar direnebileceği sorusunu akıllara getirmektedir.

SEÇİME GİDERKEN TUNUS SİYASETİ

“

Tunus'un post-Arap Baharı siyaseti her ne kadar otoriter rejim sonrası ülkenin siyaset dümenini kontrol altına almayı başarmış olsa da her haliyle ve aşamasında kırılğanlığını da muhafaza etmektedir.

”

Doç. Dr. Necati Anaz

*Istanbul Üniversitesi
Öğretim Üyesi*

Tunus, Arap Baharı'nın doğduğu yer ve ayakta kalan son kalesi olarak demokratikleşme sürecini bir adım öteye taşımaya hazırlanmaktadır. Zeynel Abidin Bin Ali'nin iktidardan indirilmesinden bu yana Tunus üç önemli seçim yaşamış ve her seçimde adil, çoğulcu ve şeffaf seçim yapmasıyla da temsili demokrasisini kalıcılaştırabilmiştir. Seçimleri

kaybedenlerin kriz çıkarmadan kazanını kutladığı bir atmosfer ise herkesin teveccühünü kazanmıştır. Ülke 2019'un son aylarında yine tarihinin en önemli seçimlerinden birisine hazırlanmaktadır. Ancak seçime doğru gidilirken şartlar ülkeyi bir türlü nedametiyle sarmalayan yapısal sorunlarıyla da karşı karşıya bırakmaktadır. Bu kısa makale 2019 parlamento ve başkanlık seçimlerine giderken Tunus siyasetini seçim koşulları çerçevesinde mercek altına almayı amaçlamaktadır. 2019 seçim değerlendirmesi analizimiz siyasetteki çıkmazlar, ekonomik zorluklar ve sosyolojik kırılğanlıklar üzerinden yapılacaktır.

Kırılğan Siyaset

Tunus'un post-Arap Baharı siyaseti her ne kadar otoriter rejim sonrası ülkenin siyaset dümenini kontrol altına almayı başarmış olsa da her haliyle ve aşamasında kırılğanlığını da muhafaza etmektedir. Tek parti

rejimiyle ülkeyi yöneten Bin Ali sonrası Tunus, onlarca aktif siyasi partinin doğduğu ve bu partilerin her seçimde birbirleriyle kıyasıya yarıştığı bir platform olmuştur. Bu hiç şüphesiz Tunus demokrasisi için bir kazanım olarak görülmektedir ancak bu ölçekte parçalanmışlığın getirdiği maliyetler de ülkenin gelişmesinde paradoksal olarak zayıflatıcı unsur haline gelebilmektedir. Bugün 217 milletvekiliyle temsil edilen Tunus Parla-

mentosunu yaklaşık sekiz ayrı bloğa ayrılmıştır. Bu bloklar da ayrı görüş ve ideolojilerin temsil ettiği mikro gruplardan müteşekkildir. Hükümet ise vekil sayısı bakımından üçüncü sırada fakat çok parçalı olan Millet İttifakı tarafından kurulmuş ve mecliste en fazla vekile sahip Ennahda tarafından destekle ayakta kalmaktadır.

2014 seçimlerinde mecliste çoğunluğu alan Nida Tunus bu parçalanmanın en çok yaşandığı parti

olmuştur. Cumhurbaşkanı El-Beci Kaid Es-Sibi'nin oğlu Hafız Kaid Es-Sibi'nin liderliğini yaptığı parti mevcut Başbakan Yusuf Şahid liderliğindeki hükümetle arasının açılması sonrasında Nida Tunus'taki bölünmeyi ve krizi daha da derinleştirmiş ve ülke siyasetini ayrı bir çıkmaza sokmuştur. Kriz, Şahid liderliğindeki iktidara karşı darbe girişimi söylentilerinin kamuoyuna yayılmasına kadar ilerlemiştir. Sonuç, Başbakan Yusuf Şahid'in Nida

Tunus'tan ayrılması ve kendisine yakın kırk civarında milletvekiliyle Raşid Gannuşî'nin liderliğindeki Ennahda'nın desteğiyle hükümete devamı olmuştur. Karşılıklı suçlamalarla ve politik çekişmelerle siyaset güven krizine girmiş ve ilk defa Arap Baharı sonrası Tunus halkı yüzde altmışın üzerinde bir yönelimle tek parti sistemini/rejimini mevcut duruma tercih eder hale gelmiştir. Siyaset devrim sonrası çözümün üretildiği alan ol-

maktan yeniden sorunun kaynağına dönüşmüştür. Bunu Tunus seçmeni en son 2018'de yapılan yerel seçimlere yüzde 35,6 katılımı göstermiştir. Katılımın gençler arasında en az olması da ülke siyasetine duyulan güvenin hangi boyutlarda olduğunu ayrıca izah etmektedir. Bir başka ifadeyle Arap Baharı'nın motoru olan genç kitle Arap Baharı sonrası demokrasi treninden inmiş ve bir sonraki yolculuğun nereye olduğunu bilmediği bir istasyonda ümitsizce beklemektedir. Bu durum, tedirginlik veren bir potansiyel şeklinde Tunus siyasetinin kırılma hatlarından en tehlikelisi olarak kenarda beklemektedir.

“

2016'da yapılan bir araştırmaya göre Tunusluların yüzde 86'sı ekonominin "kötü" veya "çok kötü" olduğunu belirtmiştir. Yine aynı araştırmada Tunusluların yüzde 83'ü ülkenin kötüye doğru gittiğini düşünmektedir. Mevcut koşulların 2019 seçimleri öncesinde devam etmediğini söylemek zordur.

”

Kırılgan Ekonomi

Arap Baharı'nın en öne çıkan sloganlarından ilk ikisi demokrasi ve onur ise üçüncüsü de ekmek idi. Özellikle genç nüfusun dinamosu olduğu Yasemin Devrimi temelinde bu üç talep üzerine mobilize edilmişti. Devrimden bu yana tam

sekiz yıl geçti. Demokratikleşmede ve insan haklarında kıymete değer mesafe kat edildi ise de ekmek bu ülkede halen aslanın midesinde durmaktadır. Büyüme oranı devrim öncesinin altına düşerken işsizlik de artış eğilimine girmiştir. Bilhassa genç nüfus arasında işsizlik oranı yüzde 40-45 seviyelerindedir. Bu da yaklaşık her iki gençten birisini işsiz yapmaktadır. Resmi kaynaklar başka rakamlar verebilir ancak başkentin herhangi bir sokağında yapılan sıradan bir gözlem ile dahi kahvehanelerin özellikle mesai saatlerinde tıklım tıklım işsiz gençlerle dolduğu temaşa edilecektir. Bundan daha tehlikelisi bu kitlenin ülkenin işsizlikle mücadelesinden de ümitsiz olmasıdır, yani yöneticilerinden. Örneğin 2016'da yapılan bir araştırmaya göre Tunusluların yüzde 86'sı ekonominin "kötü" veya "çok kötü" olduğunu belirtmiştir. Yine aynı araştırmada Tunusluların yüzde 83'ü ülkenin kötüye doğru gittiğini düşünmektedir. Mevcut koşulların 2019 seçimleri öncesinde devam etmediğini söylemek zordur. Anlaşılacağı üzere ekonomik sorunlar 2019 seçimlerinin en be-

lirleyici unsurlarından birisi olacaktır. Buna bölgeler arası dengesiz gelişmişlik, gelir dağılımında adaletsizlik, Tunus dinarının devam eden değer kaybı, artan kamu harcamaları ve düşen yaşam standardı da eklenince 2019 seçimleri siyasi partiler için hiç de kolay olmayacak demektir.

Ekonomik sıkıntıların kısa ve orta vadede düzelmeyeceği kaygısı ise tıpkı 2018 yerel seçimlerinde olduğu gibi 2019 parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçiminde de katılımı düşürecektir. Tedirginlik veren bu tablo Akdeniz üzerinden Avrupa'ya akan yasadışı göçü hızlandırırken marjinal gruplara teveccühü tetikleme ihtimali de doğuracaktır. Bu da beraberinde güvenlik sorunu doğuracak ve ülke sorunları içinden çıkılması zor bir sarmala dönüşecektir.

Kırılgan Sosyoloji

Arap Baharı sonrasında Tunus dördüncü seçimine giderken gerek siyasetin yetersizliğinden gerekse ekonomik gidişatın iyimser bir tablo çizememesinden kaynaklı bir şekilde insanlar, devrimi top-

yekûn sorgulamaya başlamıştır. Bu durumu devrimin getirdiği kazanımları küçümseme bağlamında anlamamak gerekir. Ancak devrimle beraber iyileşeceği düşünülen pek çok yapısal meselenin devrimin üzerinden sekiz yıl geçmesine rağmen halen herhangi bir iyileşme emaresi göstermemesi toplumu sadece germemekte aynı zamanda ümitsizliğe de itmektedir. Siyasetin işlevsizliği ve sorunlara çözüm üretmez hale gelmesi “Devrim öncesinde işler daha iyiydi.” ifadesinin fazlaca telaffuz edilmesine neden olmaktadır. Özellikle Bin Ali döneminden miras yönetici kadro ve elit cenah aktif siyasetin yeni aktörü İslamcı parti Ennahda’yı kabullenememekte ve ülkedeki birçok sorunun müsebbibi saymaktadır. Bunu bir iç çatışma sebebi olarak bile ele alanlar olmaktadır. Hatta 2018 yerel seçimlerinde Ennahda’nın belediye başkan aday profiline baktığımızda bunun parti kadrosunca da fark edildiği söylenebilir. Yerel seçimlerde Ennahda’nın yüzde otuz civarında alınan sınırlı oy ve belediye başkanlığı ile fazlaca mutlu olduğu görülmüştür. Bunun temelinde çoğunluğu seküler siyasetten gelen güçlü Tunus elitini karşısına almak istememe nedeni yatmaktadır. Dolayısıyla siyaset ve ekonomi kadar kırılan sosyoloji de ziyadesiyle 2019 seçim atmosferini etkilemektedir. Bu kırılan yapıyı iyi okuyan Ennahda seçim öncesi ve muhtemelen seçim sonrasında da uzlaşmayı ve daha örtülü siyaseti benimsemek zorunda kalacaktır.

Siyasetsiz Siyaset

Tunus siyasetinde ve sosyolojisinde “uzlaşma” diğer coğrafyalarda oldu-

ğundan daha önemli bir yere sahiptir. İslami söylemleriyle bilinen Ennahda Hareketinin devrim sonrası Tunus siyasetine hızlı girmesi sadece yerel unsurları değil aynı zamanda uluslararası gözlemcileri de tedirgin etmişti. Mısır örneğinden de Ortadoğu siyasetini çok iyi takip eden Ennahda liderliği mecliste çoğunluğa sahip olmasına rağmen iktidarı daha seküler ve bir yanı sıra da eski rejimin unsurlarını bünyesinde barındıran Nida Tunus partisine bırakmıştı. Bu, Ennahda’nın yaptığı en yerinde hamlelerden birisi olarak bilinir. Yerel ve uluslararası medya tarafından da sıkça dillendirilen Ennahda-radikal İslam eşleştirilmesi partinin hareketini sınırlandırmış ve sistem dışına itilmesi tehlikesini doğurmuştu. Bunu yakinen tecrübe eden hareket lideri Raşid Gannuşu partiyi daha geri planda kalarak uzlaşmacı siyasete yönlendirmiş ve demokrasinin kökleşmesi adına siyaseti zamana yaymayı tercih etmiştir. Bu sebeple 2019 seçimleri Ennahda için tek başına iktidar olacak sayıya ulaşmayı hedeflemekten ziyade daha uzlaşmacı bir koalisyonun ortaya çıkacağı seçim sonucunu tercih etmek en rasyonel seçenek olacaktır.

Öte yandan seküler siyasetin güçlü temsilcilerinden olan partiler ve kurumlar ise 2019 seçimlerini bir dönüm noktası yapıp Tunus’un gelecek beş yılını şekillendirmeyi hesaplamaktadır. Örneğin, cumhurbaşkanının oğlunun liderliğini yaptığı Nida Tunus’un seçimlerde iyi bir performans sağlaması beklenirse de halihazırda seküler siyasetin liderliğini üstlenmesi sebebiyle Tunus siyasetinin önemli

aktörleri arasında kalması kaçınılmaz görünmektedir. Yani Nida Tunus, kendisini ülkenin bir nevi sigortası olarak görmektedir. Tunus’un en köklü sendikalarından olan UGTT de seküler siyasetin en etkin temsilcilerinden biri olarak 2019 seçimlerinde ayrıcalıklı yerini korumayı hedeflemektedir. Ancak halen bir azınlık hükümeti olarak başbakanlığı devam ettiren Yusuf Şahid’in destekleriyle kurulan Millet İttifakı da meclise giren önemli bloklardan olacaktır. Yusuf Şahid eğer Ennahda’nın 2019 Cumhurbaşkanı adayı olmazsa seküler kanadın İslamcı partiyle kuracağı köprü rolünü üstlenebilir. Bu da yine Tunus siyasetinde denge kurucu işlev görecektir.

Tüm bunların ötesinde 2019 seçimleri düşük katılımı bir seçim olmaya şimdiden adaydır. Halihazırda aktif siyasetten beklentilerini kaybetmiş on iki milyonluk bir ülke olan Tunus, teselli olarak devrim kazanımlarının muhafazasına ve ağır ilerleyen yapısal gelişmelere ümit bağlamaktadır. Yapısal sorunların çözümünün bir seçimlik mesele olmadığını çoktan kavrayan seçmen, 2019 seçimleri için fazla heyecanlı olmasa da Arap Baharının son kalesi olarak demokratikleşmeye uzlaşma siyasetiyle devam edecektir. Dolayısıyla bu seçim partilerden ziyade ülkenin demokratikleşme sürecini sürdürmesi minvalinde orta ve uzun vadede kazananın Tunus olduğu bir seçim olacaktır. Seçimlerin zamanında yapılması dahi bu manada takdir edilmesi gereken bir husus olacaktır.

LİBYA'DA YENİ İÇ SAVAŞ KAPIDA

“

2014'ten itibaren yürütülen askeri operasyonlara rağmen ne ülke içinde ne de uluslararası arenada Libya'nın hakim lideri olmayı başaramayan Hafter, arzu ettiği uluslararası meşruiyeti bir türlü elde edemedi.

”

**Nebahat
Tanrıverdi Yaşar**

Araştırmacı

Libya'nın doğusundaki askeri güçlerin lideri General Halife Hafter, 3 Nisan günü, ülkenin başkenti Trablus'u ele geçirmek adına askeri operasyon yapacaklarını açıkladı ve böylece 2011'den bu yana ülkedeki üçüncü iç savaş başlamış oldu. Bu yazı kaleme alındığı sırada Libya'da Hafter tarafından 4 Nisan'da başlatılan iç savaşın ilk on günü sona erdi. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO), sosyal medya hesabı Twitter üzerinden yaptığı açıklamaya göre, Libya'daki son çatışmalarda şu ana kadar 121 kişi öldü, 561 kişi de yaralandı. Henüz Trablus

içlerine girmeyi başaramayan Hafter'e bağlı güçlerin operasyona devam etmesi halinde bu kayıpların çok daha yüksek rakamlara ulaşması bekleniyor.

Fizan'dan Trablus'a İç Savaşın Ayak Sesleri

Şubat 2019'da Hafter'e bağlı Libya Ulusal Ordusu'nun ülkenin güney bölgesine başlattığı askeri operasyon ile hızlı bir ilerleme kaydetmesi şaşırtıcı olmuştu. “Yabancı güçlerle ve terörle mücadele” söylemi ile başlatılan bu operasyonla, günde 400 bin varil üretim kapasitesine sahip ülkenin güneyindeki en bü-

yük petrol sahası Şerare'yi kısa süre içerisinde ele geçirildi. Eylül 2016'da da Doğu Libya'daki petrol tesislerini, Haziran 2018'de ise Petrol Hilali Bölgesi'nde stratejik öneme sahip Sidra ve Ra's el-Unuf limanlarının kontrolünü ele geçiren Hafter, böylece Şubat 2019 itibari ile Libya'nın doğusunda Derna kenti hariç tüm bölgelerde hâki-

miyet sağladı. Ayrıca Hafter, Fizan bölgesinde Çad sınırına doğru kayda değer bir ilerleme sağlayarak ülkenin kuzey batısına doğru yöneldi. Ele geçirdiği tüm yerlerde hemen hemen aynı politikayı izleyen Hafter, yerel milislere ve aşiret güçlerine üniformalar dağıttı, maaş ödeneceği sözü verdi ve izlediği strateji çerçevesinde yerel

güçleri Libya Ulusal Ordusu'na bağladı. Ayrıca bir süredir hâkimiyeti altında bulunan bölgelerde, yeni bir para birimini de kullanıma soktuğu da bilinmektedir.

Esas itibari ile "Fizan Operasyonları" olarak değerlendirilebilecek ve Halife Hafter'in ülkede siyasi statükoyu değiştirmek için askeri

araçları çekinmeden kullanacağına açık bir şekilde işaret eden bu operasyonların oldukça cesur ve anlamlı olduğu söylenebilir. 2014'ten itibaren yürütülen askeri operasyonlara rağmen ne ülke içinde ne de uluslararası arenada Libya'nın hakim lideri olmayı başaramayan Hafter, arzu ettiği uluslararası meşruiyeti bir türlü elde edemedi. Ülke ekonomisinin can damarı sayılan petrol alanları ve önemli limanları ele geçirmesinin ardından,

Haziran 2018'de, bağımsız bir şekilde petrol satışı yapmayı deneyen Hafter'in bu girişimi uluslararası aktörler tarafından kabul görmemişti. Bu başarısızlığın ardından ülkenin doğusundaki Barka, diğer bir adıyla Tobruk hükümeti ve Hafter, Trablus'taki BM tarafından tanınan Favez el-Sarraj hükümeti ile siyasi görüşmelere başlamak zorunda kalmıştı. Elbette Hafter'in bu hamlesi, Libya'nın politik sürecini yönlendiren uluslararası top-

lumda yasal ve meşru bir liderlik onayı elde etmeyi hedefliyordu. Aslında bu yılki diplomatik çabalar, Hafter'in ulusal rolünü resmileştirmeye yönelik bir dizi çabanın net bir biçimde gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır.

Hafter'in Liderlik Arayışı

Fransa özellikle son bir yılda Libya Ulusal Ordusu'nun başındaki Halife Hafter ile yakın ilişkiler kurdu. Mayıs 2018'deki Fransa destekli

zirveden çıkan seçim takvimi ve yol haritası, esas itibarıyla Fransızların Hafter'in galip geleceği bir seçimi hedeflemekteydi. Fransa tarafının seçimlerin en kısa sürede gerçekleştirilmesi için ısrar etmesinin nedeni de ülkenin batısındaki bölünmüşlük ve milis güçler arasındaki bitmek bilmeyen çatışmaların da etkisiyle Hafter'in ilerleyişinin garanti altına alınmasıydı.

Her ne kadar Fransa'nın bu girişimi İtalya'nın muhalefeti ile karşılaşsa

da İtalya tarafından organize edilen Palermo Konferansı'nda gerçekleştirilen mini zirvede Hafter'in de yer alması, İtalya'nın Libya politikasında revizyona giderek Hafter'e alan açtığını göstermektedir. Benzer şekilde BM Libya Özel Temsilciliği de yeni bir yol haritası ile Hafter'in hedeflerinin önünü açmıştı. BM Özel Temsilcisi Gassan Selame'nin yol haritası çerçevesinde, Libya Ulusal Konferansı, Hafter ile Ulusal Mutabakat Hükümeti ve Sarraj arasında bir anlaşma yapılmasını ve yeniden Libya'daki rakip kurumları ve aktörleri tek çatı altında birleştirmeyi hedeflemekteydi. Ancak BM arabuluculuğu ile gerçekleşen bu görüşmeler, şubat ayındaki Fizan Operasyonları nedeniyle ertelenmişti.

“

Hafter'in amacı BM tarafından düzenlenen ve 14 Nisan'da yapılması planlanan Libya Ulusal Konferansına, sahadaki kazanımlarını garanti altına da alacak şekilde ve hatta ülkenin siyasi lideri olarak tanındığı güçlü bir konumda katılmaktı. Ancak gelenen noktada Hafter'in diplomatik yolları rafa kaldırdığı ve askeri yöntemlerle ilerleyişine devam etmeyi tercih ettiği görülüyor.

”

Ancak Hafter'e verdiği destek ile bilinen Birleşik Arap Emirlikleri, BM destekli görüşmelerin ertelenmesinin ardından Hafter'in

elini güçlendirmek adına bir diplomasi turu gerçekleştirdi. Birleşik Arap Emirlikleri öncelikle Hafter'in ele geçirdiği güneydeki petrol sahalarındaki varlığına meşruiyet kazandırmak amacıyla Libya Ulusal Petrol Şirketi başkanı ile görüşerek kurumu, petrol sevkiyatını engelleyen güney petrol sahalarındaki "mücbir sebepleri" kaldırmaya ikna etti. Libya Ulusal Petrol Şirketi, Hafter'in petrol sahasındaki varlığını "olağanüstü bir olay" olarak tanıdıklarını açıkladı, böylece Hafter'in ve Hafter'e bağlı Libya Ulusal Ordusu'nun orada bulunmasını meşrulaştırdı ve Libya'daki kontrolünü güçlendirdi. Şubat ayının sonlarında ise Birleşik Arap Emirlikleri ve Birleşmiş Milletler girişimleri ile Sarraj ve Hafter Abu Dabi'de bir araya geldiler. Her ne kadar bu görüşmelerden Libya'da seçimlerin gerçekleştirilmesine yönelik ortak bir karar çıksa da süreç Hafter'in istediği hızda ilerlemedi. Hafter'in amacı BM tarafından düzenlenen ve 14 Nisan'da yapılması planlanan Libya Ulusal Konferansına, sahadaki kazanımlarını

garanti altına da alacak şekilde ve hatta ülkenin siyasi lideri olarak tanındığı güçlü bir konumda kalmaktı. Ancak gelinen noktada Hafter'in diplomatik yolları rafa kaldırdığı ve askeri yöntemlerle ilerleyişine devam etmeyi tercih ettiği görülüyor.

“

Başkent Trablus'taki milis güçleri en son 2014'te yaşanan iç savaş sırasında mobilize olmuş ve nispeten birlikte hareket edebilmişlerdi. Ancak daha sonra milis güçler ve siyasi aktörler arasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları ve siyasi rekabet nedeniyle Trablus, iç çatışmalar, rekabet, yolsuzluk ve siyasi rant mücadelesi gibi nedenlerden ötürü güç kaybetmeye ve dağınık bir siyasi ve askeri tablo çizmeye başlamıştı.

”

Hedef Trablus

Öncelikle Hafter'in Trablus'a yönelik başlattığı askeri operasyondan en iyi ihtimalle Trablus'un tamamını ele geçirmeyi, en kötü ihtimalle de Trablus içine doğru ilerleyerek kente askeri varlığını sokmayı hedeflediğini söylemek mümkün. Bu noktada Hafter'in en önemli stratejik hatası da Trablus'un askeri olarak kendisine uzun süre direnemeyeceğini ve muhtemelen BM tarafından düzenlenmesi planlanan 14 Nisan Libya Ulusal Konferansı'ndan önce bu hedeflerine büyük oranda ulaşacağı düşünmesidir.

Başkent Trablus'taki milis güçleri en son 2014'te yaşanan iç savaş sırasında mobilize olmuş ve nispeten birlikte hareket edebilmişlerdi. Ancak daha sonra milis güçler ve siyasi aktörler arasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları ve siyasi rekabet nedeniyle Trablus, iç çatışmalar, rekabet, yolsuzluk ve siyasi rant mücadelesi gibi nedenlerden ötürü güç kaybetmeye ve dağınık bir siyasi ve askeri tablo çizmeye başlamıştı. Hakeza bazı milis güçlerin Trablus merkezdeki güç mücadelesinden dolayı yerele çekildiği de gözlenmekteydi. Bu durum, 2014'ten bu yana başarılı bir şekilde ülkede askeri anlamda ilerlemeye devam eden Hafter'in, Trablus operasyonunun kısa süreceği algısına sahip olmasına neden oldu. Buna uyumlu olarak da operasyonun başladığı ilk günlerde Tarhuna, Gıryan, Sarman, Sabrata ve Aziziye gibi başkenti çevreleyen bölgelerdeki silahlı gruplar Hafter'e direnç göstermedi ve hatta bazıları Hafter saflarına katıldı. Ancak ilerleyen günlerde Zintan ve Misrata

güçleri başta olmak üzere Trablus merkezindeki askeri güçler hızlı bir şekilde toparlanarak Hafter karşısında Trablus müdafaasında etkili bir rol oynamaya başladılar. Hafter böylece uzun süredir bir araya gelmek istemeyen Trablus milislerini ve siyasi aktörlerini istemeyerek de olsa bir araya getirmiş oldu. Bu nedenle Hafter'in ilk hedefi olan ani saldırı, hızlı ilerleme ve ateşkes stratejisi başarısızlıkla sonuçlandı.

Ancak bu başarısızlığa rağmen, Hafter'in ateşkes ilan edip çekilmesi de oldukça zayıf bir ihtimal. Halihazırda BM ve AB'den açıklamalar, savaşı başlatanın Hafter olmasına rağmen "tüm taraflara" yönelik bir dil kullanması ve içeriğin zayıf olması, bu mesajların yetersiz ve etkisiz kalmasına yol açmıştır. BAE ve Mısır gibi bölgesel aktörler ile Fransa ve Rusya gibi uluslararası aktörlerden aldığı askeri ve siyasi destek de bu duruma işaret etmektedir. Son olarak ABD Başkanı Donald Trump'ın 15 Nisan 2019'da Hafter ile telefon görüşmesi yapması, ardından Beyaz Saray'dan yapılan açıklama ile Trump'ın Hafter'i desteklediğini açıklaması ile Hafter, Trablus savaşı için de ABD'nin de "açık onayını" almış oldu.

Savaş Nereye Doğru Gidiyor?

Bu şartlar altında kısa vadede bir ateşkes ilan edilmesi veya Hafter'e bağlı Libya Ulusal Ordusu'nun çatışma bölgesinden çekilmesi pek olası görünmüyor. Öte yandan Trablus'taki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne bağlı güçlerin Ayn Zara bölgesinde, Hafter'e bağlı Libya

Ulusal Ordusuna karşı zaferler elde etmesi ve Hafter'in Al Savani Havalimanı çevresindeki bölgeden püskürtmesi, Trablus'un güçlü bir direniş göstermeye devam edeceğini teyit etti.

“
Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin Ayn Zara bölgesinde elde ettiği başarı üzerine Hafter'e bağlı güçler, Misrata ve Trablus merkez arasındaki bağlantıyı kesmek ve böylece mevcut direnişi kırmak amacıyla şehrin doğusunda yeni çatışma cepheleri açtı.

”
Bu gelişme ışığında, Hafter'in Bingazi operasyonları sırasında, özellikle hava saldırıları ile kenti yerle bir ettiği ve operasyonun yaklaşık 2 yıldan fazla sürdüğü hatırlanırsa, Trablus için de kanlı ve uzun sürecek bir savaşın halen ihtimal olarak masada olduğu anlaşılacaktır. Şuana kadar her iki taraf da operasyonlarda hava kuvvetlerini şimdilik kısıtlı bir çerçevede ve birbirlerinin hava kuvvetlerini bertaraf etme amacıyla kullanmaktalar. Bu strateji, Trablus savaşında uluslararası tepkilerin kontrol altında tutulması için oldukça hayati bir önem taşıyor.

Bu stratejiye en büyük destek ise savaşın seyrini Hafter lehine değiştirmeye çalışan Mısır ve BAE'den gelmekte. Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin Ayn Zara bölgesinde elde ettiği başarı üzerine Hafter'e bağlı güçler, Misrata ve Trablus merkez arasındaki bağlantıyı kes-

mek ve böylece mevcut direnişi kırmak amacıyla şehrin doğusunda yeni çatışma cepheleri açtı. 15 Nisan'da Mısır'a ait casus uçaklarının, Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin sahip olduğu hava kuvvetlerinin önemli bir kısmının konuşlandığı Misrata Hava Üssü'nün yer aldığı bölgede istihbarat uçuşları yaptığı haberi medyaya düşmüştü. 20 Nisan'da ise BAE'nin Libya'da sahip olduğu el Hadim Hava Üssü'nden kalkan İnsansız Hava Araçları (IHA) ile Trablus'taki stratejik hedeflere yönelik bir hava saldırısı düzenlediği iddia edildi. 22 Nisan'da da gene Trablus'taki stratejik askeri tesisleri hedef alan ikinci bir hava saldırısı daha düzenlendi.

Hafter ve Hafter'e destek veren uluslararası ittifaklarının şimdilik planı, Trablus güçleri arasındaki koordinasyonu kesmek ve sahip oldukları hava kuvvetlerini bertaraf ederek Hafter'in Trablus merkeze girmesinin önünü açmak olduğu görülüyor. Ancak bu stratejilerinin önündeki en büyük risk, Ayn Zara bölgesinde Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne bağlı güçlerin daha önce kaybedilen bölgelere doğru hızla ilerleme sağlaması. Ayrıca Hafter'in Trablus savaşında kullandığı Gargyan ve Tarhuna ikmal hatlarının, çatışma cephelerinden oldukça uzak olması da Hafter için büyük bir dezavantaj. Bu nedenle de Hafter'in gelecek günlerde cephelerde yaşayabileceği olası gerilemeler ve kayıplar karşısında son koz olarak hava kuvvetlerini Bingazi kuşatmasında olduğu gibi hedef gözetmeksizin kullanması ve Trablus savaşının çok kanlı bir noktaya evrilmesi da hala olasılıklar arasında.

GOLAN KARARI VE BÖLGESEL YANSIMALARI

“

İsrail, Golan Tepeleri'ni, 14 Aralık 1981 yılında çıkardığı Golan Kanunu ile tek taraflı olarak kendi topraklarına kattığını ilan etmiştir. İsrail'in tek taraflı bu ilhaki sonrasında ise BM Güvenlik Konseyi toplanarak İsrail'in bu kararına karşı çıkmış ve bu bölgeyi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 nolu kararlarında “İşgal altındaki Suriye toprakları” olarak tanımlamıştır.

”

Dr. Gökhan Bozbaş

*Kudüs-Nil Havzası Çalışmaları
Koordinatörü, ORSAM*

Suriye’de sekiz yılı aşkın bir süredir devam eden iç savaş sırasında gerek Türkiye gerekse diğer bölge ülkeleri terörizm ile mücadele çerçevesinde IŞİD ve PKK/PYD ile mücadeleye yoğunlaştı. Buna mukabil bölgede geçmişten bugüne işgalci olarak bulunan İsrail devletinin yeni işgalleri gözden kaçtı. Günümüze kadar uluslararası toplum tarafından Golan Tepeleri’nde işgalci olarak kabul edilen İsrail, ABD yönetiminin son kararı ile bölgedeki varlığına bir resmiyet kazandırma imkânı ya-

kalamıştır. Bu kararın uzun dönem içerisinde bölgesel ve küresel ölçekte çok ciddi sonuçları olacaktır. Bu sebeple doğru ve karşılığı olabilecek adımların süratle bölge ülkeleri tarafından atılması gerekmektedir.

Golan Tepeleri, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin (İsrail) gibi dört devletin sınırının kesişim noktasında yer almaktadır. Toplamda yaklaşık 1800 km² alana sahip bu tepelerde, 1967’deki 6 Gün Savaşı’nda İsrail güçleri Golan’ı işgal ettiğinde Arap, Çerkez, Dürzi ve bir miktar Yörük Türkmeni’nden oluşan yaklaşık 100 bin Suriyeli yaşıyordu. Günümüzde ise Golan’da yaklaşık 20 bin Dürzi ve 20 bin Yahudi olmak üzere toplam 40 bin kişi yaşadığı tahmin edilmektedir. Burada yaşayan Dürzî’lerin İsrail vatandaşı olmayı kabul ettikleri düşünülürse demografi dönüşümü daha iyi anlaşılacaktır.

İsrail, Golan Tepeleri’ni, 14 Aralık 1981 yılında çıkardığı Golan Kanunu ile tek taraflı olarak kendi topraklarına kattığını ilan etmiştir. İsrail’in tek taraflı bu ilhaki sonrasında ise BM Güvenlik Konseyi toplanarak İsrail’in bu kararına karşı çıkmış ve bu bölgeyi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 242 ve 338 nolu kararlarında “İşgal altındaki Suriye toprakları” olarak tanımlamıştır. Bu sebeple uluslar-

arası hukuk nezdinde Golan Tepeleri'nin İsrail tarafından tek taraflı ilhakının herhangi bir geçerliliği bulunmamaktadır.

Buna karşın İsrail, 50 yılı aşkın bir süredir işgal altında tuttuğu bu tepelerdeki mevcudiyetini meşrulaştırabilmek için sayısız girişimlerde bulunmuştur. Bunu yapmak için en çok dayandığı husus ise genellikle kendi güvenlik sorunları olmuştur. Bununla beraber Golan meselesini dünya kamuoyunun gündeminden uzaklaştırarak unutturmaya veya tartışmaların dışında tutmaya çalışmıştır. Bu şekilde meseleyi zamana yayararak bu süre zarfında unutulmuş bir çatışmalı alan olarak kendi hakimiyetini pekiştirmeyi hedeflemiştir. Bu siyaseti Golan'da izlenen nüfus politikası ile de pekiştirmiştir. İlk işgal edildiğinde bölgede Yahudi nüfus bulunmazken bugün 40'a yakın yerleşim yerinde bu rakam %50 gibi bir orana ulaşmıştır. Bölge ülkeleri ve İsrail açısından Golan Tepeleri'nin bu kadar değerli kılan unsur nedir? Golan Tepeleri'nin dört devlet arasında bulunan hâkim konumuna karşılık bu dört ülke açısından da ciddi bir su rezervi konumundadır. Bununla beraber Golan Tepeleri özellikle Suriye ve İsrail nezdinde güvenlik açısından göz ardı edilemeyecek kadar jeostratejik bir öneme sahiptir. İlk olarak halen aralarında

barış antlaşmasının imzalanmadığı ve hukuki olarak savaş halinde bulunan bu iki ülke arasında Golan Tepeleri büyük bir tampon bölge pozisyonundadır. Fakat stratejik olarak herhangi bir çatışma veya savaş durumunda bu bölgeyi elinde bulunduranın ciddi bir üstünlüğü bulunmaktadır.

“

İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği bu toprakları geri almak adına Suriye'nin sadece 1973 yılında askeri bir girişimi olmuştur. Bu girişim başarısızlıkla sonuçlandığı gibi daha büyük bir yenilgiden ancak Irak'ın yardımlarıyla kurtulabilmiştir.

”

Bununla beraber İsrail, BM kararlarına rağmen Golan Tepeleri'ni farklı bir takım güvenlik kaygıları sebebi ile elinde tuttuğunu söylemektedir. Zira kendisi Suriye'deki iç savaşa kadar Suriye devletinin kendisine karşı bir tehdit olduğunu ve bu tepeler sayesinde Suriye'nin İsrail'e karşı her türlü askeri hamlesini önceden görebilme ihtimali olduğunu söylemekteydi. İç savaş sonrasında ise Suriye'de, İran'ın doğrudan ve Hizbullah gibi vekilleri aracılığıyla varlık göstermesi İsrail

açısından daha büyük bir tehdit algısı ortaya çıkmıştır. Bunu İsrail hemen her uluslararası platformda dile getirmiş ve Golan Tepeleri'nin ülke savunması açısından önemini vurgulamıştır. Nitekim 2018 yılında İran ve Hizbullah kuvvetleri ile girilen çatışmalarda Golan Tepeleri'nin nasıl bir stratejik ve taktiksel üstünlük sağladığı görülmüştür.

İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği bu toprakları geri almak adına Suriye'nin sadece 1973 yılında askeri bir girişimi olmuştur. Bu girişim başarısızlıkla sonuçlandığı gibi daha büyük bir yenilgiden ancak Irak'ın yardımlarıyla kurtulabilmiştir. Bununla beraber Suriye, bu savaş sırasında her ne kadar bölgede güçlü bir orduya sahip bir ülke gibi görünse de teknolojik olarak oldukça geride kaldığı görülmüştür. Nitekim bu savaş sonrasında tekrar askeri bir hamleyle teşebbüs etmemiştir. Bunun yerine daha çok diplomatik görüşmeler üzerinden bu tepeleri geri alma çabasında olmuştur.

“

2016 yılında İsrail ilk defa buranın hukuki ve siyasi pozisyonu hakkında farklı bir tavır takındığını Bakanlar kurulunu Golan Tepeleri'nde toplayarak dünyaya göstermiştir. Nitekim son olarak geçtiğimiz günlerde Trump, aldığı bir karar ile Golan Tepeleri'nin İsrail'in toprağı olduğunu tek tarafı olarak kabul etmiştir.

”

Diplomatik çabalar ilk defa 1999 yılında İsrail Başbakanı Ehud Barak ile Suriye Dışişleri Bakanı Faruk Şara'nın bir araya gelmesi ile en üst düzeye ulaşmıştır. Bu görüşmelere 2000 yılında ABD aracılık etmiş ve aslında çözüm konusunda ciddi adımlar da atılmıştır. Fakat İsrail'in Celile Gölü kenarında bir su kaynağını Suriye'ye bırakmaya razı olmaması ve bu durumu Suriye'nin kabul etmemesi sebebiyle görüşmelerden bir sonuç elde edilememiştir. Taraflar bir daha ancak 2008 yılında Türkiye'nin arabuluculuğu ile tekrar bir araya gelebilmiştir. Bu dönemde başbakanlık koltuğunda bulunan Ehud Olmert, yolsuzluk dosyaları sebebi ile istifa etmek zorunda kalmış ve bir daha bu mesele diplomatik bir zeminde çözüm arayışına konu olmamıştır. Nitekim 2009 yılında göreve gelen Benjamin Netanyahu, şahin bir tavır takınacağını daha ilk günden göstermiştir. Suriye tarafında bu durumun çözümü için masada muhatap bulamamaktan şikâyet etmiştir.

2011 yılında başlayan iç savaş sonrasında, Suriye açısından bu konu önceliğini yitirmiştir. 2016 yılında ise İsrail ilk defa buranın hukuki ve siyasi pozisyonu hakkında farklı bir tavır takındığını Bakanlar kurulunu Golan Tepeleri'nde toplayarak dünyaya göstermiştir. Netanyahu, bu toplantıda dünyayı Golan Tepeleri'nin İsrail toprağı olduğunu tanıma çağrısında bulmuştur. 2016 yılında yapılan bu çağrı aslında 2000'li yıllarda masa başında diplomasi ile bu sorunu çözmeye hazır olan İsrail'in Golan Tepeleri konusunda bir siyaset değişikliğinin habercisi olmuştur. Nitekim son olarak geçtiğimiz günlerde Trump, aldığı bir karar ile Golan tepelerinin İsrail'in toprağı olduğunu tek tarafı olarak kabul etmiştir.

Bölgesel olarak bu durum öncelikle İsrail ile sınır sorunu yaşayan tüm ülkeler açısından bir meydan okumadır. Zira İsrail aldığı bu kararlar Filistin sınırlarına veya Lübnan ile sorunlu olan bölgeleri her an hukuksuz bir şekilde işgal edebilir. Bununla beraber alınan bu kararın bölgedeki tansiyonu yükselttiği/

yükselteceği kesindir. Bununla beraber İsrail'in son iki yıl boyunca izlediği politik hamleler dikkate alındığında bu kararı salt seçim yatırımı olarak görmemek gerekmektedir. Bu karar bir seçim yatırımının yanı sıra bir sonraki adımın Batı Şeria için atılacağına dair bir işaret fişegidir. Batı Şeria'nın bütünü ilk etapta ilhak etmesi zor olan Netanyahu'nun seçimden önce vaat ettiği gibi yerleşkeler üzerinden bir egemenlik alanı oluşturması ve daha sonra bunu genele şamil kılacak bir adım atması mümkündür.

Bölge ülkelerinin yaşanan olaylara tepki vermediği ise ciddi bir gerçektir. Bu durum aslında bölgenin Arap Baharı sonrasında içine düştüğü ateşin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Nitekim İsrail Hükümeti bölgenin içinde bulunduğu bu zor durumdan en çok istifade eden ülke konumuna gelmiştir. Bununla beraber aslında yeni pro-aktif siyasetlerin işaretini de vermektedir. Bir diğer ifade ile İsrail, Arap Baharı ile birlikte kendisine açtığı alan içerisinde daha aktif olacak ve toprak genişlemesi

ile beraber daha önce uluslararası kamuoyu tarafından reddedilmiş bir çok adımını tanıtmada konusunda politikalar takip edecektir.

İsrail Hükümeti, Golan Tepeleri'ni ilhak ederken savunulabilir topraklar yani stratejik derinlik elde edebilmek amacıyla hareket etmektedir. Nitekim kendisine karşı gerçekleştirilen askeri operasyonları bahane etmesi de bundan kaynaklanmaktadır. Aslında İsrail, Suriye'de iç savaşın başlamasından sonra kendi sınırına yakın bölgenin muhaliflerin kontrolüne geçmesinden bu tampon bölge fikri açısından ciddi anlamda istifade etmiştir. İlk dönemlerde muhaliflerin kontrolünde kalan Kuneytra ve Daraa bölgelerine doğru bir ilerleme gerçekleştirmiştir. Kendileri bu hareketi İsrail'e doğru gelen mültecileri tampon bir bölgede karşılamak gibi bir bahane ile gerekçelendirmiştir. Fakat bugün gelinen noktada bu durumun fayda maksimizasyonu ile alakalı olduğu görülmektedir. Zira Golan Tepeleri

kararı ile Kudüs'e Amerikan Büyük elçiliğinin taşınmasından sonra ikinci aşama başlamış görünmektedir.

İsrail açısından güvenli bölge Suriye iç savaşı ile birlikte bölgeye yerleşmiş olan İran ve Hizbullah güçlerini kendi sınırından uzak tutmak için gereklidir. İsrail aslında savaşın başladığı ilk yıllardan itibaren ve son dönemlerde daha yoğun bir şekilde Suriye'nin güneyinde insani ve tıbbi yardımlar vermek için bir takım faaliyetlerde bulunmaktadır. Ocak 2019'da görev süresi dolan eski genel kurmay başkanı Gadi Eisenkot, Suriyeli muhaliflere yardım ettiklerini açıkça ifade etmiştir. Bu destekler sayesinde de muhalif bölgelerin içerisinde faaliyetlerde bulunmaktadır. İsrail bölgede artan, İran ve Hizbullah etkisinden rahatsız olduğunu her fırsatta dilendirmektedir. Bu sebeple sürekli olarak bu güçlere karşı muhalifleri silahlandırmak ve eğitmek konusundaki çabaları bu güçler tarafından eleştirilmektedir.

Fakat İsrail'in muhalifleri desteklemek adına oluşturduğu bu etki alanını Golan Tepeleri'ni ilhak kararı sonrasında daha yoğun bir şekilde kendi dış politik amaçları için kullanması olasıdır. Zira bu şekilde ortaya çıkacak bir etki alanı içerisinde Golan Tepeleri gibi bir kazanımı koruma fırsatı da yakalamış olacaktır. İsrail'in böyle bir amacı olduğu artık bir gerçekliktir. Bununla beraber İsrail'in bunu tek başına başaramayacağı kesindir. Türkiye, Rusya, İran ve Ürdün gibi komşu ve savaşa müdahil ülkelerin burada takınacağı tavır önemlidir. İsrail bunu ancak Amerikan desteği ile gerçekleştirebilir. Bölgeden çekilecek olan Amerikan yönetimi burada kendi politikalarına destek olacak bir güç mutlaka bırakmak isteyecektir. Golan Tepeleri kararının bugünlerde veriliyor olması bu anlamda manidardır. İsrail ise bu desteğe karşılık Golan Tepeleri'nin İsrail'e ait olduğunun tanınmasını istemiş olması muhtemeldir.

FETİH VE HAMAS ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIK

“

Madrid Konferansı sonrası tarafların tekrar bir araya gelerek imzaladıkları Oslo Anlaşması maddeleri gereğince FKÖ'nün İsrail'e karşı silahlı direnişi bırakması, Hamas ve Fetih arasında kopma noktasıdır. Bir başka ifade ile Fetih Hareketinin artık İsrail'e karşı herhangi bir silahlı mukavemette yer almaması, diplomasi ve müzakereler yoluyla ılımlı bir politika benimsemesi iki grup arasındaki en temel anlaşmazlık ve çatışma sebebi olarak gösterilmektedir.

”

Samir Alabdullah
Uzman, ORSAM

Fetih ve Hamas hareketleri arasında “Uzlaşma” ve “Bölünme” terimleri her ne kadar Haziran 2007'de yaşanan

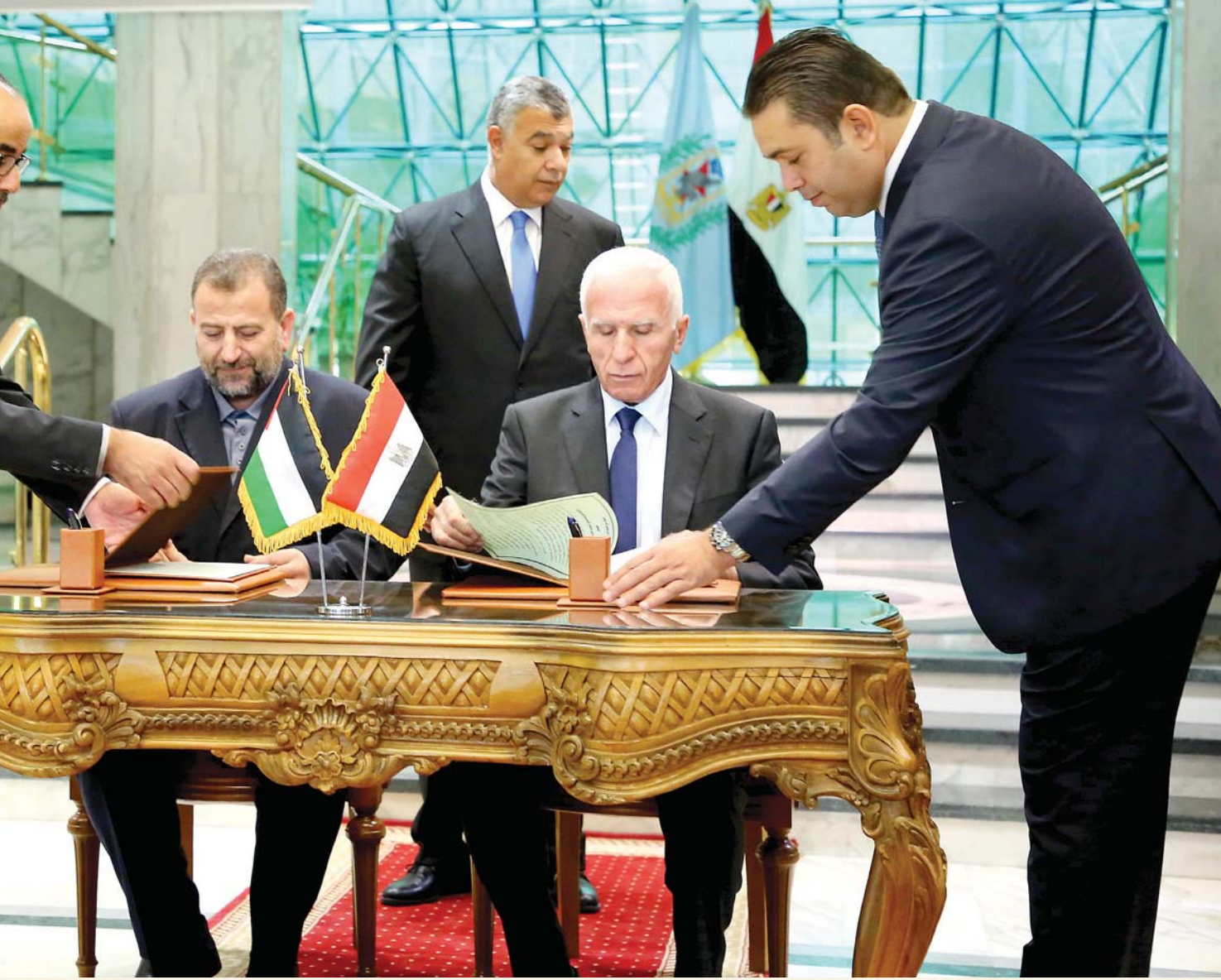
silahlı çatışmalardan sonra gündeme gelmişse de bu kavramların ortaya çıkışı 1980'li yıllara dayanmaktadır. Fetih ve Hamas'ın öncülü olan gruplar arasındaki ilk çatışma 1985 yılının başlarında Gazze'de yaşanmıştır. İki taraf arasındaki anlaşmazlık, İslami sloganları benimseyen Hamas'ın halkın desteğini kazanmasıyla daha da büyümüştür. Hamas ortaya çıktıktan sonra, Filistin ulusal hareketini 1980'li yıllara kadar domine eden Fetih'in yönetimi altında faaliyet göstermeyi reddetmiştir.

Fetih'in Filistin meselesinde diplomatik bir mücadeleye yönelmesi ve bu minvalde Filistin Kurtuluş Hareketi'nin (FKÖ) Kasım 1991'de Madrid Konferansı'na katılması Hamas tarafından eleştirilmiştir. Madrid Konferansı sonrası tarafların tekrar bir araya gelerek imzaladıkları Oslo Anlaşması maddeleri gereğince FKÖ'nün İsrail'e karşı silahlı direnişi bırakması, Hamas ve Fetih arasında kopma noktasıdır. Bir başka ifade ile Fetih Hareketinin artık İsrail'e karşı herhangi bir silahlı mukavemette yer almaması, diplomasi ve müzake-

relere yoluyla ılımlı bir politika benimsemesi iki grup arasındaki en temel anlaşmazlık ve çatışma sebebi olarak gösterilmektedir.

Filistin hükümetinin 1996-2000 yılları arasında Hamas ve İslami Cihat Hareketi üyelerine yönelik tutuklamaları iki grup arasındaki çatışmaları artırmıştır. Hamas ve İslami Cihat Hareketi, Filistin hükümetinin İsrail ile imzaladığı anlaşmalara riayet etmedikleri gibi

bu anlaşmaları reddetmişlerdir. Mahmud Abbas, Kasım 2005'te başkanlık koltuğuna oturduktan sonra Hamas liderleri ile siyasi diyaloglar başlatmıştır. Hamas'ı Filistin yasama seçimlerine katılmaya ve İsrail ile ateşkes yapmaya zorlamıştır. Bu çabalar Mart 2005'te imzalanan Kahire Anlaşması ile bir neticeye ulaşmıştır. "FKÖ'nün Filistin halkının meşru ve tek temsilcisi olarak aktifleştirilmesi ve

geliştirilmesi", "FKÖ'nün kapsamlı ve ulusal bir çerçevede Filistin'in yüksek siyasi mercii olarak varlığını devam ettirmesi", son olarak da "yeni meclis seçimlerinin yapılması" üzerine uzlaşa sağlanmıştır.

Bu görüşmeler sonrasında ikinci parlamento seçimleri 2006 yılında gerçekleştirilmiştir. Hamas bu seçimlere ilk defa desteklediği "Değişim ve Reform" listesi ile olarak katılmış ve 132 sandalyeli meclisin

76'sını kazanarak parlamentoda çoğunluğu elde etmiştir. Kabine üyeleri Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'a sunulmuş ve hükümet, İsmail Heniyye'nin başbakanlığında fiilen kurulmuştur. Parlamento'da bulunan diğer partiler Hamas'ın izleyeceği politikalar üzerinde anlaşmaya varamamışlar ve Hamas hükümetine güven oyu vermemişlerdir. Hamas sadece ülke içerisindeki muhalifler tara-

fından değil, aynı zamanda İsrail ablukasıyla da karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca belli birtakım yetkilerinden vazgeçmesi için pek çok iç baskıya da maruz bırakılmıştır. Hamas'ın ilk defa iktidara geldiği 2006 yılı boyunca ülkede kaos hiç eksik olmamıştır. Yaşanan gelişmeler, Hamas'ın İsrail ve ABD başta olmak üzere uluslararası alanda istenmediğine işaret etmektedir.

“

Katar'dan sonra Suudi Arabistan devreye girmiş ve Kral Abdullah'ın çağrısı ile Fetih ve Hamas yöneticileri kutsal topraklarda bir araya gelmişlerdir. 8 Şubat 2007 tarihinde Mekke'de yapılan bu görüşmeler sonuç vermiş ve taraflar arasında ateşkes imzalanmıştır.

”

Mahmud Abbas, içeriden ve dışarıdan gelen yoğun baskılara dayanamamış ve üç önemli kararname çıkarmıştır. Bu bağlamda Hamas'a mensup başbakan İsmail Heniyye ve hükümetini görevden almış, OHAL ilan etmiş ve OHAL süreci için Selam Feyyad başkanlığında yeni bir hükümet atamıştır. Fakat bu kararlar yaşanan kaotik ortamı sakinleştirme yerine daha da karmaşık bir hale sokmuştur. Hamas, kararnameleri kabul etmemiş ve kendisinin seçimler yoluyla iktidara gelen meşru bir hükümet olduğunu vurgulamıştır. Bu durum araştırmacılar tarafından 'Filistin İç Savaşı' olarak tanımlanan bir çatışma sürecini beraberinde getirmiştir. Bu çatışmalar ile beraber Hamas Gazze'deki yönetim merkezlerini,

devlet dairelerini ve geçitleri kontrolü altına almıştır. Gazze Şeridi'nde Hamas yönetimi kontrolü ortaya çıkarken Batı Şeria'da ise Selam Feyyad başkanlığında kurulan hükümet iktidarı ele almıştır. Böylece Gazze'de Hamas ve Batı Şeria'da da Fetih olmak üzere iki ayrı yönetim ortaya çıkmıştır.

Çatışmaları sonlandırmak adına bazı ülkeler iki grup arasında arabulucu olmak için çaba göstermiştir. Bu ülkeler arasında Katar ön plana çıkmış ve 2006 yılı Ekim ayında bir dizi görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde Fetih çalışmaları destekleyip Hamas'ın da bu çabaları kabul etmesini beklerken; Hamas, ortaya çıkan tekliflerin İsrail otoritesi altında olduğunu ve silahlı direnişi yasakladığını ifade ederek bu süreçte yer almamıştır. Bu anlaşmazlık ortamı Fetih ve Hamas arasındaki çatışmaları yeniden alevlendirmiş ve bu çatışmalarda 300'ü aşkın Filistinli yaşamını kaybetmiştir.

Katar'dan sonra Suudi Arabistan devreye girmiş ve Kral Abdullah'ın çağrısı ile Fetih ve Hamas yöneticileri kutsal topraklarda bir araya gelmişlerdir. 8 Şubat 2007 tarihinde Mekke'de yapılan bu görüşmeler sonuç vermiş ve taraflar arasında ateşkes imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre taraflar, Gazze Şeridi'nde çatışmaların durdurulması ve yeni bir ulusal birlik hükümetinin kurulması konularında uzlaşmaya varmışlardır. İsmail Heniyye'nin başbakanlığında bir hükümet kurulmuş, kurulan hükümette Azzam el-Ahmed başbakan yardımcısı olarak yer almıştır. Ama ne yazık ki bu ittifak da Filistin için bir gelecek vadetmemiştir.

Mekke Anlaşması'nın imzalanmasından birkaç hafta sonra iki grup arasında yeniden silahlı çatışmalar ortaya çıkmıştır. Siyasi bölünmeler, coğrafi bölünmeleri de beraberinde getirmiş ve bu çatışmalar 14 Haziran 2007'de Hamas'ın Gazze Şeridi'ni kontrolü altına almasıyla sonuçlanmıştır. Sonrasında ise Mahmud Abbas, İsmail Heniyye hükümetini görevden almış, yerine Selâm Feyyâd'ı yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Olaylar günümüze kadar bu şekilde seyretmiş, biri Batı Şeria'da, diğeri ise Gazze Şeridi'nde olmak üzere ülke yönetiminde daima bir ikilik söz konusu olmuştur.

İsrail'in Gazze'yi işgal etmesiyle (28 Aralık 2008-21 Ocak 2009) Fetih ve Hamas arasındaki buzlar erimeye başlamıştır. Bu iki grup İsrail'e karşı yeniden temaslarda bulunmaya başlamışlardır. Mısır, bu süreçte arabulucu devlet olarak aktif rol oynamış, 2009 yılında Kahire'de müzakereler başlamıştır. Kahire, aynı yıl Eylül ayında sürece dair en önemli fikirlerin yer aldığı "Mısır Deklarasyonu"nu yayınlamıştır. Fetih, bu bildiriye hemen imzalarırken Hamas, yaptığı birtakım incelemeler sonucunda bildirinin bazı maddelerinde değişikliğe gidilmesini talep etmiştir. Hamas'ın talepleri Mısır tarafından reddedilmiş ve olaylar yeniden içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir.

Hamas'ın siyasi büro başkanı Halid Meşal'in ve Mısır'ın eski istihbarat şefi Ömer Süleyman'ın 2010 yılının ortalarında yaptıkları görüşmeden sonra tekrardan bir uzlaşma süreci gündeme gelmiştir. Bunun neticesinde 9 Kasım 2010 tarihinde Fetih ve Hamas Şam'da bir araya

gelmişlerdir. 2010 yılının sonlarına gelindiğinde yeni bir oturumun yapılacağı ilan edilse de böyle bir oturum gerçekleşmemiştir. Konuyla ilgili olarak, taraflar birbirlerini sebep göstermiştir.

Sonrasında ise Fetih-Hamas görüşmeleri yeniden başlamış ve 27 Nisan 2011'de iki grubun temsilcileri Mısır aracılığıyla bir anlaşma imzaladıklarını duyurmuşlardır. Anlaşma başkanlık ve yasama meclisi seçimleri yapılarak bir yıl içerisinde geçici ortak bir teknokrat hükümeti kurulması amacıyla Kahire'de bulunan Arap Birliği Merkezi'nde imzalanmıştır. Fakat, başbakanın kimliği ile ilgili anlaşmaya varılamadığından yine bir sonuç elde edilememiştir.

Şubat 2012'de bu iki hareket, Doha'da "Doha Deklarasyonu" olarak bilinen yeni bir uzlaşmaya imza atmıştır. Deklarasyonda kurulacak geçici hükümete Mahmud Abbas'ın başkanlık edeceği bildirilmiştir. Ayrıca, önümüzdeki dönemde sürecin iyi idare edilmesi ve seçimlerin ertelenerek hazırlıkların en iyi şekilde tamamlanması için hükümetin liyakat sahibi ve bağımsız kişilerden oluşturulacağı bilgisi de paylaşılmıştır. Ancak bu anlaşma da diğerleri gibi uygulamaya geçememiştir.

Hamas ve Fetih'in Mayıs 2012'de Kahire'de imzaladıkları anlaşma ise, seçimlerin yapılması, seçmenlerin belirlenerek belgelendirilmesi, geçici hükümetin kurulması gibi maddeleri kapsamakta idi. Bu maddelerin arka planında Doha Deklarasyonu, FKÖ'yü aktif kılma düşüncesi, başkanlık ve yasama meclisi seçimlerinin yapılması ve ulusal

uzlaşma hükümeti oluşturma gibi etkenler yer almaktaydı.

Fakat Hamas, siyasi tutuklamaların devam etmesi ve Batı Şeria'da özgürlüklerin kısıtlanmasını gerekçe göstererek Fetih'e bağlı Merkezi Seçim Kurulu'nun faaliyetlerini daha önce izin vermiş olsa da Temmuz 2012'de durdurmuştur.

Bu durum uzlaşma dosyasının yeniden bir açmazla girmesine sebep olmuştur.

İsrail'in Gazze'ye saldırısı (14-21 Kasım 2012) iki hareketi birbirine yakınlaştırmıştır. 2007 yılında Hamas Fetih kadrosunun pek çok kişisinin Gazze Şeridi'ne geri dönmesine izin vermiştir. Bu kişiler

FETİH İLE HAMAS ARASINDAKİ GÖRÜŞ AYRILIKLARI UZLAŞI ÜMİTLERİNİ AZALTIYOR

Eski Filistin Devlet Başkanı Yasir Arafat ve arkadaşları tarafından kurulan Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi Fetih ile Filistin İslami Direniş Hareketi Hamas arasındaki görüş ayrılıkları Filistin uzlaşması konusundaki ümitleri azaltıyor

FETİH HAREKETİ

- İsrail işgaline karşı Arafat ve arkadaşları tarafından 1950'lerin sonlarında Kuveyt'te kuruldu
- 1965'te kuruluşunu resmen ilan etti
- İsrail işgaline karşı ilk başlarda silahlı direnişten yana olan Fetih hareketi, 1990'lı yıllardan itibaren silahlı mücadele yerine mükadde yolu seçti

HAMAS

- İsrail işgaline karşı silahlı ve siyasi mücadele vermek amacıyla Seyh Ahmed Yasin liderliğinde 1987'de Gazze'de kuruldu

AYRISMA 2006 SEÇİMLERİYLE DERİNLEŞTİ

2006 İki grup arasındaki ayrışma 2006'daki seçimi Hamas'ın kazanmasıyla derinleşti

2007 Haziran 2007'de Hamas ile Fetih arasında Gazze'de başlayan çatışmaların ardından Hamas, Gazze Şeridi'nin yönetimini eline geçirirken, Fetih ise Batı Şeria'yı yönetmeye devam etti

Gazze ve Batı Şeria'da yer alan iki farklı hükümet sebebiyle Filistin mücadelesinde çift başlı bir yapı ortaya çıktı

2011 Hamas ile Fetih arasında Mayıs 2011'de Mısır, Şubat 2012'de Katar arabuluculuğunda uzlaşma görüşmeleri yapıldı

2014 İki grup 23 Nisan'da "uzlaşma hükümeti kurulması, başkanlık ve meclis seçimlerinin yapılması" konularını kapsayan bir uzlaşma anlaşması metnini imzaladı

2 Haziran'da Uzlaşma Hükümeti kuruldu. Ancak iki taraf arasındaki siyasi ayrılıklar nedeniyle hükümet, Gazze'de görevlerini yerine getiremedi

2017 Son olarak 12 Ekim'de Filistin'deki bölünmüşlüğü bitirmeyi amaçlayan "Uzlaşma Anlaşması" imzalandı ancak yaklaşık bir yıl geçmesine rağmen anlaşma uygulanamadı

GÖRÜŞ AYRILIĞININ BAŞLICA NEDENLERİ

SIYASİ GÖRÜŞ AYRILIĞI

- İsrail'i tanımayan Hamas, 1967 sınırlarında bağımsız Filistin devletinin kurulmasının yolunun silahlı mücadeleden geçtiğini düşünüyor
- Hamas'ın tersine İsrail'i tanıyan Fetih, iki devletli çözümden yana

GAZZE'NİN YÖNETİMİ

- Fetih, Gazze'nin kontrolünün 2014'te kurulan Filistin Uzlaşma Hükümetine bırakılmasını ve en kısa zamanda seçimlerin yenilenmesini istiyor
- Hamas'ın Gazze'nin yönetimini devretmeyi kabul ettiği ancak yeni yönetimde söz sahibi olmayı, Filistin hükümetinde de yer alma şartı koştuğu dile getiriliyor

GAZZE'DEKİ MEMURLAR KONUSU

- Hamas'ın 2007'de Gazze'de atadığı 40 bin memurun Filistin Hükümetine entegre edilmesi konusunda iki grup arasındaki ayrışmanın nedenleri arasında
- Konunun Şubat 2018'e kadar çözüme kavuşturulması kararlaştırılmıştı. Ancak bu konu da henüz çözülemedi

HAMAS'IN ELİNDEKİ SİLAHLAR

- Uzlaşma Hükümetinin tam olarak görevine başlaması halinde Fetih'in Hamas'tan elindeki silahları devretmesini istediği, Hamas'ın ise silahları devretmeye yanaşmadığı belirtiliyor

İSRAİL İLE YÜRÜTÜLEN GÜVENLİK KOORDİNASYONU

- Uzmanlar Hamas'ın "Filistin güçleri ile İsrail arasındaki güvenlik koordinasyonuna karşı olduğu ve bir an önce iptal edilmesini" istediğini buna karşılık ise Fetih'in "İsrail ile güvenlik koordinasyonunun gerekliliğine inandığını" ifade ediyor

2018, Anadolu Ajansı

Hamas'ın Gazze yönetimini devralmasıyla bölgeden ayrılmışlardı.

Nisan 2014'te iki parti uzlaşısı için bir adım daha atarak "Eş-Şati Anlaşması"nı imzalamışlardır. Beş hafta içerisinde tek bir hükümetin oluşturulması ve altı ay içerisinde başkanlık ve parlamento seçimlerinin yapılması bu anlaşmanın temelini oluşturmakta idi. Râmi el-Hamdallah başkanlığındaki yeni teknokrat hükümeti yemin etmişse de göreve başlayamamıştır. Çünkü Fetih ve Hamas arasındaki çatışmalar nihayete ermemiş ve iki taraf birbirlerine karşı suçlamalarda bulunmaya devam etmişlerdir.

“

İsrail Temmuz 2014'te Gazze'ye savaş açmış ve bu savaş 51 gün sürmüştür. Bu durum Filistin için sağlanması gereken bir uzlaşının önemini daha da artırmıştır.

”

Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, Gazze Şeridi için memurların maaşlarının azaltılması, bazı memurların erken emekli edilmesi ve bölgeye elektrik gönderiminin azaltılması gibi bazı uygulamalar getirmiştir.

İsrail Temmuz 2014'te Gazze'ye savaş açmış ve bu savaş 51 gün sürmüştür. Bu durum Filistin için sağlanması gereken bir uzlaşının önemini daha da artırmıştır. Mahmud Abbas, Fetih üssünün ve onu savaştan sorumlu tutan ABD'nin baskılarına maruz kalmıştır. Böylece yine Fetih ve Hamas arasında çatışmalar yaşanmaya devam etmiştir.

Mısır, Eylül 2017'de tarafları tekrardan uzlaşmaya davet etmiştir. 2011'de imzalanan Kahire Anlaşması'nın sebep olduğu bölünmelerin bitirilmesi konusunda ittifak sağlanmıştır. Hamas'ın çözüm önerisi olarak Eylül 2017'de Gazze'de bir yürütme komisyonu oluşturduğunu ve genel seçimlerin yapılmasının onaylandığını bildirmiştir. Akabinde ise, görevlerini

ivedilikle yerine getirmesi için uzlaşısı hükümetini Gazze'ye davet etmiştir.

El-Hamdallah, 3 Eylül 2017'de üç yıl aradan sonra Abbas'ın Gazze'deki makamında düzenlenen toplantıya başkanlık etmiştir. Mısır İstihbarat Servisi Başkanı Halid Fevzi de arabuluculuk rolü kapsamında toplantıya katılan isimler arasında yerini almıştır. Hamas-el-Hamdallah görüşmesinde ise İsmail Heniyye, Hamas'ın baskı altında herhangi bir uzlaşmaya yaklaşmadığını ve Filistin davası ile ilgili endişesini dile getirmiştir.

İsrail, İsrail Devleti'nin ve Yahudiliğinin tanınmasını, Hamas'ın askeri kanadının son bulmasını ve İran ile ilişkilerini kesmesini talep ederken ABD, Filistin otoritesinin Gazze'de sorumluluklarını tam yetkiyle yerine getirmesine yönelik yürütülen çalışmalarını memnuniyetle karşılamıştır.

Hamas ile tekrardan ihtilafların yaşanması ile birlikte Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, 29 Kasım 2017 tarihinde uzlaşma ile ilgili

tüm açıklamaların sona erdirilmesi kararını almıştır. Böyle bir karar almasının sebebi Filistin'in ulusal çıkarlarını ve Mısır ile olan ilişkileri korumaktır.

Fetih ve Hamas arasında Gazze'deki memurlar ile ilgili yaşanan gerginlikler, aralarındaki menfaat dengesini alt üst edecek şekilde en üst seviyeye ulaşmıştır. Hamas'ın ve Filistin Ulusal Yönetimi'nin, Mart 2018'de Filistin Ulusal Uzlaşma Hükümeti Başkanı Râmi el-Hamdallah' a yönelik gerçekleştirilen suikast girişimi hususunda karşılıklı birbirlerini suçlamaları sonucu aralarındaki ittifak bozulmuştur.

ABD Başkanı Trump, Filistin davasına çözüm getirmek için yüz yılın anlaşması olarak isimlendirilen bir öneri ortaya koymuştur. Dolayısıyla Filistin uzlaşısının öneminin daha da arttığını söylemek mümkündür. Çoğu maddesi halen açıklanmamış olan anlaşma, "Batı Şeria ve Ürdün arasında bir konfederasyon sağlanması" ve "Bir Filistin oluşumu sağlamak adına Ku-

zey Sina'nın bir bölümünün Gazze Şeridi'ne ilhaki" gibi fikirlere dayanan bölge düzenlemelerini içermektedir. Bunun üzerine Fetih ve Hamas' tan iki farklı heyet, Kahire'de Mısır İstihbarat yetkilileri ile ayrı ayrı toplantılar yapmışlardır. Yapılan görüşmelerde 2017 yılının Ekim ayında Kahire'de iki hareket arasında imzalanan uzlaşma anlaşmasının uygulanmasına dair öneriler sunulmuştur.

Mısır'ın son girişimi olan bu uzlaşma anlaşmasının en önemli maddeleri ise Gazze aleyhine alınan kararları sonlandırmak ve beş hafta içerisinde ulusal ve tek bir hükümetin kurulması için istişareleri başlatmaktır. Hamas ve Fetih, uzlaşmanın bir nihayete varamaması konusunda birbirlerini suçlamaya devam etmektedirler. Sonuç olarak müzakereler halen devam etmekte beraber Filistinli taraflar arasında uzlaşmanın önündeki engeller aşağıdaki başlıklarla özetlenebilir:

- **İdeolojik referans:** İsrail'in tanınması hususu başta olmak üzere iki hareketin ortak paydalarla buluşmaması.
- Fetih, askeri güçlerin tek bir ordu ve tek bir güvenlik teşkilatı altında toplanması gerektiğini düşünürken Hamas'ın direnişe devam etmek konusunda kararlı olması.
- Yurtiçinde ve yurtdışında Filistin halkını temsil edebilecek ve gerektiğinde başvurulabilecek kurumların bulunmaması. Bilindiği üzere Hamas ve İslami Cihat Hareketi, Fetih'in tekelindeki FKÖ'nün üyesi değildir.
- Önceliklerin belirlenmemesi: Ulusal birlik hükümetinin ku-

rulması ve seçimler, FKÖ'nün tekrar yapılandırılması, güvenlik mekanizmalarında reforma gidilmesi, ekonomik meseleler ve yeniden yapılanma gibi farklı farklı hususlardan hangisinin veya hangilerinin daha elzem olduğuna karar verilmemesi.

- **Memurlar hususu:** Hamas, bu çekimser kalan memurların vazifelerini üstlenmiştir.
- **Güvenlik mekanizması yapısının yeniden teşkil edilmesi ve bu alanda İsrail ile koordinasyon sağlanması:** İsrail'in Oslo Anlaşması uyarınca ihraç ve ithalat ürünlerini, yönetim altına aldığı topraklarda vatandaşların ve yönetim liderlerinin hareketlerini kontrol etmek suretiyle müdahalelerde bulunması.
- ABD müdahalesi ve Arap ülkeleri arasında yaşanan çatışmaların uzlaşma üzerinde.

Özet olarak taraflar arası uzlaşmaya varmak için iki taraftan da tavizler olması diplomatik temayüller gereğidir. Yine ortak sorunlar ve problemler vurgulanarak bunların bertaraf edilmesinde ortak çözümler aranmalı ve belkide yaşanan ihtilaflar gözden geçirilmelidir. İki taraf arasında uzlaşmanın sağlanması durumunda İsrail'in çok ciddi sıkıntılarla boğuşacağı Filistin halkı tarafından idrak edilmelidir. İsrail'in bu uzlaşmadan göreceği zararlar tamamen Filistin halkının ve Filistin davasının yararına olacaktır. Tüm bu gelişmelerin ışığında, Filistin halkı yeni bir sayfa açmak için bu uzlaşmayı tarihi bir fırsat olarak nitelendirmekte ve uzlaşmanın bir an önce sağlanmasını istemektedirler.

Pratik Siyonizm'in Geri Dönüşü ve İSRAİL SEÇİMLERİ

“

Günümüzde İsrail siyaseti üzerine yapılan değerlendirmelerde, hele de iç siyasal rekabet analiz edilirken farklı Siyonizm akımları arasındaki gerilimler çok da göz önüne alınan bir husus değildir. Siyasal gerilim -bilhassa son genel seçimde Netanyahu'nun sık sık kullandığı- sağ-sol söylemi üzerinden ele alınmaktadır.

”

Özgür Dikmen

*İbn-i Haldun Üniversitesi
Doktora Öğrencisi*

İsrail genel seçimleri 9 Nisan'da geride kalırken İsrail siyasetinin son yıllardaki en dominant figürü Benyamin Netanyahu

bir kez daha seçimi kazandı ve beşinci defa başbakanlık koltuğuna oturmak üzere koalisyon çalışmalarını yürütüyor. Görünen o ki İsrail sağı kendi arasında koalisyon kurabilecek sandalye sayısına ulaştı. Dolayısıyla İsrail bir kez daha ve bu sefer çok daha sağcı bir hükümetle sahnede olacak. İsrail seçimlerine dair analizlerde her ne kadar tarihsel devamlılık ve kopuşlar çok göz önünde bulundurulmasa da yüz yıldan fazla geçmişi olan bir gerilim günümüzde de İsrail siyasetindeki yansımalarını

koruyor. Bu yazıda 1903'ten bu yana çeşitli görünüşleriyle devam edegelen bir gerilimin günümüz İsrail siyasetine yansımaları kısaca ele alınacak.

Günümüzde İsrail siyaseti üzerine yapılan değerlendirmelerde, hele de iç siyasal rekabet analiz edilirken farklı Siyonizm akımları arasındaki gerilimler çok da göz önüne alınan bir husus değildir. Siyasal gerilim -bilhassa son genel seçimde Netanyahu'nun sık sık kullandığı- sağ-sol söylemi üzerinden ele alın-

maktadır. Ancak bu da fazla jenerik ve genellemeci bir kategori olduğundan asıl tartışmaların üzerini örtmektedir. Bu sebeple İsrail'deki herhangi bir siyasi olay değerlendirilirken tartışmanın taraflarına dair tarihsel bakışın gerekliliği kaçınılmazdır.

Günümüz İsrailinin mevcut durumu, Theodor Herzl'in 1896'da yayımladığı kitabı Yahudi Devleti'nde öngördüğü yönetim şekli ve ideal toplum işleyişinden çok farklı bir yerdedir. Herzl'in da bir

mensubu olduğu Politik Siyonizm, Yahudilerin modern dünyada kendi ulus-devletlerine sahip olmalarını gerekli görürken aslında bir normalleşmeyi amaçlamaktadır. Kendisine göre Yahudiler de diğerleri gibi bir ulus olduğu için onların da bir devleti olmalıdır. Böylelikle yüzlerce yıldır gettolarda yaşayan Yahudiler kendi devletleri sayesinde normal bireyler olarak bu dünyanın herkes kadar eşit bir parçası olabileceklerdir. Dolayısıyla Herzl'in vizyonunda, Yahudi dininden kaynaklanan Yahudilerle

Yahudi-olmayanlar arasındaki teolojik farkın da ortadan kaldırılarak Yahudilerin dünyaya uyum sağlaması, dünyanın geri kalanının da bu devlet üzerinden Yahudilerin normalliğini kabullenmesi Yahudi devleti aracılığıyla olacaktı. Tabii Herzl'in bu normalleşme ütopyası o dönemde Yahudilere devlet kurabilecekleri toprağı vermeyi kabul edecek bir büyük güç eliyle olacaktı. Yani büyük güçlerden birisi kontrol ettikleri bir yerden, başka bir ulusun topraklarından Siyonistlere toprak vermeliydi. Dolayısıyla Herzl'in ütopyasının kolonyal bir yanı da vardı. İlk hedef de Yahudilerin atayurtları olarak gördükleri Filistin oldu.

Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamid Herzl'in toprak talebini reddetti. Alman Kayzeri 2. Wilhelm de Osmanlı'yla yakın ilişkileri çerçevesinde bu fikre çok sıcak bakmadı. 1902'de İngiltere'nin teklifi Siyonistlere kendi kolonilerinden Uganda'da bir yer vermek oldu. Halihazırda Kıbrıs ve Sina gibi opsiyonlar da masadaydı. O dönem bu tasarıların tamamı Herzl'in etrafındakilerle birlikte Avrupa'da yürüttüğü Siyonist diplomasinin bir sonucu oldu. Herzl, Yahudi devletinin de ancak büyük güçlerin desteğiyle kurulabileceğine inanıyordu. Dolayısıyla diplomasi Siyonizm'in belkemiği idi. Diğer yandan seküler bir Yahudi olan Herzl için Filistin çok önemli bir yer olsa da alternatifsiz değildi. İngilizlerin Uganda teklifi kendisine cazip geldi ve meseleyi Yahudi devletini Uganda'da kurma önerisiyle 1903'te toplanan Siyonist Kongre'nin gündemine taşıdı. Ancak bu durum Rus Siyonistlerce büyük bir ihanet olarak nitelen-

dirildi. Filistin asla vazgeçilemez bir bölgeydi. 1905'teki 7. Siyonist Kongre'ye dek süren tartışmalar sonucunda Uganda opsiyonu tamamen reddedildi. Bu arada 1904'te Theodor Herzl ölmüştü. Ancak Uganda planını savunanlar yani Politik Siyonistlerle plana karşı çıkan Pratik Siyonistler arasında ciddi bir bölünme meydana gelmişti ve devam eden süreçte bu bölünme kişiler ve coğrafyalar değişse de varlığını sürdürecekti.

Çoğunluğu Rusya'dan gelen ve buradaki radikalizme müsait zeminden beslenen Pratikler için en kullanışlı yöntemse silaha sarılmak ve Filistin'de Yahudilerin yaşayabileceği yerleri zorla ele geçirmektir.

Politikler ve pratikler çatışmasının özünde Filistin'in alternatifsizliğine olsa da aslında pek çok açıdan bir farklılaşma mevcuttu. Daha çok Batı Avrupalı bir vizyona sahip Politik Siyonistler diplomasi ve tanınma yoluyla Yahudi devletinin kurulabileceğine inanıyorlardı. Çoğunluğu Rusya'dan gelen ve buradaki radikalizme müsait zeminden beslenen Pratikler için en kullanışlı yöntemse silaha sarılmak ve Filistin'de Yahudilerin yaşayabileceği yerleri zorla ele geçirmektir. Halbuki Politikler için bu büyük güçlerin desteğini kaybetmek ve Filistin'in yerlilerini düşmanlaştırmaya sebep olacağından kabul edilebilir bir şey değildi. Diğer yandan Herzl ve diğer Politik Siyonistlerin öngördüğü şey de Filistin'i sömür-

geleştirmekti. Ancak bu ekonomik yatırımlar ve teknoloji transferi yoluyla yapılırsa Filistinli Araplar bu tarz bir kolonizasyona karşı çıkmayabilirlerdi.

İki Siyonist kamp arasındaki şiddet ve Filistin'e dair tartışmanın tarafları 1920'lerde Ürdün'ün de işgal edilip edilemeyeceğine dair bir tartışmada yeniden ortaya çıkacaktı. 1948'de İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında ortaya çıkan diplomatik tanınma ihtiyacının üzerine Pratik Siyonist çizgi daha da güç kazanmış olsa da 1967'yle birlikte İsrail'in işgal ettiği Batı Şeria, Kudüs, Sina ve Golan'da Yahudi yerleşimleri kurmaya başlayarak İsrail'in Araplara bir milim toprak dahi veremeyeceğini savunanlar da bir anlamda Pratik Siyonizm'in tezlerini savunuyorlardı. Zaten bu çizginin lideri Menahem Begin de Pratik Siyonizm'in en büyük ismi Zeev Jabotinsky'den sonra İsrail sağının liderliğini devraldı ve 1977'de de başbakanlık koltuğuna oturdu.

Begin'in 1973 yılında kurduğu Likud Partisi günümüzde de Benyamin Netanyahu'nun partisi olarak en fazla oyu alan parti. Her ne kadar politik-pratik tartışması günümüz yorumcularının unuttuğu bir tartışma olsa da tartışmanın tarafları İsrail siyasetini halen yürüten aktörler. Kuruluş döneminde uluslararası toplumun saygı bir üyesi olmak amacıyla yola çıkan ve gerek bölge ülkeleri gerek de dünyadaki saygın devletlerle ilişkilerini düzenleme hedefi güden İsrail, 1967 sonrasında pratik damarın üstün gelmesiyle dünya ve kendisi arasında ciddi bir karşıtlık ilişkisi kurmaya başladı.

Özellikle Menahem Begin'in başbakan olmasıyla gittikçe “dünya versus İsrail” mantığı İsrail siyasetinde egemen olmaya başladı. Pragmatik davranarak Mısır'la barış anlaşması imzalarsa da Begin için bölgedeki Arap devletleri Avrupa'da altı milyon Yahudi'yi katleden Nazilerin farklı bir versiyonuydu.

Hiçbir zaman Filistinlilere İsrail'in topraklarından ettiği, evsiz bıraktığı insanlar olarak bakmadı. Bunun yerine her türlü zayıf saldırıyı Arapların Yahudi düşmanlığıyla özdeşleştirmeyi tercih etti; tıpkı Benyamin Netanyahu'nun yaptığı gibi. Netanyahu'ya göre bütün dünya İsrail'in düşmanıydı. Özellikle Barack Obama'nın ABD başkanı olduğu dönemde Netanyahu'nun bu söylemi oldukça işe yarayıyordu. Aslında Obama İsrail'e Batı Şeria'daki yerleşimleri yavaşlatması konusunda baskı yaparken Trump döneminde kadar ABD'nin İsrail'e en yüksek miktarlı askeri ve mali yardımını yaptı. Ancak Netanyahu için gerek Obama'nın Amerika'sından İran'a kadar pek çok güçlü düşman İsrail'in karşısında duruyordu. Netanyahu'nun bu sahnede kendisini İsrail'in ihtiyaç duyduğu tek güçlü lider olarak sunması hiç de zor olmadı.

Bu çerçevede Benyamin Netanyahu'yu bir pratik, en güçlü rakibi Mavi-Beyaz grubunun başındaki Benny Gantz'ı da bir politik olarak konumlandırmak zor olmayacaktır. Özellikle son dönemde Batı Şeria'yı İsrail'in ilhakına yönelik söylemi Netanyahu'yu kendisinden önce gelen Vladimir Jabotinsky ve Menahem Begin'le aynı çizgiye yerleştirmektedir. Vladimir Jabotinsky

1920'lerde Ürdün Nehri'nin sadece batı kanadında kalan Filistin'in değil, doğu kanadında yer alan bugünkü Ürdün'ün de Siyonistler tarafından işgal edilmesi gerektiğini savunuyordu. Ancak bu çeşitli sebeplerle gerçekleştirilemedi. Kendisinin halefi Menahem Begin için ana hedefse İsrail'in işgal ettiği Batı Şeria'dan çekilmek yerine burayı Yahudileştirmesiydi. Jabotinsky'nin Ürdün işgali hayalinden Begin bir süre sonra vazgeçti zaten. Ancak başbakanlığı döneminde Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimleri çok büyük devlet desteği gördü. Yerleşimler meselesine Begin'den sonra bu ölçekte destek verecek olan siyasetçiye Benyamin Netanyahu oldu.

Özellikle de ABD Başkanı Donald Trump'ın verdiği Kudüs'ün başkent olarak Golan'ın da İsrail toprağı olarak tanınması şeklinde verdiği desteğin de katkısıyla Netanyahu 9 Nisan 2019'daki seçimleri kazanırken önündeki dosyalardan bir tanesi Batı Şeria'daki işgalin ABD'nin de desteğiyle meşrulaştırılarak bu bölgede İsrail egemenliğinin ilan edilmesi. Seçim sürecinde Batı Şeria'nın ilhaki vaadinde bulunarak Netanyahu aslında Trump'ın Haziran'da açıklayacağı "Yüzyılın Anlaşması" başlıklı barış (!) planına da bir nevi hazırlık yapmış oldu. Böyle yaparak İsrail sağığının alternatifsiz lideri konumunu bir kez daha güçlendirdi ve şimdi de Trump'ın açıklayacağı plana dek hakkındaki yargı sürecini sağ salim atlatması gerekiyor.

Seçim sonrasındaki dönemde Netanyahu'nun masasındaki başka bir dosya da geçmişte yaptığı yolsuzluk ve usulsüzlüklere dair yargı

süreci. Bu noktada henüz taleplerini tam dile getirmemiş olsa da koalisyon kuracağı partiler kendilerinden ne isteneceğini kestirebiliyor: Dokunulmazlık yasası. Böyle bir yasayla Netanyahu başbakan olduğu sürece yargılanamayacak. 2005'e dek İsrail'de böyle bir yasa mevcuttu ve bu yasa uyarınca Knesset aksi yönde bir oylama yapmadığı sürece Knesset mensuplarına adli takibat yapılamıyordu. Ancak 2005'te yapılan bir değişiklikle bu durum tersine çevrildi ve Knesset'te çoğunluk aksi yönde görüş bildirmediği sürece Knesset mensupları yargılanabilir hale geldi.

Netanyahu muhalifleri tarafından çok büyük bir tepkiyle karşılanıyor olsa da müstakbel başbakanın potansiyel koalisyon ortakları durumun düşünülebileceğine dair sinyaller veriyor. Tabii son kertede kimin kabinede hangi koltuğa oturacağı yasaya nasıl bir destek verileceğini belirleyecek.

Şu anda Netanyahu'nun ihtiyacı olan şey tam da 2005 öncesindeki yasa yani yargı dokunulmazlığı. Her ne kadar bu tarz bir yasanın yeniden çıkarılma ihtimali şimdiden Netanyahu muhalifleri tarafından çok büyük bir tepkiyle karşılanıyor olsa da müstakbel başbakanın potansiyel koalisyon ortakları durumun düşünülebileceğine dair sinyaller veriyor. Tabii son kertede kimin kabinede hangi

koltuğa oturacağı yasaya nasıl bir destek verileceğini belirleyecek. Zira bu isimlerden bazıları genel seçimlerden önce Netanyahu'yu zayıflatabilmek adına böyle bir yasaya kesinlikle karşı çıkacaklarını söylemişlerdi. Ancak seçimlerin sonrasında ortaya çıkan manzara İsrail sağığında herkesin geleceğinin Netanyahu'nun ellerinde olduğunu bir kez daha ortaya koymuş oldu.

Diğer yandan Netanyahu Donald Trump ABD başkanı olana dek İsrail'in güçlü lider konumunu dolduruyordu. Şimdiden sonra, Obama'dan ardından başkanlığa Trump'ın gelmesiyle birlikte güçlü lider artık İsrail için yeterli değil. Bu liderin daha sert ve oportünist bir kimliğe bürünmesi gerekiyor. Zira İsrail'i hafiften eleştiren Obama bir ABD başkanından sonra gibi Trump gibi İsrail'e açık çek veren bir ABD başkanının gelmesi Netanyahu'nun kendini ayakta tutan bir düşman kaybetmesi anlamına geliyor. Dolayısıyla İsrail sağığının oldukça kaygan zemininde ayakta kalabilmek adına Netanyahu daha da sağa kayacak ve muhtemelen, seçim sürecinde dile getirdiği gibi Batı Şeria'yı ilhak edebilmek için Batı Şeria'daki Filistinli nüfusun ciddi bir kısmının bir şekilde başka coğrafyalara transferini dile getirecek kadar ileriye gidebilir. Halihazırda Trump'ın öne süreceği planda da benzer tasarımlar olduğu diplomasi koridorlarında konuşuluyor. Geçtiğimiz Temmuz ayında Netanyahu'nun Knesset'ten geçirdiği Ulus-Devlet Yasası da yakın zamanda İsrail'in işgal ettiği topraklarda egemenliğini ilan etmesiyle Filistinlilere Filistin'de de yer kalmayacağını sinyallerini vermişti.

İç Savaş Dönemi Suriye Dış Politikası: Asimetrik Güç Dengesi

“
Suriye rejimi ve Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed, “pasif bir aktör” ve “Suriye halkını katleden bir diktatör” olma imajının ötesinde konumlandırılmadığı gibi, yer yer “Suriye’nin başarısız bir devlet olduğu” gerçeğinden ötürü de görmezden geliniyor. Hâlbuki 8. yılını tamamlamaya yaklaşan iç savaşın analizi bütünsel bir yaklaşımı -hem devlet hem de sistem düzeyinde- gerekli kılmaktadır.

”
Enes Ayaşlı

Sakarya Üniversitesi
Araştırma Görevlisi

Suriye iç savaşı hakkındaki ulusal ve uluslararası literatürü güvenlik ekseninde üçüncü tarafların dış politikaları ve Suriye’ye yönelik stratejileri ile yerel grupların dinamikleri üzerine kaleme alınan köşe yazıları, analizler ve makaleler oluşturuyor. Bu yazıların yapısal dizaynında Suriye rejimi ve Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed, “pasif bir aktör” ve “Suriye halkını katleden bir diktatör” olma imajının ötesinde konumlandırılmadığı gibi, yer yer “Suriye’nin başarısız bir devlet olduğu” gerçeğinden ötürü de görmezden geliniyor. Hâlbuki 8. yılını tamamlamaya yaklaşan iç savaşın analizi bütünsel bir yaklaşımı -hem devlet hem de sistem düzeyinde- gerekli kılmaktadır. Savaşın gidişatı ve sonucu arasında inşa edilecek nedensellik bağları da yalnızca dış aktörlerin Suriye’ye yönelik stratejileri ve bunların sonuçları arasında değil, aynı za-

manda Suriye rejiminin dış politika yapım süreçleri ve Beşar Esed’in Cumhurbaşkanlığı koltuğunu koruması arasında da inşa edilmelidir. Binlerce sivilin ölümünden sorumlu olan Esed, 2019 yılında halen daha devlet başkanlığı koltuğunda ve kimi çevrelerce “savaş

sonrası senaryoların ya da demokratik geçiş sürecinin değişmez bir aktörü” olarak görülüyor. Esed’in güce tutunmasını açıklamak, yalnızca dış ülkelerin ekonomik, askeri ya da siyasi desteğinin varlığı üzerinden değil, aynı zamanda bahsi geçen desteğin re-

jimin uluslararası ilişkilerinde ne tür bir denge fırsatı sunduğu, dolayısıyla da rejimin dış politika yapım süreci üzerinden yapılmalıdır.

Hafız Esed’in ölümünün ardından Cumhurbaşkanlığı koltuğuna geçen

Beşar Esed yereldeki reformlara ivme kazandırırken, kendisine karşı konumlanabilecek elitlerin çıkarlarını ve bu elitlerin kurduğu yapıyı tehdit etmemeye özen gösteriyor, kısa vadeli değişim senaryoları üzerinden maliyet-fayda analizi yapıyordu. Dış politikada

Baas milliyetçiliğinin etkisinin kırılması patronaj ilişkilerini dağıtacak ve Esed'in pozisyonunu tehlikeye sokacağından, Esed, yavaş gelişmeci (incremental) bir yaklaşım benimsedi. Rant peşinde koşan siyasiler ve rejim destekçisi burjuvaziye kapsayan bir ahbap-çavuş kapitalizminin uygulandığı Suriye'de Esed, istikrarlı bir tablo oluşturarak özel yatırımları çekme ve başta İsrail olmak üzere eski düşmanlıkları normalleştirme yönünde adımlar attı. Esed, her ne kadar ABD karşısında bir manevra kabiliyetine sahip olmasa da kurduğu ittifaklar ile Suriye üzerindeki baskıları azaltma çabası içinde olmuştur. Sistem düzeyinde bir yaklaşım ile merkez ülkeler arasındaki yatay ilişkiler ve bu ilişkilerin inşa ettiği dengeden fayda devşirmeye çalışarak, İsrail ve ABD'ye karşı kendi çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Avrupa Birliği ile olan ilişkileri öncelleyen bu yaklaşım, ABD'den kaynaklı tehditlerin çevrelenmesini, aynı zamanda Irak ile ilişkilerin de iyileşmesini beraberinde getirmiştir. 2000'lerin başındaki bu süreç analizi, Esed dış politikasının, büyük devletler arasındaki ilişkileri okuyan ve bu ilişkilerden kazanım elde etmeye çalışarak bölgesel güç dengesi oluşturan faydacı bir yaklaşım ile inşa edildiğini göstermektedir.

Esed'in iç savaş öncesi süreçte oluşturduğu bu imaj, Dera'da başlayan ve ülkenin farklı yerlerine sıçrayan ayaklanmalara karşı yumuşak bir tavır takınılabileceği algısını yaratmıştır. Başta Türkiye olmak üzere birçok ülke Esed rejiminin halkın taleplerine demokratik yöntemlerle cevap vermesinin önemini vurgulamıştır. Ancak

ayaklanmaların güç kullanılarak bastırılmaya başlanması, 8 yılı durdurmaya yaklaşan bir iç savaşı ve büyük çoğunluğundan rejimin sorumlu olduğu yüz binlerce ölümü beraberinde getirmiştir. Halkına ateş açan bir liderin bu kadar uzun süre devlet başkanı olarak kalması ve geçiş sürecinin "Esed'le birlikte" olacağı son süreçte sıkça vurgulanması analiz edilmesi gereken hususlardır. Bu noktada geleneksel açıklamaların ötesine geçerek, rejimin dış politika yapımının bu süreçteki etkisini incelemek önem arz ediyor.

Suriye-İran ikili ilişkileri analizin ilk ayağını teşkil ediyor. İran'dan Suriye'ye yapılan petrol sevkiyatı, üretim seviyesi iç savaş öncesine

kıyasla yüzde beş seviyelerine gerileyen Suriye için altın değeri taşıyordu. Suriye Ticaret Bankası ile İran İhracat Kalkınma Bankası arasında açılan krediler ile 2015'ten bu yana 5,5 milyar doların Suriye'ye aktarıldığı biliniyor. Bununla birlikte nükleer anlaşma sonrası İran'ın artan askeri harcamalarından Suriye de faydalandı. Sevk edilen askeri ekipmanlar ve Suriye'ye giden İran destekli savaşçılar, rejimin muhalif gruplar karşısında mağlup olmamasının en önemli sebeplerinden birini teşkil ediyor. Kimi kaynaklar İran'ın Suriye için yıllık 15 milyar dolarlık harcama yaptığını belirtiyor. Buna karşılık İran'ın Suriye'de askeri üs kurma, silah üretim tesisi inşası ve Lübnan'da Hizbullah'a uzanan bir etki

alanı yaratmasının önü açıldı. İran menşeli şirketlerin Suriye'ye girişlerinde sağlanan kolaylıklar da Suriye'nin desteğe karşılık sunduğu imkânlar arasında yer alıyor.

İran'ın finansal ve askeri desteğinin yanında, Rusya'nın diplomatik ve hava desteği rejimin sürekliliğinde kilit rol oynuyor. Rusya, Çin ile birlikte 2011'den bu yana toplam 6 kez BMGK kararlarını veto ederken, kendi başına diğer 6 tasarımı da veto ederek, Suriye'ye manevra alanı ve hareket serbestisi kazandırdı. Ayrıca Libya'ya yapılan müdahalenin doğurduğu karmaşık sonuca atıfta bulunarak, Suriye'ye yönelik askeri bir müdahalenin önüne geçti. Temelleri 2012 yılında atılan Cenevre sürecinin destek-

çilerinden biri olan Rusya, Suriye'nin güvenlik mimarisini inşa etme noktasında stratejik adımlar atmıştır. Cenevre'yi tümleyici olarak Astana sürecini başlatmış, Türkiye ve İran ile yeni dinamikler oluşturmuştur. Astana çerçevesinde çatışmasızlık bölgeleri oluşturulmasına rağmen, rejime verdiği hava desteği ile bu bölgelerin sırayla rejim tarafından ele geçirilmesini sağlayan Rusya, "böl ve ele geçir" taktiğiyle rejimin hakimiyet bölgesini genişletmiştir. Rusya, 2013 yılında 340 milyar dolar civarında askeri mühimmat desteği yaptığı Suriye'ye 2014 itibarıyla resmi sevkiyatı çok aza indirse de askeri birliklerini bölgeye konuşlandırmış ve sunduğu hava desteği ile rejimin muhaliflere karşı üstün gelmesine

yol açmıştır. Bu noktada Türkiye'nin sınırlarını korumak amacıyla terör örgütü PYD ve IŞİD'e karşı başlattığı Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı hareketlerinde Türkiye'ye karşı denge unsuru oluşturmuş, rejimin çıkarlarının korunması için diplomatik çaba harcamaktan kaçınmamıştır. 2018'in ortasına gelindiğinde İsrail sınırındaki Dera vilayetine yönelik operasyon başlatılmış, İran destekli milis güçlerin yardımıyla rejim bölgeyi ele geçirmiştir. İsrail ve İran arasındaki gerginliği tırmandırma potansiyeline sahip bu süreçte Suriye, Rusya'nın bölgede idareyi ele almasına izin vermiş, böylece İran'a karşı İsrail'i Rusya ile dengelemiştir. Öte yandan, Suriye ve Rusya arasında imzalanan ikili anlaşmalar ile Hımeymim Üssü'ndeki Rus askeri varlığı resmiyete dökülmüş ve bölgede Rusya'ya tam yetki tanınmıştır. Beşar Esed, Suriye krizini bölgedeki askeri varlığını teminat altına almak ve uluslararası anlamda gücünü yeniden ispatlamak için kullanan Rusya'ya, Suriye'yi bir sıçrama tahtası olarak kullanma fırsatı sunmuştur.

“
Kendi kontrolünde olmayan bölgelere girişi yasaklama durumunda herhangi bir yaptırımla karşılaşmayacağını bilen Esed, diğer bölgelerdeki insanların rejim bölgelerine göç etmesine ve halkın yönetime mecbur kılınmasına neden olmuştur.
 ”

Rusya ve İran'ın desteğinden fayda devşiren Suriye rejimi dış yardımları da manipüle ederek, ülke içerisindeki göreceli üstünlüğünü pekiştirmiştir. Esed yönetimi insani yardımların sivillere ulaştırılmasını engellemekle kalmamış, yardımların çoğu zaman yalnızca kendi kontrolündeki bölgelere dağıtılmasını sağlamıştır. Kendi kontrolünde olmayan bölgelere girişi yasaklama durumunda herhangi bir yaptırımla karşılaşmayacağını bilen Esed, diğer bölgelerdeki insanların rejim bölgelerine göç etmesine ve halkın yönetime mecbur kılınmasına neden olmuştur. Rejim bu süreçte Birleşmiş Milletler'in (BM) net bir kırmızı çizgiye sahip olmamasından dolayı kıtlığı bir savaş silahı olarak kullanmıştır. BM'nin bu süreçte Esed ve ailesi ile ilişkilendirilen birçok kurum ve kuruluşa yardım aktardığı, yararlanıcılar arasında ABD ve AB tarafından yaptırım uygulananların da bulunduğu belirtilmiştir. Yardımlar noktasında rejimin arka kalesi olarak görülen Suriye Arap Kızılai, başta BM olmak üzere tüm yardım kuruluşlarının onay ve gözetim yetkisini elinde bulunduruyor. Ürdün'den yapılacak 67 sıfır noktası yardım dağıtımı başvurusunun yalnızca 3'ünün onay alması, rejim aleyhinde yazılan raporlara bağlanıyor. BM'nin etkisiz yapısından faydalanan Esed rejimi,

2016 Suriye Stratejik Müdahale Planı belgesini istediği gibi revize etmiş; içerisindeki "kuşatma altında" ibarelerini değiştirmiştir. Yine BM çalışanlarını sıkı bir gözetime tabi tutan ve kimi çalışanları alıkoyan rejim, BM tarafından alenen eleştirilmemesi sebebiyle bu tutumunu sürdürmeye devam etmektedir. BM'nin Suriye'ye yaptırım uygulayamaması, BM ve Esed karşıtı ülkeler arasındaki dikey ilişki ağının etkisiz olması, BM'nin rejimin BM yardımlarını tümünden engelleme gücünden çekilmesi gibi sebepler rejimin dış yardımları bir dış politika aracı olarak kullanmasının önünü açmıştır.

“
Kendi halkının yaşadığı bölgelere kimyasal silahla dahi saldıran bir liderin halen daha nasıl makamını koruduğu sorusuna yalnızca "dış güçlerin desteği" demek, süreci eksik değerlendirmemize yol açabilir.
 ”

Şam yönetiminin Rusya ve İran'ın iç savaşta etkisi yanında pasif kaldığı aşikârdır. Yine Suriye Arap

Ordusu'nun nitel ve nicel anlamda zayıflığı göz önünde bulundurulursa, rejimin muhaliflerin kontrolündeki bölgeleri ele geçirmesi tamamen dış desteğin bir sonucudur. Ancak Beşar Esed'in iç savaş öncesi dönemde izlediği dış politika anlayışı incelenirse, halihazırda izlediği politikayı nasıl inşa ettiği daha net gözler önüne serilmektedir. Kendi halkının yaşadığı bölgelere kimyasal silahla dahi saldıran bir liderin halen daha nasıl makamını koruduğu sorusuna yalnızca "dış güçlerin desteği" demek, süreci eksik değerlendirmemize yol açabilir. Esed rejimi, Rusya ve İran'ın desteğiyle ülke içerisinde asimetric güç dengesi kurmaya çalışırken kendine nefes almak için alan yaratmış, bu süreçte uluslararası arenada bekle-gör stratejisi izlemiş ve aleyhtar ülkelerin olası Suriye planlarının bertaraf edilmesinde sırtını Rusya ve Çin'e yaslamıştır. Yeri geldiğinde BM başta olmak üzere kimi uluslararası kuruluşlara karşı "havuç ve sopa" yaklaşımını benimsemiş; bu kurumların faaliyetlerinde normatif ve ampirik politikalar arasında uyumsuzluklar yaratmış; bunu yaparken de "devlet egemenliği" kavramının ardına sığınmıştır. İç savaş öncesi dönemde geleneksel güç dengesi paradig-

masını benimseyen Esed, iç savaşla birlikte Suriye içerisindeki ulus altı örgütlere karşı dış müttefiklerinin yardımına başvurmuş ve asimetrik bir dengeleme politikası izlemiştir. Öte yandan, Esed'e karşı örgütlerin de (ÖSO vb.) ABD, Katar, Türkiye ve Kuveyt gibi ülkelerin desteğini alarak, kendi yönetimine karşı bir asimetrik dengeleme yapmaya çalıştığı da söylenebilir. Ancak Esed'in ülke içerisinde izlediği asimetrik dengeleme politikasına ek olarak, Rusya ve Çin'in diğer büyük devletlerle kurduğu sistemik dengeden fayda devşirmesi ve uluslararası arenada savaş suçlarının üstünü örtmesi, rejime gerekli yaşama enerjisini sunmuştur. Halihazırda dış politikada bir aktör olarak ayağı yere basmayan Esed, bahsi geçen dış politika stratejisi ile kendine uluslararası arenada bir yer açma gayretindedir. Bu da failin (agent) yeniden inşa edildiğini; faillik (agency) inşasının da görece pasif ancak faydacı bir dış politika üzerine kurulduğunu göstermektedir. İlerleyen süreç, Esed'in fail olarak nasıl konumla-

nacağını ve etki kapasitesini daha net gösterecektir.

“**Esed, arkasındaki desteği yalnızca askeri değil aynı zamanda diplomatik bir kazanıma dönüştürmüş, meşruiyetini ve faillliğini yeniden inşa etme sürecine girmiş ve elde ettiği manevra alanlarında izlediği insanlık dışı politikalarla kendi suçlarının üzerini örtmüştür.**”

Esed'in varlığını sürdürmesindeki diğer dayanak noktaları ise, “temel kamu hizmetlerinin sağlanmasında hükümetin mutlak kontrolü; nüfus kaydından gayrimenkul alım-satım işlemlerine kadar birçok idari işlemin hükümet kontrolündeki

ofisler tarafından yürütülmesi; kökenleri Fransız manda dönemine kadar uzatılabilecek olan “sadakat rejimi” inşası ve belli bölgelerde Esed'e yönelik sarsılmaz destek” olarak sıralanabilir. İç politikadaki bu faktörleri de göz önünde bulundurarak daha bütünsel bir yaklaşım geliştirebiliriz, iç savaş sonrası senaryolar hakkında daha temelli açıklamalar getirebiliriz. Ancak analiz şunu göstermektedir ki; “savaş suçlusuz” sayılabilecek olan Beşar Esed, arkasındaki desteği yalnızca askeri değil aynı zamanda diplomatik bir kazanıma dönüştürmüş, meşruiyetini ve faillliğini yeniden inşa etme sürecine girmiş ve elde ettiği manevra alanlarında izlediği insanlık dışı politikalarla kendi suçlarının üzerini örtmüştür. Sonuç olarak; Şam yönetiminin dış politikası, Esed'in devlet başkanlığını korumasındaki en temel etkenlerden biridir.

Ürdün'de Türk Varlığı: Kadim Bir Halkın Uyanışı

“

Selçukluların hakimiyetinden sonra Ortadoğu'da pekişmeye başlayan Türk varlığı, Selçuklu Devleti'nin ardından kurulan Eyyubi ve Memlük Devletlerinin içerisinde önemli birer unsur olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin kurularak Anadolu'daki hakimiyetini sağlamlaştırdıktan sonra Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Suriye ve Sina Çölünde Memlük Ordusu'nu hezimete uğratmasıyla Ortadoğu'da 400 yıldan fazla sürecek olan Osmanlı hakimiyeti başlamıştır.

”

Bilgay Duman

Irak Çalışmaları Koordinatörü, ORSAM

Bugün itibariyle Ortadoğu olarak ifade edilen ve Fas'tan Afganistan'a kadar uzanan coğrafyada Türk varlığının ilk

olarak Emeviler döneminde yerleştiği bilinmektedir. 674 yılında dönemin Horasan Valisi olan Ubeydullah Bin Ziyad'ın Buhara'dan 2 bin Türk savaşçının da yer aldığı bir ordu ile Buhara'yı geçerek Beykent, Nesef, Râmîten ve Sagâniyân'ı almasının ardından, Basra'ya geçmiş ve beraberindeki Türk savaşçıları da buraya yerleştirmiştir. Böylelikle Ortadoğu'da yüz yıllarca etki bırakacak Türklerin ilk izleri ortaya çıkmıştır.

“

Türkler tarafından kurulan İhşidiler (Akşitler) Devleti ile Türkler, Mısır, Ürdün, Filistin ve Suriye topraklarının yanı sıra, tarihte Hicaz Bölgesi olarak da bilinen ve Kabe'nin yer aldığı bölgede ilk kez hükümlanlık elde etmiştir.

”

Daha sonra Buharalı bir Türk tarafından kurulan, bugünkü Mısır, Ürdün, Filistin ve Suriye'de hüküm süren bir Türk-İslâm devleti olan Tolunoğulları Devleti'yle (868-905) birlikte Türklerin Batı'ya doğru hareketi başlamıştır. Yine Türkler tarafından kurulan İhşidiler (Akşitler) Devleti ile Türkler, Mısır, Ürdün, Filistin ve Suriye topraklarının yanı sıra, tarihte Hicaz Bölgesi olarak da bilinen ve Kabe'nin yer aldığı bölgede ilk kez hükümlanlık elde etmiştir. Bu dönemlerde bölgeye yönelik Türk göçleri artmış

olmakla birlikte, Selçuklularla birlikte kitlesel Türk akımlarının bugünkü Ortadoğu coğrafyasına yöneldiğini görmektedir. Selçuklularla birlikte pek çok Oğuz (Türk) Boyu, Orta Asya'dan bugünkü Ortadoğu coğrafyasına yerleşmiş ve daha sonra Anadolu'ya geçmiştir. Bu anlamıyla Ortadoğu'ya yönelik Türklerin kitlesel göç hareketlerinin 10. ve 11. yüzyıllarda gerçekleştiğini söylemek yerinde olacaktır.

“

Bugünkü Ürdün topraklarındaki Türk varlığının geçmişi yukarıda ifade edildiği gibi oldukça eskiye dayansa da Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Ürdün topraklarına yoğun göç dalgası yaşanmıştır.

”

Selçukluların hakimiyetinden sonra Ortadoğu'da pekişmeye başlayan Türk varlığı, Selçuklu Devleti'nin ardından kurulan Eyyubi ve Memlük Devletlerinin içerisinde önemli birer unsur olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin kurulması Anadolu'daki hakimiyetini sağlamlaştırdıktan sonra Yavuz Sultan

Selim'in 1517 yılında Suriye ve Sina Çölünde Memlük Ordusu'nu hezimete uğratmasıyla Ortadoğu'da 400 yıldan fazla sürecek olan Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Bu süreçte Türkler Ortadoğu'da derin izler bırakmış ve Osmanlı Devleti'nin sona ermesinin ardına Fas'tan İran'a kadar Ortadoğu coğrafyasındaki hemen her ülkede yerleşik bir Türk varlığı vücut bulmuştur. Özellikle Kuzey Afrika olarak ifade edilen Fas'tan başlayarak Mısır'ı da içerisine alan coğrafya dışarıda bırakılacak olursa, Türkiye'nin güney sınır hattının altındaki ülkelerin büyük bölümünde önemli bir Türk varlığı yaşamaya devam etmiştir. Bu noktada Türkiye'de özellikle Suriye ve Irak'taki Türk varlığı konusunda bir bilinç bulunmakla birlikte Ürdün, Filistin, Lübnan, Yemen gibi ülkelerdeki Türk varlığına ilişkin bilgi ve ilgi düzeyi düşük kalmıştır. Ancak bu ülkelerde de önemli ölçüde bir Türk nüfusu bulunduğu ve özellikle son 10-15 yıllık süreçte yeniden kendilerini ifade etme çabası içerisinde oldukları görülmektedir. Bu konuda son dönemde özellikle Ürdün'deki Türk varlığının yeniden bir uyanış çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Ürdün'de her ne kadar bir kimliğin en önemli ögesi olan dil bakımından zayıf bir nüfus

varlığı olsa da niceliksel ve niteliksel açıdan kayda değer bir Türk topluluğunun yaşadığı söylenebilir. Nitekim bu topluluğun araştırılması amacıyla ORSAM ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar (YTB) işbirliğinde hazırlanan proje kapsamında Ürdün'e bir saha çalışması düzenlenmiş ve Ürdün'deki Türk varlığı araştırılmıştır. İlerleyen süreçte Ürdün'deki Türk varlığına ilişkin detaylı bir rapor da hazırlanacaktır. Bu yazıda Ürdün'deki Türk varlığına ilişkin kısa bir perspektif sunulmaktadır.

Bugünkü Ürdün topraklarındaki Türk varlığının geçmişi yukarıda ifade edildiği gibi oldukça eskiye dayansa da Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Ürdün topraklarına yoğun göç dalgası yaşanmıştır. Bu anlamıyla Ürdün'deki Türk varlığını hem dönemsel hem niteliksel açıdan birkaç farkı düzeyde incelemek yerinde olacaktır. Öncelikle bugünkü Ürdün topraklarına yönelik olarak 1860'larda toplu bir göç yaşanmıştır. Avşar Türkmen aşireti olarak bilinen Oğuz Boyuna mensup Yörüklerden yaklaşık 100 ailenin, bugün Ürdün'ün başkenti Amman sınırları içerisinde kalan Rumman köyüne yerleştiği bilinmektedir. Göç nedenleri tam olarak bilinmemekle birlikte, Osmanlı'nın sıkıntılı dönemler geçirdiği son 50 yıllık sürecinde güvenebileceği Türk aileleri stratejik bölgelere

yerleştirerek, kendisi için uzak karakollar oluşturduğu ifade edilmektedir. Nitekim söz konusu dönemde halen konar göçer bir yapıya sahip olan Avşarların farklı kollarından ailelerin Anadolu'nun farklı bölgelerinden (Aydın, Kayseri, Bolu, Urfa gibi) bir araya gelerek, sulak ve verimli bir araziye sahip olan Rumman'da yerleşik hayatı benimsediklerini söylemek mümkündür. Daha sonra Ürdün Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Rumman'da kalan Türkler bu bölgenin esas unsuru haline gelmiştir. Rumman'da 1970'lere kadar sadece Türklerin yaşadığı bilinmekle birlikte, Rumman muhtarlığının yaklaşık 75 yıl boyunca sadece Türklerde kaldığını ancak daha sonra bu bölgeye yerleşen Araplara geçtiği söylenmektedir. Zira Rumman'daki Türk varlığı açısından ülke içerisine ve ülke dışına yönelik tersine göç dalgasının yaşandığı bir süreç de yaşanmıştır. Rumman'dan, biri 1936 diğeri 1952'de olmak üzere Türkiye'ye yönelik iki göç dalgası olduğu, Rumman'da yaşayan Türk ailelerin yarısının Türkiye'ye geri geldiği bilinmektedir. Bununla birlikte 1970'lerden sonra da Rumman'dan Amman'ın bir mahallesi olan Suveylili'e göç eden Türk aileler buraya yerleşmiş ve Rumman tamamen boşaltılmış, süreç içerisinde artan Arap nüfus Rumman'a hâkim ol-

muştur. Mevcut durum itibariyle Rumman'da yaşayan bir Türk aile kalmamış, büyük bölümü Amman'ın Suveylili bölgesinde yaşarken diğeri illere de göç eden aileler olmuştur. Nitekim Türklerin Suveylili'e göç etmesi sonrasında, göç eden ailelerin arasındaki etkileşimi ve işbirliğini sağlamak amacıyla 1975 yılında Suveylili'de Türk Hayır Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir. Bununla birlikte 2016 yılında Türk Divanı isimli bir dernek kurulmuştur. Bugün itibariyle Rumman'dan çıkarak diğeri bölgelerde yaşayan Türk ailelerin büyük bölümü Amman'da yaşarken, Zerka, İrbid, Salt, Maan, Kerek ve hatta Akabe'ye kadar Türk ailelerin varlığı ile karşılaşmak mümkündür.

Ürdün'deki Türk varlığının oluşumuna ilişkin bir diğeri önemli nokta Osmanlı'nın son döneminde hayata geçirilen Hicaz Demiryolu Projesi'dir. şam'dan başlayarak Medine'ye kadar getirilecek bir demiryolunun Hicaz'a yönelecek diş saldırılarla bölgede çıkabilecek isyanlara karşı önemli bir savunma hattı oluşturacağı düşünölmekle birlikte, ekonomik ve dini sebepler de göz önünde bulundurularak, Sultan İkinci Abdülhamid'in kararı ile Eylül 1900'de yapımına başlanmış ve 1909'da tamamlanarak Sultan

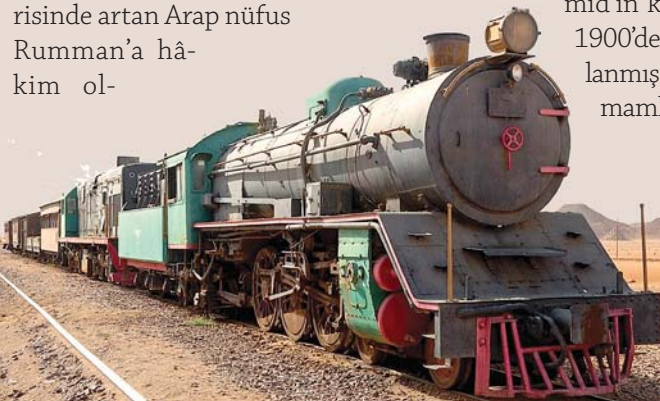
İkinci Abdülhamid tarafından açılmıştır. Pek çok Türk ailesi demiryolu projesinde çalışmak üzere bugünkü Ürdün'e gelmiş, hatta projede çalışacak bazı kişiler bu bölgelerde askerlik yapan kişilerden seçilmiştir. Hicaz Demiryolu Hattı'nın faaliyete geçmesi ile birlikte, projede çalışan kişilerin büyük kısmı aileleri ile birlikte Hicaz Demiryolu'nun geçtiği bölgelerde kalmıştır.

“

Ürdün'deki Türk varlığının önemli bir kısmını da Filistinli Türkmenler oluşurmaktadır. Bu Türkmenlerin büyük kısmının Selahattin Eyyubi ile birlikte bugünkü Filistin topraklarına gelen Türkmen atlılardan kalan aileler olduğu söylenmektedir.

”

Öte yandan Hicaz Demiryolu Hattı'nın açılmasından çok kısa bir süre sonra, 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Osmanlı'nın güney sınırlarında Arap aşiretlerin ayaklanmaya başlamasıyla seferberlik ilan edilmiştir. Bu dönemde açılan Filistin-Suriye ve Hicaz-Yemen Cephelerinde savaşmak üzere Türk askerleri bu bölgelere sevk edilmiş ve savaşın bitmesiyle bu toprakları kaybeden Osmanlı

Devleti'nin Türk askerlerinden bu bölgelerde kalanlar olmuştur. Osmanlı sonrasında Ürdün Devleti'nin kurulmasıyla da Osmanlı askerlerinden Ürdün'de kalanlar yerleşik hayata geçmiştir. Böylece Ürdün'deki Türk varlığının ana kollarından birini Osmanlı askerleri oluşturmuştur.

Diğer taraftan Ürdün'deki Türk varlığının önemli bir kısmını da Filistinli Türkmenler oluşturmaktadır. Bu Türkmenlerin büyük kısmının Selahattin Eyyubi ile birlikte bugünkü Filistin topraklarına gelen Türkmen atlılardan kalan aileler olduğu söylenmektedir. Özellikle bugünkü Filistin topraklarında Hayfa-Nasıra-Cenin üçgeninin ortasında kalan "Merc bin Amr" bölgesinde yerleşik olarak yaşadıkları bilinmektedir. Bugün halen bu bölgede yaşayan Türkmenler bulunmakla birlikte, 1948'de İsrail'in kurulması ile birlikte, Ürdün'e göç eden bir kısım Türkmen aileler önce Ürdün'ün farklı kesimlerine dağılmış olsa

da daha sonra bir araya gelerek, Vadi El-Rayan bölgesine yerleşmişlerdir. Bugün itibarıyla bu bölge 8 aşirete mensup yaklaşık 151 Türkmen ailesinin yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca El-Rayan bölgesinin dışında, İrbid, Zerka ve Bek'a Kampında da önemli bir Filistinli Türkmen nüfusunun barındığını söylemek mümkündür.

“

1948'de Filistin'den Ürdün'e göçen Türk soylular arasında Buhariler olarak bilinen ve Özbekistan'dan Kudüs'e göç etmiş olan ve şimdi büyük kısmı Ürdün'de yaşayan Özbekler de bulunmaktadır. Rusya'nın Türkistan'ı işgal etmesinden sonra dini sebeplerle Kudüs'e yerleştikleri bilinen Özbekler, 1860'larda Kudüs'te Buharahılar Tekkesi'ni kurmuştur.

”

Bugün Ürdün'deki hem Türklerin hem de Filistinli Türkmenlerin büyük bölümünün dillerini kaybettiği görülmektedir. Özellikle Filistinli Türkmenlerin tamamı Arapça konuşmakla birlikte bazı ailelerin kimliklerinde "Türkmen" yazmakta ve yaşadıkları bölgelerde Ürdün İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanan "Türkmen Aşiretleri Muhtarları (Temsilcileri)" bulunmaktadır. Öte yandan bir kısım Ürdünlü Türklerin de kimliklerinde soy isim kısmında "El-Türk" ibaresi mevcuttur. Bugün itibarıyla Ürdün'deki Türkler varlıklarını ve geleneklerini korumakla birlikte, dil açısından oldukça geride kalmıştır.

Ürdün'de yaşayan Türklerin sayısına ilişkin farklı rakamlar verilmekle birlikte, Ürdün'de yaşayan sadece Filistinli Türkmenlerin sayısının 50 binden fazla olduğu söylenmektedir.

Öte yandan 1948'de Filistin'den Ürdün'e göçen Türk soylular arasında Buhariler olarak bilinen ve Özbekistan'dan Kudüs'e göç etmiş olan ve şimdi büyük kısmı Ürdün'de yaşayan Özbekler

de bulunmaktadır. Rusya'nın Türkiye'yi işgal etmesinden sonra dini sebeplerle Kudüs'e yerleştikleri bilinen Özbekler, 1860'larda Kudüs'te Buharalılar Tekkesi'ni kurmuştur. Bu tekke varlığını günümüze kadar korumaktadır. Buharalılar bugünkü Ürdün topraklarına yerleşmelerinin ilk dönemi 1920'lerin başlarında ekonomik sebeplerle olmuştur. 1927-28 yıllarında Amman'ın ilk ticaret merkezi olan Buharalılar Çarşısı kurulmuştur. Günümüzde bu çarşı varlığını korumakta ve halen Buharalılar tarafından idare edilmektedir. Öte yandan Buharalılar toplu olarak Ürdün'e en büyük göçü 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla olmuş, çok sayıda Buharalı aile diğer Filistinlilerle birlikte

Ürdün'e göç etmiştir. Ürdün'de Amman ve İrbid'de yoğun olarak yaşayan Buharalıların bir kısmı dillerini korumayı başarırken, yeni nesil gençlerin yavaş yavaş dillerini kaybettiği söylenmektedir.

“
Özellikle son 10-15 yılda Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğinin artması ile paralel bir şekilde, bölgedeki Türk varlığının da kimlik kazanma çabası içerisinde olması dikkat çekicidir.
”

Bugün itibarıyla Ürdün'de yaşayan Türk ve Türkmen varlığının sayı-

dan öte bir varlık olarak kendilerini yeniden ifade etmeye çalışmaları ve öze dönüş sürecinden geçiyor olmaları bile tek başına önemlidir. Özellikle son 10-15 yılda Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğinin artması ile paralel bir şekilde, bölgedeki Türk varlığının da kimlik kazanma çabası içerisinde olması dikkat çekicidir. Bu durum Ortadoğu'da Türkiye'nin elini güçlendirebilecek bir unsura dönüşürken, Türkiye ve Ürdün arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi konusunda bir köprü haline gelebilir. Öte yandan bugün Ürdün Türklerinin kendilerini daha açık bir şekilde ifade etmeye çalışmaları da özellikle diğer Ortadoğu ülkelerinde yaşayan Türk topluluklarına ilham ve destek verecektir.

IRAK TÜRKMENLERİNİN DURUMUNUN TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

“

Irak Türkmenlerinin varlığı Irak ve Türkiye arasındaki kültürel, sosyal, bilimsel ve ekonomik köprüleri güçlendiren önemli bir faktördür. Ancak Irak'ın modern tarihi boyunca farklı yönetimler ve iktidarlar zamanında bile Türkmenlerin kimlikleri, demografik ve kültürel yapıları sürekli olarak hedef alınmıştır.

”

Watheq Al Sadoon

Uzman, ORSAM

Irak ve Türkiye, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra iki yeni ülke olarak dünya sahnesine çıkmıştır. 5 Haziran 1926 tarihinde Irak,

Türkiye ve İngiltere arasında “Ankara Anlaşması” imzalanmıştır. Bu dönemde İngiliz mandası altındaki Irak’la Türkiye arasındaki en önemli sorun Musul’dü. İmzalanan mezkûr antlaşmayla beraber bu sorun da çözüme kavuşturulmuştur.

Bu anlaşma kapsamında aynı zamanda Irak-Türkiye arasında dostluk ve iyi komşuluk antlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın imzalanmasından 1980’lere kadar geçen süre zarfında Irak Türkmenlerinin

durumu, Irak-Türk ilişkilerini pek etkilememiştir. Ancak 1980’lerden itibaren Irak Türkmenlerinin durumu, Irak-Türkiye sosyal ilişkilerinin odak noktası haline gelmiştir.

Irak Türkmenlerinin durumu iki ülkenin çıkarlarına bağlı olarak zaman zaman hiç dikkate alınmamış, zaman zaman da gereğinden fazla sorun haline getirilmiştir. Bu konu son zamanlarda Irak-Türkiye ilişkilerini etkilemiş ya da bu ilişkilerden etkilenmiştir. Türkmenler, Irak halkının Arap ve Kürtlerden sonra üçüncü temel bileşenidir. 21 Temmuz 2012 tarihinde parlamentonun Irak Türkmenlerinin hakları ile ilgili çıkardığı karar, elit Türkmenlerin bilimsel, kültürel, idari, askeri ve ticari alanlarda çağdaş Irak devletinin inşasında önemli katkılarına bulunduğuna dikkat çekmiştir. Ünlü dil edebiyatı uzmanı Prof.

Dr. Mustafa Cevat, 1948 yılında Filistin Savaşı’nda büyük rol oynayan Irak Kuvvetleri Komutanı Mustafa Ragıp Paşa ve ünlü makam ustası Yusuf Ömer önemli işlere imza atmış Türkmen karakterler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Irak Türkmenlerinin varlığı Irak ve Türkiye arasındaki kültürel, sosyal, bilimsel ve ekonomik köprüleri güçlendiren önemli bir faktördür. Ancak Irak’ın modern tarihi boyunca farklı yönetimler ve iktidarlar zamanında bile Türkmenlerin kimlikleri, demografik ve kültürel yapıları sürekli olarak hedef alınmıştır. Irak Türkmenlerinin durumu, seksenli yıllardan sonra Irak ve Türkiye arasında özellikle ikili ilişkilerde durgunluk veya gerileme süreçlerine bağlı olarak zaman zaman gerginliklerin de sebebi olmuştur.

Türkmenler, Irak devletinin kuruluş aşamasından günümüze kadar geçen süre zarfında hükümetlerin tutumları ve izledikleri iç politikalar nedeniyle kendilerini hep dışlanan ve önemsenmeyen bir topluluk gibi hissetmişlerdir.

Türkmenler, sosyal, siyasi ve çağdaş geçmişlerinin hiçbir döneminde Irak'tan ayrılmayı ya da Irak'ı bölmeyi düşünmemişlerdir. Sadece milli-kültürel haklarını ve kendilerinin devlet kadrolarında adil bir şekilde temsil edilmelerini talep etmişlerdir. Türkmenler talep ettikleri haklara ulaşmak amacıyla ister gizli ister açık sosyo-politik örgüt ve kuruluşlar kurmaya yönelmişlerdir. Onları böyle kuruluşlar oluşturmaya iten bir diğer neden ise kendilerini her zaman ikincil bir toplum olarak hissetmeleri ve Irak'ta "Türkmen sorunu" diye bir olgunun var olduğunu düşünmeleridir.

Türkmenler, Irak devletinin kuruluş aşamasından günümüze kadar geçen süre zarfında hükümetlerin tutumları ve izledikleri iç politikalar nedeniyle kendilerini hep dışlanan ve önemsenmeyen bir topluluk gibi hissetmişlerdir. Irak, dönem dönem farklı ideolojilerin tekeline girmiştir. Örneğin, Irak'ta Amerikan işgalinden önce Arap milliyetçisi bazı yöneticilerinin Türkmenlere ve Kürtlere yönelik uygulamaları dikkat çekmiştir. Bununla birlikte Amerikan işgalinden

sonra Kürt yöneticiler de özellikle Kerkük ve Ninova'da Türkmenlere yönelik yaptırımlarda bulunmuşlardır. Irak, aynı dönemde dinimezhepsel girişimlere de tanık olmuştur. Amerikan işgalinden önce ise söz konusu olan mezhepsel politikalar, işgalden sonra da artarak gündemi işgal etmeye devam etmiştir. Türkmenler ise, Amerikan işgali öncesi ve sonrasında kendilerine yönelik gerçekleştirilen asimilasyon girişimleri sonucu gizli-den veya açıktan Türkmen örgütleri kurmaya yönelmişlerdir.

Tanınmış Iraklı Türkmen yazar Erşat Hürmüzlü "Türkmenler ve Irak" adlı kitabında şu ifadelerle yer vermektedir: "Irak Türkmenleri ile Türkiye'deki kurumlar ve siyasi hareketler arasında özel bağlantıların olduğuna dair söylentiler yayılmaya başlamıştır. Keşke Türkmenlere Türkiye'deki tüm eğilimlerden olumlu ya da olumsuz olarak etkilenmelerinin saklanılacak bir şey olmadığı açıklanmış olsaydı. Ancak anlaşılan o ki bu tür konular Irak halkına açık ve net bir şekilde anlatılmamıştır. Dünya kıtalar halinde farklı millet ve bölgelere ayrılmış durumdadır. Bu kıtalar birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden etkilenmektedirler. Asla ayrı düşünülemezler. Buradan hareketle Irak Türkmenlerinin Türkiye gibi medeni olguları ziyadesiyle içinde barındıran fikri ve sosyal açıdan zengin bir ülkeyi görmezden gelmeleri mümkün değildir. Irak Türkmenleri ve Türkiye arasında edebi ve kültürel değerlere dayalı bir dostluk ve anlayış söz konusudur." Aynı zamanda şüphesiz Irak Türkmenleri, Irak toplumunun ve Irak devletinin önemli bir parçasıdır. Yasalarla yönetilen

ve bireyin temel alındığı bir toplumda Türkmenlerin, yürürlükte olan yasalara saygılı olarak Irak devletinin siyasi ve sosyal yönlerini zenginleştirmede rol almaları gerekmektedir.

Iraklı Türkmenlerin ilan edilmiş resmi tutumuna göre, Türkmenler, insan haklarına ve hukuk ilkelerine saygı duymaktadırlar. Aynı zamanda etnik, dinsel, mezhepsel ayrımcılığın karşısında, birleşik, özgür, parlamenter çoğulcu ve demokratik bir Irak devletinin ise yanında yer almaktadırlar. Irak'ta yüzyıllardan beri diğer gruplarla birlikte yaşayan Irak Türkmenleri, Irak'ın belirli özelliklere sahip olduğunun bilincindedirler. Irak'ta ya da diğer Arap ülkelerindeki Arap kültürüyle daima etkileşim halindedirler. Bu etkileşim halinin ise, kendi kültür ve milli kimlikleri zenginleştiren bir araç olarak görmektedirler. Türkmenler, Arap edebiyatından ve Arap kültüründen etkilenmişler, aynı zamanda Arap kültürünü de etkilemişlerdir. Bu vesileyle de Irak'ın çizdiği ulusal medeniyet tablosu çok farklı zenginlikleri içermektedir.

Irak Türkmenlerinin durumu, tüm dönemlerde Irak hükümetleri tarafından bir pazarlık konusu olmuştur. Kürtlerle, özellikle Kerkük ve Tuzhurmatu gibi Türkmen bölgeleri olarak bilinen Kürtler ve Türkmenlerin birlikte yaşadığı bölgelerin yönetim şekli konusunda yapılan müzakerelerde kullanılmıştır. Irak hükümetlerinin, Kürtlerle yaptıkları müzakereler esnasında bu bölgelerin Türkmen bölgeleri olduğunu ısrarla savunmuşlar fakat Kürtlerle iyi ilişkiler içerisinde oldukları dönemlerde ise

bu gerçeği ihmal etmişlerdir. Aynı bağlamda Türkmenlerin durumu, Irak-Türkiye ilişkilerinin seyrini etkilemek amacıyla zaman zaman dış faktörler tarafından da kullanılmıştır. Ayrıca bu husus bazen de kişisel menfaatler sağlamak amacıyla Türkmen politikacıların gündemini işgal etmiştir.

Türkmenler, Irak-Türkiye ilişkilerinin gergin olduğu dönemlerde sürecin getirdiklerine katılmak mecburiyetinde kalmışlardır. Çoğu zaman Türkmenlerin hak ve özgürlükleri sınırlanmıştır. ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden ve Kürtlerin Irak'ın kuzeyini ele geçirmesinden sonra Türk askerleri ile terör örgütü PKK arasında çatışmalar yaşanmaya başladığında Türkmenler tehditlere maruz kalmışlardır. Ayrıca Türkmenlerin ulusal kimlikleri de hedef alınmıştır. Burada dikkat çeken nokta ise, Türkiye-İrak ilişkilerinin veya Türkiye-İrak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasındaki ilişkilerin iyiye doğru gittiği zamanlarda bile, Türkmenler için sular hiçbir zaman durulmamıştır.

Ülkedeki güç sahipleri arasındaki gerginliklerin faturasını hep Türkmenler ödemek zorunda kalmışlardır.

Irak Türkmenleri Türkiye'deki siyasi, sosyal, kültürel ve akademik tüm resmi-gayrı resmî kuruluşlarla iyi ilişkiler geliştirmişlerdir. Türkmenlerin Türkiye tarafından da desteklenen siyasi ve sosyal faaliyetleri, hiçbir zaman Irak'ın birliğine ve toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit oluşturmamıştır.

Irak halkının temel bileşeni olan Türkmenler, Irak devletinin kurulmasından bu yana toplumdaki diğer gruplar gibi pek çok sıkıntılarla karşılaşmışlardır ve hakları kısıtlanmıştır. Irak Türkmenleri Türkiye'deki siyasi, sosyal, kültürel

ve akademik tüm resmi-gayrı resmî kuruluşlarla iyi ilişkiler geliştirmişlerdir. Türkmenlerin Türkiye tarafından da desteklenen siyasi ve sosyal faaliyetleri, hiçbir zaman Irak'ın birliğine ve toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit oluşturmamıştır. Ayrıca Türkmenler, hiçbir şekilde Irak'ın içişleri ile ilgili meselelere müdahil olmamış ve isteklerini gerçekleştirmek için herhangi bir güç gösterisinde ve silahlı eylemde yer almamışlardır.

Bu verilere dayanarak Türkmenler, Irak-Türkiye ilişkilerini olumlu yönde güçlendirecek temel bir unsura dönüştürülebilir. Ayrıca iyi komşuluk, siyasi anlayış, ekonomik, bilimsel, toplumsal ve güvenlik ile ilgili alanlarda işbirliğine dayanan ilişkiler kurabilmek için sağlam bir iradenin oluşmasında rol oynayabilirler. Fakat söz konusu ilişkilerin çağdaş tarih boyunca bu ikili ilişkilere zarar veren bölgesel ve uluslararası çekişmelerden, bölünmelerden uzak tutulması gerekmektedir.

SİNCAR'DAKİ PKK VARLIĞI

“

PKK, başta Sincar olmak üzere, Kerkük, Tuzhuımatu ve Hanekin'de üs kurmuştur. Hatta, PKK'nın Irak'taki siyasi uzantısı Tevera Azadi (Kürdistan Özgür Toplum Hareketi), 2016 yılında Kerkük'te "öz yönetim" kurulması için 25 üyeli bir meclis oluşturmuş ve Kerkük'ün Dakuk ilçesinde temsilcilik açmıştır.

”

Feyzullah Tuna Aygün

Araştırma Asistanı, ORSAM

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaşın ortaya çıkardığı boşluktan terör örgütü PKK'nın Suriye uzantısı PYD yararlanarak ülkenin kuzeyinde kontrolü ele geçirmiştir. PYD, "İŞİD ile mücadele üzerinden" kazandığı

destek sayesinde Suriye'nin ötesinde Irak'taki varlığını da genişletme politikası izlemiştir. Irak'ın ikinci en büyük vilayeti Musul'un Haziran 2014'te İŞİD tarafından ele geçirilmesinin oluşturduğu istikrarsızlık, PKK'nın genişleme

politikasının Irak ayağı için uygun zemin hazırlamıştır. İŞİD'in Irak'ta ortaya çıkardığı güç boşluğu üzerine Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) kontrol ettiği Sincar-Hanekin hattında da PKK'nın etkinliği artmıştır.

PKK, başta Sincar olmak üzere, Kerkük, Tuzhurmatu ve Hane-kin'de üs kurmuştur. Hatta, PKK'nın Irak'taki siyasi uzantısı Tevgera Azadi (Kürdistan Özgür Toplum Hareketi), 2016 yılında Kerkük'te "öz yönetim" kurulması

için 25 üyeli bir meclis oluşturmuş ve Kerkük'ün Dakuk ilçesinde temsilcilik açmıştır. IKBY'nin düzenlediği bağımsızlık referandumu sonrasında 15 Ekim 2017'de Irak federal hükümetinin tartışmalı bölgelere müdahalesi ile PKK, gö-

rünürlüğünü kaybetmesine rağmen varlığını devam ettirmiştir.

Diğer yandan, 15 Ekim sonrasında Sincar ilçesinin güneyi Federal Hükümet tarafından kontrol altına alınmasına rağmen PKK şehir merkezinde varlığını sürdürmektedir. Hatta Irak Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar doğrultusunda Haşdi Şaabi şemsiyesine katılan ve PKK'nın desteği kurulan Yezidilerden oluşan Sincar Direniş Birlikleri'ne (YBŞ) lojistik desteğin yanı sıra maaş ödemesi yapılmaktadır.

“

Suriye'deki PKK unsurları ise Sincar'dan kaçan Yezidiler için koridor açarak şehirdeki ana aktör konumuna gelerek Sincar dağına yerleşmiştir. PKK'nın bölgedeki güç boşluğundan yararlanarak Suriye'deki varlığı ve Kandil arasında koridor açmayı başardığı söylenebilir.

”

Sincar'ın Arka Planı

Musul vilayetine bağlı ve Suriye sınırında bulunan Sincar ilçesinde yoğunluklu olarak Yezidiler yaşamaktadır. Buna ek olarak IŞİD öncesi dönemde Sincar'da ve bağlı köylerde çalışmak için Türkmenlerin de yaşadığı bilinmektedir. Sincar, 2003'teki ABD işgali sonrasında Kürdistan Demokratik Partisi'ne (KDP) bağlı Peşmerge'nin müdahalesi ile IKBY denetimine girmiştir. Bunun sonucunda 2005'te onaylanan Irak Anayasası'nın tartışmalı bölgeler ile ilgili olan 140. maddesi kapsamına alın-

mıştır. Bu nedenle, Sincar, resmi olarak federal hükümete bağlı olmasına rağmen 2003 yılından IŞİD kontrolüne girdiği 2014 yılına kadar IKBY'nin denetimi altında kalmıştır. Bu dönem içerisinde Sincar'da taban kazanan KDP'nin IŞİD'in Sincar'a yönelmesi ile şehirden çekilmesi sonucunda etkinliği zayıflamıştır. Sincar'da ortaya çıkan bu güç boşluğu Mahmur ve Kandil'de bulunan PKK unsurları ile doldurulmuştur. Diğer yandan Suriye'de bulunan PKK unsurları da Sincar'da mevzilenmiştir. Suriye'deki PKK unsurları ise Sincar'dan kaçan Yezidiler için koridor açarak şehirdeki ana aktör konumuna gelerek Sincar dağına yerleşmiştir. PKK'nın bölgedeki güç boşluğundan yararlanarak Suriye'deki varlığı ve Kandil arasında koridor açmayı başardığı söylenebilir.

Sincar Dağı'nda bulunan PKK varlığı Musul vilayetinde istikrarsızlığa neden olmasının yanı sıra Suriye'nin ötesinde Kerkük ve Süleymaniye'deki PKK etkinliğini arttırmaktadır.

Sincar'daki PKK Varlığı

Kasım 2015'te ABD'nin hava desteği ile Peşmerge güçleri ve YBŞ'nin katılımı ile düzenlenen operasyonla Sincar'daki IŞİD varlığı sonlandırılmıştır. Ocak 2016'da ise PKK, Sincar'da "öz yönetim" in sağlanması için Sincar'ın "kanton" ilan edileceğini açıklamıştır. Bunun üzerine PKK tarafından Sincar İnşa Meclisi adıyla bir yapı kurularak şehirde yerel yönetim oluşturulmuştur. Bunun üzerinde şehir KDP'nin kontrol ettiği ve PKK'nın kontrol ettiği alan olmak üzere

ikiye ayrılmıştır. Diğer yandan ise Ekim 2017'den sonra federal hükümet tarafından Sincar'daki idari pozisyonlara atamalar yapılmıştır. Yapılan atamalar arasında YBŞ ve Sincar İnşa Meclisi'nde görev almış kişilerin de bulunması federal hükümet ile PKK arasındaki ilişkiyi somut bir şekilde ortaya koymuştur.

“

Sincar Dağı'nda bulunan PKK varlığı Musul vilayetinde istikrarsızlığa neden olmasının yanı sıra Suriye'nin ötesinde Kerkük ve Süleymaniye'deki PKK etkinliğini arttırmaktadır.

”

Irak federal hükümeti tarafından kurumsallaştırma çalışmalarına başlanan YBŞ ile diğer güvenlik

güçleri arasında gerilimin arttığı dönemler gözlemlenmiştir. Sincar'da YBŞ'nin ötesinde Yezidilerin katılımı ile oluşturulan ve Liva el-Hüseyn'e bağlı Laliş Birliği de (36. Tugay) yer almaktadır. Haşdi Şaabi bünyesinde bulunan Laliş Birliği ve YBŞ'nin şehirde bulunması iki Yezidi grubu arasında yetki çatışmasına yol açmaktadır. Her iki grubun da kendisini Yezidilerin temsilcisi olarak göstermek istemesi üzerine gruplar arasında silahlı çatışmaların da yaşandığı görülmüştür. 15 Ekim müdahalesinden sonra şehrin etrafında konuşlanan güçler ile de YBŞ arasında çatışma yaşanmıştır. Hatta Haziran 2018'de çıkan bir çatışmadan sonra YBŞ üyesi iki kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınan iki YBŞ üyesi, güvenlik güçlerine düzenlenen ve iki güvenlik gücünün hayatını kaybetmesine neden olan saldırıyı düzenlemek ile suçlan-

mıştır. Diğer yandan YBŞ tarafından güvenlik güçlerine yönelik taciz saldırıları devam etmiştir. 18 Mart 2019 tarihinde ise Irak'tan Suriye'ye hareket eden PKK konvoyunu durdurmak isteyen federal güvenlik güçleri ile konvoy arasında çatışma çıkmıştır. Bunun üzerine iki güvenlik gücü hayatını kaybetmiş ve gün boyu farklı düzeylerde çatışma devam etmiştir.

Sincar Dağı'nda bulunan PKK varlığı Musul vilayetinde istikrarsızlığa neden olmasının yanı sıra Suriye'nin ötesinde Kerkük ve Süleymaniye'deki PKK etkinliğini arttırmaktadır. Sincar'da bulunan beş PKK kampı Suriye'de savaşması için militan eğitirken, dokuz kamp Sincar'daki militanların eğitmektedir. Bu kampların yanı sıra, YPG-HPG militanlarının eğitildiği dokuz PKK kampı daha bulunmaktadır. Sincar dağının etrafını saran ve aralarında Girzek, Siba Şeyh Hidir ve Gir Uzeyr kamplarının da yer aldığı 23 terör kampının yanı sıra PKK'nın çeşitli karargahları da bulunmaktadır. Sincar'daki PKK varlığından rahatsız olduğunu defaatle dile getiren Türkiye, terörle mücadele konusundaki kararlılığını gösterecek şekilde Nisan 2017'de Sincar'daki PKK varlığına yönelik hava harekâtı düzenlemiştir. PKK hedeflerine düzenlenen hava harekâtında IKBY'ye bağlı beş Peşmerge'nin hayatını kaybetmesi ve dokuz Peşmerge'nin yaralanması, Iraklı güçler ve PKK varlığının iç içe geçtiğini göstermiştir.

2017 yılında KDP, PKK ile Sincar'dan çıkması için müzakereye başlamıştır. Çeşitli dönemlerde PKK'nın Sincar'dan çekilmeyi kabul ettiğine dair iddialar dile getiril-

mesine rağmen terör örgütü şehirdeki varlığını korumuştur. Mart 2018 tarihine kadar terör örgütü Kandil'den yaptığı açıklamalar ile Sincar'dan çekilmeyeceklerini açıklamıştır. Mart 2018'e gelindiğinde ise PKK üzerindeki baskıyı azaltmak için Sincar'dan çekilmeyi kabul ettiğini açıklamıştır. PKK'nın bu kararı açıklamasında PKK varlığı aleyhinde açıklama yapan Yezidi liderlerin de etkisi olmuştur. Ancak PKK açıkladığı gibi şehirden çekilmemiştir. Küçük bir militan grup şehirden ayrılmıştır. Diğer yandan PKK tarafından Yezidi militanların katılımı ile kurulan YBŞ şehirde kalmıştır. Şehirden çekilmeyen PKK unsurları ile YBŞ içerisinde gizlenmesi ise PKK ve YBŞ arasındaki somut ilişkiyi göstermiştir.

“
ABD'nin YPG'ye sağladığı lojistik desteğin bir kısmının Sincar yakınlarından Suriye'ye ulaştırılması Suriye'deki PKK varlığı için de Sincar'ın önemini arttırmaktadır.
”

PKK, Sincar'ın Suriye sınırında bulunması ve Türkiye'ye yaklaşık 80 kilometre mesafede olması ile elde ettiği stratejik önemi dikkat çekmektedir. Diğer yandan ABD'nin YPG'ye sağladığı lojistik desteğin bir kısmının Sincar yakınlarından Suriye'ye ulaştırılması Suriye'deki PKK varlığı için de Sincar'ın önemini arttırmaktadır. Ayrıca, Irak – Suriye sınırında PKK kontrolünün olduğu bir bölgenin oluşu Kandil ve Mahmur'daki PKK

varlığının Suriye'ye geçişini kolaylaştırmaktadır. Ancak terör örgütünün bölgedeki faaliyeti bununla sınırlı kalmamaktadır. Musul Vilayet Meclisi Üyesi Şirvan Cemal Aga, terör örgütü PKK'nın sınırda uyuşturucu ticareti yaptığını dile getirmiştir. Aga, karşılıklı anlaşmalar doğrultusunda Haşdi Şaabi'nin de uyuşturucu ticaretine göz yumduğunu söylemiştir. Ayrıca, terör örgütünün bölgede kurduğu denetim noktalarından geçişler karşılığında halktan para topladığı bilinmektedir.

2011 yılında Suriye iç savaşının başlaması ve 2014'te Musul'un IŞİD kontrolüne geçmesi ile ortaya çıkan boşluğu dolduran terör örgütü PKK, Suriye'de olduğu gibi Irak'ta da hakimiyet alanını genişletmiş ve yeni kamplar kurmuştur. PKK'nın Irak'ta artan etkinliği Irak'ın toprak ve ulusal bütünlüğüne karşı oluşturduğu tehdidin yanı sıra devlet dışı silahlı aktörlerin doğası gereği Irak'ın egemenliği ve hükümetine meydan okumaktadır. Diğer yandan Irak topraklarında faaliyet gösteren bir aktör olarak PKK, bulunduğu bölgeleri istikrarsızlaştırmaktadır. Bu durum yeni terör örgütlerinin ortaya çıkabilmesi için uygun bir zemin hazırlamaktadır. IŞİD'in Irak'ta askeri olarak mağlup edilmesine rağmen etkinliğine devam ettiği görülmektedir. PKK'nın oluşturduğu istikrarsız bölgeler ise IŞİD'in farklı isimler altında yeniden organize olması için uygun zemin sunmaktadır. Bu nedenle Irak'taki PKK varlığı, Irak'ın komşularına tehdit oluşturmasının ötesinde asıl tehdidi Irak'a ve Iraklılara yönelik oluşturduğu söylenebilir.

INTERNATIONAL
Astana, No

#AstanaProcess #Peace4Syria #AstanaProcess #Peace4Syria #AstanaProcess #Peace4Syria #AstanaProcess #Peace4Syria #AstanaProcess #Peace4Syria

RUSYA'NIN İDLİB VE FIRAT'IN DOĞUSUNA BAKIŞI

Yaroslav Samoylov

Araştırmacı

“

Günümüzde Rusya'nın İdlib politikası ile daha önce Doğu Guta'da sürdürdüğü taktik arasında benzerlik görülmektedir. Bu bağlamda Rus analistler, Türkiye'nin İdlib mutabakatı gereğince üstlendiği sorumlulukları hızlı bir şekilde yerine getirmesinin Ankara'nın Fırat'ın doğusundaki güvenli bölgeyle ilgili planlarını olumlu etkileyeceğini söylemektedir.

”

INTERNATIONAL MEETING ON SYRIA

November 28-29, 2018

#AstanaProcess #Peace4Syria #AstanaProcess #Peace4Syria #AstanaProcess #Peace4Syria #AstanaProcess #Peace4Syria #AstanaProcess #Peace4Syria

Rusya, genel Suriye stratejisinin bir parçası olarak tüm çatışmasızlık bölgelerinin kontrolünü Şam rejimine devretmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda son olarak İdlib’de kontrolün sağlanması ve İdlib’in rejim güçlerine devrini öngörmektedir. Rusya bu stratejinin devamı olarak Fırat’ın doğusunun da Suriye’nin toprak bütünlüğü çerçevesi içinde rejim güçlerinin kontrolüne geçmesini düşünmektedir.

İdlib, Astana süreci çerçevesinde Suriye’de kalan son çatışmasızlık bölgesidir. 15 Eylül 2017 tarihinde yapılan 6. Astana görüşmesinde Suriye’de ateşkesin garantörleri olan Rusya, Türkiye ve İran, dört çatışmasızlık bölgesinin oluşturulduğunu açıklamıştır. Ortak açıklamaya göre, “Garantör ülkeler, 4

Mayıs 2017 tarihli mutabakata dayanarak Doğu Guta, Kuzey Humus eyaletinin bazı bölümlerinde, İdlib eyaletinde ve İdlib’e komşu illerin belli bölümlerinde (Lazkiye, Hama ve Halep) ve Güney Suriye’nin belirli bölgelerinde çatışmasızlık bölgelerinin oluşturulduğunu duyurmuştur.” Güney Suriye bölgesinde çatışmasızlık bölgesinin oluşturulması kararı ise 7 Temmuz 2017 tarihinde Almanya’da yapılan G-20 zirvesi esnasında ABD ile Rusya arasında gerçekleşen görüşmeler çerçevesinde verilmiştir. Bununla birlikte 6. Astana görüşmesinin ortak açıklamasında çatışmasızlık bölgelerinin oluşturulmasının geçici bir önlem olduğu da vurgulanmaktadır.

Rusya ve Türkiye’nin çatışmasızlık bölgeleri oluşturma konusunda

anlaşmasıyla birlikte taraflar arasında söz konusu bölgelerin geleceği hakkında ciddi bir fikir ayrılığı söz konusudur. Bu bağlamda Ankara, söz konusu alanlarda çeşitli silahlı grupların kendi pozisyonlarını sağlamlaştırmasından ve rejime alternatif bir güç merkezinin oluşturulmasından yana bir tavır almaktadır. Rusya ise, tam tersine, çatışmasızlık sürecinin sağladığı imkânlarla çeşitli silahlı grupları silahsızlandırma ve zayıflatmanın peşindedir. Kısacası Moskova’nın asıl hedefi, aktif çatışmalara girmeden çatışmasızlık alanlarının rejimin kontrolüne girmesini sağlamaktır.

Bugüne kadar rejim güçlerinin ve onun arkasında duran Rusya’nın Doğu Halep, Doğu Guta ve Güney Suriye’de muhalif savaşçıları barışa

zorlama ve etkisiz hale getirme operasyonları, iki unsura dayanmaktaydı: Savaşçılara karşı askeri baskı ve Türkiye'nin (Güney Suriye konusunda İsrail ve Ürdün ile diplomatik görüşmeler de önemliydi.) arabuluculuğu ile savaşçıların İdlib'e tahliye edilmesi. Örneğin Doğu Guta'da rejimin bazı silahlı gruplarla ateşkes sağlaması, Rusya ve Türkiye anlaşması olmadan mümkün değildi. Bu uzlaşının mantığını ise şöyle ifade edebiliriz: Rejim güçlerinin Afrin'de PYD/YPG'ye destek vermemesine karşılık, Ankara'nın Doğu Guta'daki silahlı grupların ve sivilerin Türkiye kontrolü altındaki bölgelere geçişine onay verilmesi. Günümüzde de Rusya'nın İdlib politikası ile daha önce Doğu Guta'da sürdürdüğü taktik arasında benzerlik görülmektedir. Bu bağlamda Rus analistler, Türkiye'nin İdlib mutabakatı gereğince üstlendiği sorumlulukları

hızlı bir şekilde yerine getirmesinin Ankara'nın Fırat'ın doğusundaki güvenlik bölgesiyle ilgili planlarını da olumlu etkileyeceğini söylemektedir. Dolayısıyla İdlib ve Fırat'ın doğusu sorunlarını birbirinden ayrı bir şekilde ele almak mümkün değildir.

23 Ocak 2018 tarihinde Türkiye ve Rusya arasında Moskova'da yapılan zirve sırasında tarafların Suriye'nin kuzeyinde nüfuz alanlarının paylaşımını ele aldıkları söylenmektedir. Bu çerçevede Rusya'nın Fırat'ın doğusu ile ilgili tutumunu şöyle ifade edebiliriz: "Daha önce başarılı bir şekilde Suriye'nin güneyinde uygulanan taktiğin Suriye'nin kuzeyinde de hayata geçirilmesi." Bu çerçevede Rusya 2018 yılı içinde, İran destekli grupların İsrail-Suriye sınırından Suriye içine çekileceğine dair İsrail'e taahhüt vermiştir. Zira İsrail, Suriye

ile olan sınırında İran güdümünde olan güçlerin bulunmasına karşı çıkmaktaydı. Rusya'nın İsrail ile bu konuda anlaşması, rejim güçlerinin güney çatışmasızlık bölgesinde operasyon gerçekleştirmesini ve Suriye-İsrail sınırı üzerinde kontrol sağlamasını sağlamıştır.

“
Rus analistlere göre Türkiye'nin Şam ve Moskova ile koordinasyon içinde olmadan Fırat'ın doğusunda güvenlik bölgesi oluşturma girişimi, Suriye rejiminin, söz konusu bölgede Türkiye'ye karşı mücadeleyi teşvik etmek adına, PYD/YPG'ye maddi ve manevi destek vermesine neden olabilir.

Şu an Rusya benzer taktiği Fırat'ın doğusunda da uygulamayı planlamaktadır. Bu taktiğe göre Rus askerleri ve rejim güçlerinin Türkiye-Suriye sınırına tampon olarak yerleştirilmesi düşünülmektedir. Bu bağlamda Fırat'ın doğusundan Türkiye'ye karşı yapılacak olası saldırıları önleyen ve Türkiye-Suriye sınırını koruyan güçler Rusya ve Şam olacaktır. Rus analistlere göre Türkiye'nin Şam ve Moskova ile koordinasyon içinde olmadan Fırat'ın doğusunda güvenlik bölgesi oluşturma girişimi, Suriye rejiminin, söz konusu bölgede Türkiye'ye karşı mücadeleyi teşvik etmek adına, PYD/YPG'ye maddi ve manevi destek vermesine neden olabilir. Aynı zamanda söz konusu koordinasyon eksikliği, Rusya ve Şam'ın İdlib'e yönelik askeri operasyonu başlatmasına da yol açabilir. Bu bağlamda Rusya Dışişleri Bakanı

Lavrov'un yaptığı açıklamaya göre, Suriye'nin kuzeyinde bir güvenlik bölgesinin oluşturulması Türkiye'nin öncelikle Suriye hükümeti ile bir anlaşmaya varmasını gerektirmektedir. Rus analistlere göre, eğer Türkiye anlaşmaya varırsa, Şam rejimine Suriye'nin geleceği konusunda istediklerini kolaylıkla yaptırabilir ve Rusya'nın buna karşı çıkması beklenmemektedir. Örneğin Türkiye kendi kontrolü altındaki bölgelerin geleceği konusundaki taleplerini Şam rejimine kabul ettirebilir ve Fırat'ın doğusu konusunda da çekinceleri bertaraf edilebilir.

Rusya Türkiye'yi Fırat'ın doğusu konusunda kendisi ile çalışmaya ikna etmeye çalışırken, Rus analistlere göre İdlib konusunda Rusya'nın pozisyonunu olumlu yönde etkileyen iki gelişme ortaya çıkmıştır:

1. Türkiye İdlib'i radikal gruplardan temizlemeyi başaramamıştır. Türkiye ve Rusya, İdlib çatışmasızlık alanında silahsızlandırılmış bölge oluşturulması konusunda anlaşmış olsa da anlaşmanın uygulanması konusunda zorluklar yaşanmaktadır. Bu durum Türkiye'nin müzakere masasındaki pozisyonunu zayıflatmaktadır.

“

Türkiye'nin İdlib'deki silahlı gruplarla görüşmeleri iki ana konu etrafında gerçekleşmektedir: Türkiye destekli grupların HTŞ ile eşit şartlarda silahsızlandırılmış bölgeden çekilmesi ve yabancı savaşçıların İdlib'den tahliye edilmesi.

”

17 Eylül 2018 tarihinde Soçi’de Türkiye ve Rusya 15 Ekim 2018 tarihine kadar İdlib’de silahlı muhalif örgütler ile Suriye ordusu arasındaki temas hattında 15-20 kilometre genişliğinde silahtan arındırılmış bir bölgenin kurulması konusunda anlaşmıştır. Ayrıca söz konusu anlaşma Türkiye’nin HTŞ gibi örgütlerin, oluşturulacak bu silahsız bölgeden çıkmalarını sağlamasını öngörüyordu. Ankara’nın Soçi Mutabakatı’na uymak istemeyen gruplarla temasları Ekim 2018 ayından bu yana sürmektedir. Rus analistlere göre, HTŞ’nin bir kısmı silahsızlandırılmış alanı terk etmiştir. Yine aynı yorumlara göre HTŞ, kendisine dayatılan şartları Türkiye destekli Ulusal Özgürleştirme Cephesi grupları silahsızlandırılmış bölgeden çekildiği zaman kabul edecektir. Türkiye’nin İdlib’deki silahlı gruplarla görüşmeleri iki ana konu etrafında gerçekleşmektedir: Türkiye destekli grupların HTŞ ile eşit şartlarda silahsızlandırılmış bölgeden çekilmesi ve yabancı savaşçıların İdlib’den tahliye edilmesi.

Yukarıda bahsedilen gelişmelerin yanı sıra 4 Ocak 2019 tarihinde İdlib’de Türkiye destekli gruplar ve HTŞ arasında çatışmalar başlamıştır. Rus kaynaklara göre çatışmalar sonucunda İdlib’in %75’i HTŞ’nin kontrolüne geçmiştir. 10 Ocak 2019’da HTŞ ve Türkiye destekli Ulusal Özgürleştirme Cephesi arasında ateşkes sağlanmıştır. Rus analistler İdlib’in büyük bir kısmının HTŞ’nin kontrolüne geçmesi ile Soçi mutabakatının yerine getirilmediğini ve Türkiye destekli grupların İdlib’i radikal gruplardan temizleme konusunda başarısız olduğu izleniminin oluştuğunu

belirtmektedir. Bunun yanında HTŞ’nin İdlib’de güçlenmesi rejim güçlerinin İdlib yakınlarına ve Halep’in batısına yerleşmesine neden olmuştur. Ne var ki İdlib’e yönelik rejim güçlerinin olası saldırısı Türkiye’nin çıkarlarına uymamaktadır. Bununla birlikte Rusya’nın İdlib’de Türkiye ile çatışmaya girmeyi istemediğini ve anlaşmazlıkları öncelikle diplomatik yolları kullanarak çözmek istediğini söyleyebiliriz. Örneğin Rusya Savunma Bakanlığı, İdlib bölgesinde bulunan savaşçıların Halep’e dönük klor gazı saldırısı gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Ne var ki bu iddia bile Moskova’nın bahsi geçen tavrında değişime neden olmamıştır.

ABD, kendi askerlerini Suriye’den çekmeye başladıktan sonra bölgedeki asıl müttefiki olan PYD/YPG’nin güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir. ABD’nin Suriye’deki varlığının korunması, PYD/YPG’in bir askeri güç olarak muhafaza edilmesi ve ona maddi/manevi destek verilmesine bağlıdır.

2. Türkiye’nin ABD’yi PYD/YPG’ye destek vermeyi bırakması konusunda ikna edememesi. Günümüzde PYD/YPG, ABD’nin Şam, Tahran ve Moskova’ya karşı Suriye’de elinde kalan tek ve en etkili araçtır. Bu bağlamda ABD, kendi askerlerini Suriye’den çekmeye başladıktan sonra bölgedeki asıl müttefiki olan PYD/YPG’nin güvenliğini sağlamayı hedeflemek-

tedir. ABD’nin Suriye’deki varlığının korunması, PYD/YPG’in bir askeri güç olarak muhafaza edilmesi ve ona maddi/manevi destek verilmesine bağlıdır. Pentagon’un 2019 askeri bütçesi içinde 300 milyon doların Suriye’de eğitim ve donatı programı için ayrılması söz konusu durumu doğrulamaktadır. Rus analistler de ABD’nin Suriye’deki askerlerini çıkarmayı düşünmediklerini belirtmektedir.

Rus analistlere göre Türkiye, Fırat’ın doğusunda kendi askeri varlığının olası sınırları konusunda ABD’ye net bilgileri ve güvenceleri hala sunmadı. ABD, sadece Türkiye kontrolünde olacak bir güvenli bölgeye karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda Suriye Demokratik Güçleri de ancak BM tarafından kontrol edilecek güvenli bölgeye razı olacağını dile getirmiştir. Washington Post gazetesinin 30 Ocak 2019 tarihli sayısında “ABD yönetimi hem Türkiye’nin Suriye’deki ayrılıkçı Kürtlere dair endişelerini gidermek, hem de Türk güçlerini, IŞİD’le mücadele eden ABD destekli Suriyeli Kürtlerden uzak tutmak amacıyla, aralarında İngiltere, Fransa ve Avustralya’nın da bulunduğu müttefiklerini Suriye’nin kuzeyinde sorumluluk almaya ikna etmeye çalışıyor...” şeklinde bir haber yer almıştır. Edinilen bilgilere göre ABD, tampon bölgenin müttefikleri Fransa, İngiltere ve Avustralya tarafından kurulmasını planlamaktadır. Washington’un kendi askerlerini çekip bu ülkelerin bölgeye yerleşmesi karşılığında bu ülkelere askeri yardım önerdiği haberleri de söz konusudur. Ankara ise ABD’nin bu planına karşı çıkmakta ve bölgenin Türkiye tarafından kurulmasını ve kontrol

edilmesini istemektedir. Türkiye'nin bu önerisi ne Rusya ne ABD ne de diğerleri tarafından kabul görmemektedir. Kısacası Türkiye ve ABD halihazırda Fırat'ın doğusu konusunda bir anlaşmaya varmamıştır. Söz konusu durum Ankara'yı hem İdlib hem de Fırat'ın doğusu konusunda Moskova ile ortak zemin bulmaya zorlamaktadır.

“

Moskova, Türkiye'yi İdlib'deki sorumluluklarını yerine getirmesi için zorlamaktadır. Türkiye üzerinde Fırat'ın doğusunda oluşturulacak muhtemel tampon bölge konusunu da bir baskı unsuru olarak kullanmaktadır.

”

Rusya'nın da İdlib ve Fırat'ın doğusu konularını Türkiye ile anlaşarak çözmeyi istemesinin arkasında iki temel neden yatmaktadır. Birincisi, Rusya Astana sürecinin

devamını ve ABD'nin canlandırarak istediği Cenevre sürecinin arka planda kalmasını istemektedir. İdlib'de silahsızlandırılmış bölgenin zamanında oluşturulamaması, Astana sürecinin prestijini zayıflatacak bir unsurdur. Ayrıca Rus analistlere göre Kazakistan, ABD baskısı nedeniyle tarafsız konumunu kaybetmektedir. Kazakistan yönetimi de Suriye'nin siyasi geleceğinin belirlenmesi sürecine katılmayı istemediğini dile getirmektedir. Bu bağlamda son zamanlarda bazı Rus yetkililerin Astana platformunun Soçi'ye taşınması konusunda yaptığı açıklamalar ilgi çekicidir. Dolayısıyla söz konusu kırılgan dönemde Astana süreci Türkiye'nin desteği olmadan işlevselliğini kaybetme riski ile karşı karşıya kalacaktır. İkinci neden, Rusya-Türkiye ilişkilerinde yaşanan olumlu havayı muhafaza etmek ve S-400 hava savunma sisteminin satışını engelleyecek adımlardan kaçınmaktır. Moskova, Türkiye ile iş birliğine NATO ittifakı içinde çatlak yarattığı, Suriye'de çatışmaların seviyesinin düşmesini sağladığı ve genel olarak Rusya'nın

diplomatik başarısı olarak algılandığı için önem vermektedir. Rusya bu menfaatleri düşünerek İdlib'de Türkiye'ye zaman tanımaya devam etmektedir.

Bununla birlikte Moskova, Türkiye'yi İdlib'deki sorumluluklarını yerine getirmesi için zorlamaktadır. Türkiye üzerinde Fırat'ın doğusunda oluşturulacak muhtemel tampon bölge konusunu da bir baskı unsuru olarak kullanmaktadır. Rus analistler, İdlib mutabakatının uygulanmasında eksiklik ve gecikmeler olmasının risk yaratacağını belirtmektedir. Söz konusu durum Şam ve Tahran tarafından rahatsızlıkla karşılanmakla birlikte Soçi mutabakatının başlıca garantörü olan Moskova'nın uluslararası alanda prestijine de zarar verecektir. Dolayısıyla Rusya'nın Türkiye'ye İdlib konusunda zaman verme taktiğinin geçici olduğu söylenebilir. Bu bağlamda mutabakat gereğince Türkiye'nin üstlendiği ve uygulanması son derece zor sorumlulukları yerine getirmesinde eksiklik ve gecikme yaşanması durumunda Moskova'nın askeri adımlar atma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak Türk dış politikasının önümüzdeki dönemde karşılaştığı en büyük zorluklardan biri, ABD ile Rusya arasında hassas bir denge kurmak olacaktır. Zira Türkiye'nin Suriye'de Rusya'ya karşı ABD ile işbirliğine gitmesi, Fırat'ın batısındaki Türk askeri varlığı, Türkiye'nin Fırat'ın doğusundaki planlarını, Astana sürecini ve Rusya ve İran ile işbirliğini tehlikeye atabilir.

Suriye Denkleminde Türkiye'nin Dışındaki Bölgesel Dinamikler

“

Rusya'nın Suriye rejimi ile kurduğu ilişki, onu Suriye eksenli bölgesel gelişmelerin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla rejimin diğer bölgesel aktörlerle ilişkileri daha çok Rusya üzerinden gelişmektedir.

”

Hamza Haşıl

Araştırma Asistanı, ORSAM

Türkiye'nin Suriye gündemi Fırat Kalkanı bölgesi, Afrin, Münbiç, Tel Rıfat, Fırat'ın doğusu ve İdlib gibi Suriye'nin kuzey bölgelerine odaklanmışken, Suriye'nin diğer bölgelerinde cereyan eden gelişmeler bazen göz ardı edilmektedir. Özellikle İran ve İsrail kaynaklı birtakım bölgesel gelişmeler, Suriye krizinin dönüşümünde son derece kritik etkiler

biraktmaktadır. Öyle ki bu aktörlerin özelde Suriye rejimi ile, genelde ise küresel güçler ile olan ilişkileri krizin çözümü ya da çözümsüzlüğüne doğrudan etki edebilmektedir. Bu yazıda da Suriye krizine etkin bir şekilde müdahil olan bölgesel güçlerin oluşturdukları dinamikler Türkiye ekseninde ele alınacaktır. Bu noktada Rusya, İran, İsrail ve Suriye rejiminin birbirleri ile olan ilişkilerine ve Türkiye'nin nasıl bir strateji izlemesi gerektiğine değinilecektir.

Rusya'nın Suriye rejimi ile kurduğu ilişki onu Suriye eksenli bölgesel gelişmelerin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla rejimin diğer bölgesel aktörlerle ilişkileri daha çok Rusya üzerinden gelişmektedir. Bununla birlikte, her aktörün kendi gündeminin olduğu gerçeği ise göz ardı edilemez. Yakın zamanda cereyan eden bölgesel gelişmeler bu gerçeği bize bir kez daha hatırlatmıştır.

“
Suriye iç savaşındaki çatışma düzeyinin nispeten azaldığı bu dönemde Suriye'nin yeniden yapılandırılması en çok konuşulan konulardan biridir. İran'ın bu inşa sürecinde aktif rol alacağı rejim ile münasebetlerinden ötürü kesindir.
”

Rusya – İsrail İlişkilerinde Güncel Suriye Gündemi

Rusya, Suriye iç savaşına Eylül 2015'te doğrudan müdahil olmuş-

tur. Rusya, İsrail ile önemli bir bölgesel anlaşmazlığa düşmemek için İsrail'in Suriye'de İran ve İran destekli güçlerin hedeflerine dönük hava operasyonlarına karşı pasif bir tutum sergilemiştir. Suriye özelinde bu iki ülke arasındaki ilişkiler, Rus Il-20 Casus uçağının İsrail hava unsurlarınca Suriye'de konuşlu S-200 hava savunma sistemlerine kalkan yapılmak suretiyle düşürülmesi sonucu gergin dönem yaşamıştır. 18 Eylül 2018'de gerçekleşen olay Rusya tarafından İsrail'e dönük büyük bir tepkiye yol açsa da diplomatik kanallar tıkanmamıştır. Bazı askeri yetkililerin ve diplomatların karşılıklı ziyaretleri Şubat 2019'da devlet başkanları düzeyine taşınarak iki ülke arasındaki buzlar erimeye başlamıştır. Bu görüşmede uçak krizinin haricinde ön plana çıkan en önemli konu yine İran'ın Suriye'deki varlığı olmuştur. İsrail bu konudan duyduğu rahatsızlığı ve İran hedeflerine yönelik saldırılarının devam edeceğini yinelemiştir.

Suriye Merkezli İran-İsrail Gerilim Hattı

Suriye iç savaşındaki çatışma düzeyinin nispeten azaldığı bu dönemde Suriye'nin yeniden yapılandırılması en çok konuşulan konulardan biridir. İran'ın bu inşa sürecinde aktif rol alacağı rejim ile münasebetlerinden ötürü kesindir. İran, her ne kadar finansal yatırım noktasında en etkin ülkelerden biri olamayacak olsa da yapılanmanın stratejik boyutunda önde gelen ülkelerden birisi olacaktır. Öyle ki, ABD yaptırımları sebebiyle ekonomik darboğazda olan İran, Suriye'yi hem bir pazar olarak hem de alternatif pazarlara

ulaşmak için geçiş güzergahı olarak görmektedir. Bu noktada İran'ın ilk arzusu İran'dan Suriye'nin Lazkiye limanına ulaşan bir ulaşım hattı inşa edebilmektir. Bu hat Irak'ı da kapsayacağı için İran'a çok önemli bir bölgesel dinamizm kazandıracaktır. Fakat bu plan bölgesel anlamda İsrail'i, küresel anlamda da İran'a ambargo uygulamakta kararlı olan ABD'yi rahatsız etmektedir. Bu sebeple İsrail'in vuracağını her seferinde ilan ettiği İran hedeflerinden kastı sadece Suriye'deki İran destekli militan varlığından ibaret değildir. Bu tür projelere sekte vurmamak da İsrail'in hedefleri arasındadır. Zira bir taraftan hava saldırıları ile İran'ın Suriye'deki her türlü varlığı tehdit altında tutulurken, diğer taraftan Suriye-Irak sınırındaki ABD üsleri üzerinden İran'a karşı coğrafi bir baskı oluşturulmaktadır. Suriye'nin doğusundaki ABD varlığı ve güneydeki El-Tanf üssü İran'ın olası hamlelerini engelleyebilecek birtakım coğrafi avantajlar sunmaktadır. Tüm bunlara rağmen İran'ın kendisine uygulanan ekonomik ambargoyu delebilmek için mutlak bir formül arayışına gireceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

İran-Suriye Rejimi Arasındaki Organik Bağ

Suriye iç savaşının başladığı günden itibaren İran Devrim Muhafızları kontrolündeki milis kuvvetler Esad rejimine destek vermiş ve birçok cephede muhaliflere karşı savaşmıştır. İran'ın askeri anlamdaki bu desteği ekonomik yardımlar ve siyasi platformlardaki rejime destek söylemleriyle kuvvetlendirilmiştir. Aradan geçen 8 yıl boyunca İran'ın rejime olan

desteği devam etmiştir. Fakat son dönemlerde İran'da muhalif kesimlerce Suriye'ye yapılan yardımların İran ekonomisine büyük zarar verdiği düşünülmektedir.

“

Esad'ın 25 Şubat 2019'da Tahran'ı ziyaret ederek dini lider Ali Hamaney ve Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ile görüşmesi Suriye gündeminin seyrini İran ve rejim arasındaki işbirliği lehine çevirmiştir. Bu ziyaretin Netanyahu'nun Moskova'yı ziyaretinden sadece birkaç gün önce yapılması Rusya ile İran arasında birtakım kırılmaların yaşandığı ve buna rejimin İran'la olan işbirliğine ne derece önem verdiği yönündeki yorumları beraberinde getirmiştir.

”

Yeniden yapılanma sürecinin konuşulduğu Suriye kanadında ise İran'la yaptıkları ittifak sebebiyle sermaye sahiplerinin yatırım sürecini başlatmadığı ve dolayısıyla yeniden inşa sürecin bir türlü başlayamadığı serzeniş dile getirilmeye başlanmıştır. Bunlara ek olarak, İsrail'in İran'ı gerekçe göstererek başta Golan Tepeleri olmak üzere Suriye'nin birçok noktasına düzenlediği hava saldırıları ise rejimin İran'la olan işbirliğini gözden geçirmesi gerektiği yönünde bir algıya da zemin oluşturmaktadır. Bu tür söylemlerin arttığı bir dönemde Esad'ın 25 Şubat 2019'da Tahran'ı ziyaret ederek dini lider

Ali Hamaney ve Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ile görüşmesi Suriye gündeminin seyrini İran ve rejim arasındaki işbirliği lehine çevirmiştir. Bu ziyaretin Netanyahu'nun Moskova'yı ziyaretinden sadece birkaç gün önce yapılması (Bu ziyaret planlanandan bir hafta sonra, yani 27 Şubat 2019'da yapılmıştı.) Rusya ile İran arasında birtakım kırılmaların yaşandığı ve buna rejimin İran'la olan işbirliğine ne derece önem verdiği yönündeki yorumları beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu resim, İran ile rejim arasındaki organik bağı göstermesi açısından son derece nettir. Fakat sadece bu resme bakarak İran ile Rusya arasında veya rejim ile Rusya arasında çok ciddi anlaşmazlıkların olduğunu düşünmek çok ciddi bir hata olur. Diğer bir ifadeyle, bu üçlünün birbirleri arasında bazı çıkar çatışmaları yaşamaları dışarıya karşı da bölünmüş bir resim sunacakları anlamına gelmemektedir. Zira her üç ülke de çok iyi biliyor ki 8 yılı geride bırakan bu mücadeleden kazançlı çıkabilmek için bu işbirliğinin devam ettirilmesi son derece önemlidir.

Rusya'nın İran'ı dengelemek çabası olarak belirtebileceğimiz hamleleri Suriye rejimi tarafından kabul görmeyecektir. Çünkü Suriye bölgesel anlamda en büyük destekçisinin İran olduğunu ve bu destekten mahrum kaldığı noktada tekrar devrilme tehlike-

siyle karşı karşıya gelebileceğini düşünmektedir.

“

Türkiye'nin sert gücünün yanında etkin diplomasisini de paralel şekilde öne çıkarması sonuca ulaşmak açısından önemlidir. Dolayısıyla Türkiye, her ne kadar milli güvenliği açısından daha çok Suriye'nin kuzeyinde cereyan eden olaylarla ilgilenirse de Suriye siyasi sahasında ortaya çıkan bütün gelişmelerle de yakından ilgilenmek durumundadır.

”

Türkiye Ne Yapmalı?

Suriye'deki savaşa dolaylı ya da doğrudan birçok küresel ve bölgesel gücün müdahil olması ve IŞİD varlığı sona ermesine rağmen daha birçok silahlı yapının bulunması Suriye'yi çok boyutlu diplomatik

ve askeri ilişkilerin kurulduğu bir sahaya dönüştürmüştür. Bu savaşın sıcak çatışma boyutunda önemli ölçüde bir azalma olmuş olsa da yeni anayasa, ülkenin toprak bütünlüğü ve yeniden yapılandırma dahil daha birçok konunun uzun yıllar tartışılacağı, Cenevre ve Astana üzerinden siyasi çözüm çabalarının devam ettirileceği söylenebilir. Dolayısıyla yavaş yavaş siyasi çözüm aşamasına geçilirken Türkiye'nin de sert gücünün yanında etkin diplomasisini de paralel şekilde öne çıkarması sonuca ulaşmak açısından önemlidir. Dolayısıyla Türkiye, her ne kadar milli güvenliği açısından daha çok Suriye'nin kuzeyinde cereyan eden olaylarla ilgilenirse de Suriye siyasi sahasında ortaya çıkan bütün gelişmelerle de yakından ilgilenmek durumundadır. Öyle ki ortaya çıkabilecek yeni dinamikler Türkiye'nin etkisi altındaki bölgeleri ciddi şekilde etkileyebilir. Özellikle İdlib konusu Türkiye dışındaki aktörlerin üzerinde mutabık kalabileceği kritik konulardan bir tanesidir. Bu sebeple Türkiye, Suriye sahasında atılan her adımı yakından takip etmeli ve yürüttüğü diplomasiye daha çok dinamizm kazandırmalıdır. Bunun için bütün taraflarla iletişim içinde olmak önemlidir. Sahadaki bazı yerel aktörlerle ilişki kurulamaması durumunda, Türkiye'nin ABD ve Rusya üzerinden yürüteceği diplomasisinin gücü sahadaki kazanımlarının en önemli referans noktası olacaktır.

Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman'ın ASYA TURU

“

Soğuk Savaş'ın ardından pek çok ülke gibi Suudi Arabistan da yeni konjonktüre uyum sağlamak amacıyla Asyalı güçlerle ilişkilerini aşama aşama geliştirme yoluna gitti. Bu noktada en önemli etken Suudi Arabistan'ın petrol ve alüminyum gibi ihracat maddeleri yanında petrol kaynaklı yatırım sermayesi için Batı dışında yeni pazarların ve yatırım alanlarının açılmış olmasıydı.

”

Doç. Dr. M. Hilmi Özev

*İstanbul Üniversitesi
Öğretim Üyesi
Uzman, ORSAM*

Suudi Veliaht Prens Muhammed bin Selman (MBS) 2019 Şubat ayı sonunda, Pakistan, Hindistan ve Çin'i ziyaret etti. Suudi-ABD ilişkilerinin Kaşıkçı

cinayeti nedeniyle zor günlerden geçtiği göz önüne alındığında, bu seyahat ilk bakışta ABD'ye bir alternatif arayışı olarak görülebilir. Ne var ki, asıl mesele Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerinin ekonomik, askeri ve siyasi bakımdan gittikçe güçlenmeleri, çekim merkezi haline gelmeleri ve dolayısıyla Asya ve Ortadoğu ülkeleri arasında ortaya çıkan yakınlaşmayla ilgiliydi.

Asya'ya yönelişin tarihi arka planı

Son döneme kadar Suudi Arabistan dış politikası genel olarak Arap dünyasında ve Ortadoğu'da merkezi ülke statüsü kazanmak ve bu statüyü korumakla ilgiliydi. İki savaş arası dönem ve Soğuk Savaş dönemi koşullarında ABD Körfez bölgesinde kendi hegemonyasını kurmuş, başka bir küresel ya da bölgesel gücün burada hegemonya kurmasına izin vermemişti. Bu dönemde ABD küresel enerji politikalarının sürdürülebilirliği açısından petrol üretimi, ticareti ve petrolden elde edilen gelirlerin kontrolü yoluyla Suudi Arabistan

üzerinde karmaşık kontrol mekanizmaları kurdu. Suudi Arabistan'ın insan kaynakları, teknolojik ve kurumsal alt yapı gibi alanlarda yetersiz kalması, ülkeyi özellikle güvenlik alanında dışardan gelecek desteğe muhtaç bıraktı. Dolayısıyla, söz konusu dönemde Suudi Ara-

bistan ve ABD, bölgesel ve küresel meselelerde hiyerarşik ama sıkı bir ittifak ilişkisi içindeydiler.

Soğuk Savaş'ın ardından pek çok ülke gibi Suudi Arabistan da yeni konjoktüre uyum sağlamak amacıyla Asyalı güçlerle ilişkilerini aşı-

ma aşama geliştirme yoluna gitti. Bu noktada en önemli etken Suudi Arabistan'ın petrol ve alüminyum gibi ihraç maddeleri yanında petrol kaynaklı yatırım sermayesi için Batı dışında yeni pazarların ve yatırım alanlarının açılmış olmasıydı. Bu ortamda her iki bölge arasında

silah ticaretinin, insan kaynakları trafiğinin ve turizm faaliyetlerinin yoğunlaşması da Suudi Arabistan için Doğuda açılan ufkun önemini artırdı. Ekonomik ilişkilerin gelişmesi, siyasi ilişkilerin de gelişmesinin önünü açtı. Belirtmeliyiz ki, Suudi Arabistan'ın Asya ülkeleri

ile yeni geliştirmeye çalıştığı ilişkiler ağı, ABD ve genel olarak Batı ile olan mevcut ilişkilerin bir alternatifi olmaktan oldukça uzak. Yine de, ülke tarihinde ilk kez olmak üzere Çin ve Hindistan gibi Asya ülkeleri ile ilişkilerin bu denli gelişmesi önümüzdeki dönemlerde bölgesel ilişkilerin ne yönde evrilebileceğine ışık tutması açısından önemli.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Ortadoğu ile ilgili bölgesel planlarında görülen değişiklikler Suudi Arabistan'ın Batı dışı alternatif arayışını güçlendirmiştir. Silah satışlarının devam etmesi ve savunma işbirliği anlaşmaları gibi güçlü emarelere rağmen, Suudi Arabistan'da ABD'nin bölgeye olan bağlılığının gevşediğine dair gittikçe güçlenen bir algı var. Asimetrik ilişkilerde bu tür terk edilme korkusu az görülen bir husus değildir. Yine de, ABD'nin Irak'a müdahale ederken Suudi Arabistan'ın kaygılarını dikkate almaması, Arap Baharı ile birlikte bölgesel statü-

konun yıkılmasına sessiz kalması -örneğin Mübarek ve Zeynel Abidin bin Ali iktidardan düşerlerken izlemekle yetinmesi- Obama döneminde İran'la yürütülen nükleer müzakereler, son dönemde ABD'nin Suriye'deki askeri varlığını geri çekeceğini açıklaması ve Afganistan'daki askeri varlığını ciddi oranda düşürmesi, Arap NATO'su olarak adlandırılan MESA girişiminin gerçekleşmesi olasılığının gittikçe azalması gibi olaylar Suudi Arabistan'ın bu noktadaki kaygılarını derinleştirmiştir.

2013 yılında Suudi Arabistan'ın başını çektiği bazı Körfez ülkeleri ile ABD arasında imzalanan 135 milyar dolarlık silah alım sözleşmesi öncesinde üst düzey ABD'li yetkililerin "Körfez ülkeleri bu anlaşmayı gerçekleştirmek zorunda, aksi halde rejimlerin bekası tehlikeye girer" mealinde açıklamalar yapmışlardı. Kaşıkçı cinayeti arifesinde Trump'ın "Suudi rejiminin ABD ordusu desteği sayesinde ayakta kaldığı, aksi halde iki hafta

bile ayakta kalamayacağı" ve MBS'nin Asya ziyareti arifesinde yine Trump'ın "Parası dışında hiçbir şeyi olmayan Suudi Arabistan'ı biz koruyoruz, dolayısıyla Suudi Arabistan daha fazla bedel ödemeli" mealindeki açıklamaları bu anlamda yeniden önem kazanmaktadır. ABD'nin Suudi Arabistan'da inşa ettiği ekonomik, askeri ve siyasi kapasiteye, hatta Suudi Arabistan'ın petrolden elde ettiği gelirleri büyük ölçüde ABD'de değerlendiriyor olmasına rağmen, ABD'li yetkililerin bu tür açıklamaları Suudi Arabistan ile Batı arasında ilişkilerin sorunsuz olmadığını göstermektedir.

Suudi Arabistan ile Batılı ülkelerin tarihsel kökenleri oldukça derindir ve Suudi Arabistan'ın varlık nedeni bizzat bölgedeki Batı mevcudiyetidir. Petrolün keşfi sektörle ilgili know-how, teknoloji ve yatırım sermayesi bakımından ülkeyi Batıya daha da bağımlı hale getirmiştir. Ülke bürokrasisi 1960'lı yıllarda ABD kökenli Ford Vakfı tarafından inşa edilmiştir. 1973 petrol krizi ile birlikte orantısız bir şekilde artan petrol gelirlerinin (petro-dolarların) yegâne destinasyonunun başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler olması ve silah ticaretinin de bu bağlamda bir araç olarak kullanılması gibi hususlar Suudi rejiminin ABD'ye ne denli bağımlı olduğunu göstermektedir. Ancak, rejimin tehdit altında olmasını bizzat bağımlı olduğu müttefiki tarafından ikide bir dile getirilmesinin Suudi Arabistan'ı hiç rahatsız etmediğini söyleyemeyiz.

MBS'nin Asya ziyareti Kaşıkçı krizinin etkilerinin yoğun bir şekilde

hissedilemeye devam ettiği bir döneme rastladı. Belki ziyaret üzerinde Kaşıkçı'nın gölgesi de vardı ama ziyareti sadece Kaşıkçı olayı ile açıklamaya çalışmak arka plandaki diğer güçlü etkenleri görmezden gelmek olur. Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada hemen her ülke diğer ülkelerle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini çeşitlendirme yoluna gitmiştir ve Körfez ülkeleri de bu noktada bir istisna teşkil etmemektedir. MBS'nin Asya ziyaretini ABD ve Batıya alternatif arayışıyla gerçekleştirilmiş ziyaretler olarak yorumlamak da doğru değildir. Bu bağlamda MBS'nin Pakistan, Hindistan ve Çin gibi üç önemli ama birbirlerine rakip ya da düşman konumunda bulunan ülkeyi ziyaret listesine alması ayrı bir anlam taşımaktadır. Suudi Arabistan Batı ile Asya arasında olduğu kadar, Asya ülkeleri arasında da olabildiğince çeşitlendirilmiş ve dengeli bir ilişkiler ağı oluşturmaya ve dönüşmekte olan uluslararası sistemdeki konumunu pekiştirmeye çalışmaktadır. Ziyaret edilen üç Asya ülkesinde insan hakları ve basın özgürlüğü gibi noktalarda Suudi Arabistan'ı rahatsız edecek nitelikte bir durumun olmaması, özellikle Çin'in mevcut uluslararası sınırlara ve rejimlere son derece saygılı olduğunu gösteren tutumu elbette ki bu ülkeleri Suudi Arabistan gözünde daha cazip hale getirmektedir. Nitekim Kaşıkçı olayının ardından Batı kamuoyunda insan hakları ve basın özgürlüğü gibi normlar bağlamında önemli prestij kaybına uğrayan MBS Pakistan, Hindistan ve Çin ziyaretlerinde üst düzey hatta olağanüstü törenlerle karşılanmış ve ağırlandırılmıştır.

“

Asya ziyaretinin diğer önemli bir nedeni Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu ve NEOM şehir projesi gibi ekonomik, toplumsal ve kültürel projelerde ziyaret edilen ülkelerin teknik bilgi ve becerilerinden ve insan kaynaklarından yararlanma ihtiyacı gibi bir düşüncenin bulunması da akla uzak değildir.

”

Suudi Arabistan ile Asya ülkeleri arasındaki ilişkiler ekonomik ilişkilerle sınırlı değildir. Suudi hanedanını ya da rejimi her türlü iç ve dış düşmana karşı korumak üzere Pakistanlı birlik Riyad'da konuşlandırılmış bulunmaktadır. Suudi Arabistan ile Hindistan ve Çin arasında da istihbarat paylaşımı, askeri eğitim, Suudi Arabistan savunma sanayinin güçlendirilmesi ve silah ticareti gibi konularda işbirliği anlaşmaları mevcuttur. Nitekim MBS Pakistan ziyareti sıra-

sında Pakistan genelkurmay başkanı ile de görüşmüştür. Imran Khan ile de terörizmle mücadelede daha fazla işbirliği gibi konularda görüşmeler yapılmıştır.

Asya ziyaretinin diğer önemli bir nedeni Suudi Arabistan'ın 2030 Vizyonu ve NEOM şehir projesi gibi ekonomik, toplumsal ve kültürel projelerde ziyaret edilen ülkelerin teknik bilgi ve becerilerinden ve insan kaynaklarından yararlanma ihtiyacı gibi bir düşüncenin bulunması da akla uzak değildir. Nitekim söz konusu projeler hâlihazırda bazı Batılı firmalar tarafından geliştirilmiş ve ön ihaleleri yapılmıştır. Çin ve Hindistan gibi ülkelerin bu tür faaliyetlerde yer almaması İran ve Türkiye gibi ülkelerle ilişkileri düşmanca ya da sorunlu olan bir Suudi Arabistan için oldukça pahalıya mal olabilecektir. Bu tür mülahazalar da Suudi Arabistan'ı Asya'da alternatif arayışına yönlendirmiş olabilirdi.

Ziyarete zemin oluşturan bir diğer neden de Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (Belt and Road Initiative-BRI) ve Suudi Arabistan'ın bu pro-

jede etkin rol oynamak istemesidir. Suudi Arabistan bu proje bağlamında önemli bir konumda bulunsa da, müttefiki Pakistan'ın proje bağlamında daha stratejik bir mevki işgal etmesi Suudi Arabistan'ı Çin ve Pakistan ile ilişkilerini geliştirmeye sevk etmiş olabilir.

“

Asya ülkeleri ile Suudi Arabistan'ın güvenlik ihtiyacına cevap verecek stratejik ilişkilerin geliştirilmesi kısa ve orta vadede mümkün gözüküyor. Bu da, öngörülebilir gelecekte Suudi Arabistan ile Batı arasındaki stratejik ilişkilerin devam edeceği anlamına geliyor.

”

Asya ülkeleri ile ilişkilerde fırsatlar ve güçlükler

Suudi Arabistan ile Batılı ülkeler arasındaki ilişkilerin henüz alternatifsiz olduğunu, Asya ülkeleri ile ilişkilerin henüz Batı ile ilişkilerle mukayese edilebilir nitelikte olmadığını söylemiştik. Yine de Suudi Arabistan – Batı ilişkilerinin sorunsuz olmadığını not etmekte fayda var. Bu nedenle MBS, Asya'ya yaptığı ziyaretle ülkesinin dış politikada başka seçenekleri olduğu mesajını vermek istemiş de olabilir.

Hâlihazırda Çin ve Hindistan ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler ticaret ve yatırım faaliyetleri ile sınırlı ve bu iki ülkenin Suudi Arabistan'ın güvenliğine katkı anlamında yapabilecekleri çok fazla

bir şey olduğunu söylemek zor. Pakistan ile Suudi Arabistan arasında güvenlik bağlamında yapılmış bir dizi anlaşma söz konusu ve Suudi Arabistan bu bağları güçlendirmeye çalışıyor. Ne var ki, Pakistan'ın gerek kendi sorunlarının ağır basması, gerekse Suudi Arabistan ve İran arasında denge gözetmek zorunda olması gibi nedenlerden dolayı bu ilişkiler sınırlı kalıyor. Bu nedenle, Asya ülkeleri ile Suudi Arabistan'ın güvenlik ihtiyacına cevap verecek stratejik ilişkilerin geliştirilmesi kısa ve orta vadede mümkün gözüküyor. Bu da, öngörülebilir gelecekte Suudi Arabistan ile Batı arasındaki stratejik ilişkilerin devam edeceği anlamına geliyor. Asya'nın yükselişi, Körfez enerji kaynaklarına ve piyasalarına duyulan ihtiyacın artması şimdilik taraflar arasındaki ilişkilerin motoru durumunda. Asya ülkelerinin otoriter yönetimlere sahip olmaları da ilişkilerin görece daha kolay bir ortamda yürütmesini sağlıyor.

Suudi Arabistan için Asya açılımının önünde uluslararası sistemin

yapısından ve bölgesel ilişkilerin doğasından kaynaklanan bir takım açmazlar var. Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir sorunu ve nükleer güç yarışı gibi nedenlerden kaynaklanan açmazın Suudi Arabistan açısından yönetilebilmesi imkânsız değilse de oldukça güçtür. Asya ziyaretinde ticari ve finansal açılımlarla ilerleme sağlanmış gibi gözükabilir. Ancak orta ve uzun vadede Hindistan-Pakistan geriliminin tırmanma gösterdiği anlarda Suudi Arabistan'ın her iki ülke ile de iyi ilişkilerini sürdürmesi imkânsız hale gelebilir. Öte yandan, İran-Suudi Arabistan rekabeti ziyaret edilen üç Asya ülkesinin sadece Körfez politikaları için değil aynı zamanda ABD ve İsrail gibi ülkelerle ilişkilerini de sıkıntıya sokacak özellikler taşımaktadır. Kısacası, Batıdan Doğuya güç geçişi sürecinin sancılarının derinden hissedildiği günümüzde, Asya ülkeleri ile ilişkilerin dengeli bir zeminde yürütülmesi tüm bölge ülkeleri gibi Suudi Arabistan için de hayati önem arz etmektedir.

“
Suudi yönetimi gerek kendi toplumunun gerekse muhatap toplumların duyarlılıklarına pek fazla aldırış etmeksizin stratejiler geliştirmekte ve uygulamaktadır. Suudi Arabistan'ın Arap Baharı sürecindeki tavrı bu savı kanıtlamaktadır.

Suudi Arabistan dış politikasının baskın özelliği, çek defteri diplomasisi (checkbook diplomasi) yoluyla yürütülmekte oluşudur. Suudi Arabistan petrol ve turizm gelirleri sayesinde sahip olduğu ekonomik imkânları bölgesel ve küresel düzeydeki siyasi ve stratejik hedeflerini gerçekleştirmenin en önemli aracı olarak kullanma eğilimindedir. Şu ana dek ABD'den Avrupa'ya, Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya ve Asya'ya dek aldığı sonuçlar, Suudi

yöneticiler nezdinde bu tavrın işe yaradığı yönünde bir inanç oluşturmuştur. Bu tavrın halklar nezdinde sorun oluşturacağı ve krallığın önümüzdeki dönemlerde dış politikada zor durumda kalabileceği düşünülebilir. Ancak, küreselleşmenin toplumlara derinleşmesine nüfuz ettiği ve bireyselleşmenin güçlendiği günümüzde toplumlar daha ziyade günlük geçim derdi ya da refah artışı ile ilgilenmekte, dış politikadaki gelişmeleri de bu çerçevede değerlendirmeye yönelmektedirler. Bu tür değerlendirmeler çerçevesinde hareket eden Suudi yönetimi gerek kendi toplumunun gerekse muhatap toplumların duyarlılıklarına pek fazla aldırış etmeksizin stratejiler geliştirmekte ve uygulamaktadır. Suudi Arabistan'ın Arap Baharı sürecindeki tavrı bu savı kanıtlamaktadır. Nitekim MBS, Çin ziyareti esnasında Doğu Türkistan meselesi konusunda, İslam dünyasından, hatta müttefiki ABD'den gelmesi muhtemel tepkilere aldırış

etmeksizin, Çin devletini haklı gördüğü yönünde açıklamalar yapabilmıştır.

Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde bazı meseleler Suudi Arabistan'ın tercihlerini ve geleceğini belirleyecektir: ekonomik, askeri ve siyasi gücün doğuya doğru kayması, İsrail ile ilgili bölgesel politikaların seyri gibi bölgesel koşullar; demografik büyüme, teknolojik gelişmeler küreselleşme vb. olgular tarafından tetiklenen toplumsal değişim ihtiyacı bu noktada öncelikle göz önünde bulundurulması gereken faktörlerdir. En önemli tehdit ise, küresel ve bölgesel hegemonyasını kaybetmek istemeyen ABD'nin, kontrolden çıkması muhtemel Suudi Arabistan'ı bölmesi ya da ülke içinde ve bölgede daha fazla karmaşa çıkarma yoluna gitmesi ihtimalidir. Bu ortamda, Asya ülkeleri ile ilişkilerde, tüm bölge ülkeleri gibi Suudi Arabistan için de rejimin bekasına dönük ciddi meydan okumalar kadar, tarihi fırsatlar ve alternatifler söz konusudur.

KÖRFEZ KRİZİ SONRASI KATAR'IN ENERJİ POLİTİKALARI: LNG'YE YÖNELİM

“

Son aylarda Körfez ülkeleri enerji politikaları konusunda da sorunlar yaşamaktadır. Uluslararası ve bölgesel örgütler nezdinde daha fazla karşı karşıya gelen Körfez ülkelerinin dikkatleri son aylarda petrol piyasasının durumu ve özellikle sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) üretimi ve ihracatı konusuna yönelmiş durumda diyebiliriz.

”

Gökhan Erel

Araştırma Asistanı, ORSAM

Ambargocu devletler Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn ile Katar'ı karşı karşıya getiren Körfez krizi sadece politik sonuçlar doğurmakla kalmadı. Körfez'in bölgesel güvenlik örgütü Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) işlevsiz bir yapıya dönüşmesini tetikleyen, bölge güvenliğini tehdit eden ve bölge ülkelerinin yeni ortaklar aramasına sebep olan kriz, aynı zamanda enerji sektöründe de bir takım sonuçlar doğurdu. Şu an için, krizin ne zaman çözüleceğine dair ufukta belirgin işaretler görünmüyor. Ambargocu

devletlerin, ABD Başkanı Donald Trump tarafından da desteklenen arabuluculuk ve diyalog girişimlerini reddetmeleri ve öngörülemeyen manevraları sebebiyle, en azından kısa ve orta vadede krizin devam edeceği ileri sürülebilir.

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'nin temelsiz iddialara dayanarak harekete geçmeleri neticesinde meydana gelen kriz, bu iki ülke aleyhine sonuçlar üretmeye devam ediyor. Krizin patlak vermesinden bu yana, ambargocu devletler ve Katar arasında birçok konu uluslararası mercilere taşındı. Bunlar arasında ticaret davaları, insan hakları meseleleri, hatta spor meseleleri dahi bulunuyor. Krizin uluslararası ve böl-

gesel örgütlere taşınmasında, Katar'ın Suudi Arabistan'ın baskılarını umursamayan manevraları etkili oldu. Son aylarda Körfez ülkeleri enerji politikaları konusunda da sorunlar yaşamaktadır. Uluslararası ve bölgesel örgütler nezdinde daha fazla karşı karşıya gelen Körfez ülkelerinin dikkatleri son aylarda petrol piyasasının durumu ve özellikle sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) üretimi ve ihracatı konusuna yönelmiş durumda diyebiliriz.

Katar'ın OPEC Kararı

Küresel petrol piyasasında ülkelerin ne kadar petrol üreteceği ve petrol fiyatlarının hangi düzeyde olması gerektiği konusunda Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) etkili bir pozisyonda olduğu kabul edilmelidir. 2018 yılının son aylarında yaşanan gelişmeler 2019 yılına da taşındı ve bu gelişmeler hem Körfez ülkelerinin enerji politikaları hem de Körfez krizinin ne kadar daha süreceği konusunda bize birtakım ipuçları sunuyor.

OPEC 2017 yılı sonu verilerine göre, Körfez ülkeleri Suudi Arabistan, Irak, İran, BAE, Kuveyt ve Katar'ın petrol üretimi toplam OPEC rezervlerinin %65,4 kadarnya denk gelmektedir. Bu yüzden OPEC'in petrol piyasalarında etkisi fazladır. Fakat, Umman örneğinde görüldüğü gibi, OPEC'e dahil olmamak da bölge ülkeleri için bir seçenektir. Umman, bazı OPEC üyelerinden daha fazla, günlük 900 bin varil petrol üretmektedir.

Verilerin de desteklediği üzere, ambargo altında tutularak bölgesel politikalar ile Suudi-BAE kısıkcı altına alınmaya çalışılan Katar'ın günlük 600 bin varillik petrol üretimi OPEC rezervlerinin %2'sine denk gelmektedir. Karşılaştırma yapmak gerekirse petrol devi Suudi Arabistan'ın günlük üretimi 10 milyon varil civarındadır.

Son dönemlerde Ortadoğu ve Körfez bölgesinde enerji sektöründe önemli gelişmeler yaşandı. Katar, 2 Aralık 2018 tarihinde 1961 yılından bu yana üye olduğu OPEC'ten "teknik sebepler" dolaısıyla ayrıldığını açıkladı. 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren geçerli olan karar ile ilk defa bir Körfez ülkesi OPEC üyeliğini sonlandırmış oldu. OPEC içerisinde Suudi Arabistan'ın lider konumu, daha az petrol üreten devletlerin taleplerinin dikkate alınmaması, ambargo altında da olsa Katar'ın otonom ve bağımsız bir karar almasına engel olamadı. İzleyen süreçte Brent tipi petrol fiyatları 62 dolara kadar yükseldi.

Katar'ın OPEC'ten ayrılma kararının nedeni, Muhammed bin Selman'ın velayet prens olarak atan-

ması ile daha agresif hale gelen Suudi Arabistan'ın bölgesel politikalarında aranabilir. Nitekim, Katar'ın bu kararının, Suudi Arabistan'ın OPEC içerisindeki hegemonyasına da bir darbe vurduğu ileri sürülebilir. Katar, 9 Aralık 2018 tarihinde Riyad'da gerçekleştirilen KİK zirvesine de düşük düzeyde katılım gerçekleştirmiş ve Suudi Kralı Selman bin Abdülaziz'in Katar Emiri'ni zirveye davet eden mektubu karşılık bulamamıştı. Bu gelişmelerden de anlaşıldığı üzere Katar, Körfez krizi sonrasında Suudi Arabistan'ın bölgesel nüfuz alanından çıkma çabalarına enerji alanında da hız vermiş ve Suudi Arabistan'a attığı diplomatik çabaları da bu politikasına eklemiştir.

“

Her şeyden önce, petrol üretimi Katar ekonomisi için güvenilecek tek kaynak değildir. Katar, komşu Körfez ülkeleri kadar büyük petrol gelirlerine sahip olmamasına rağmen, dünyada kişi başına düşen gelir hesaplamasında en yüksek orana sahip ülke konumundadır.

”

LNG İhracatına Yönelim

Katar'ın OPEC kararının arkasında yetkililerin belirttiği “teknik sebepler” in yanında, daha önemli sebeplerin olduğunu tahmin edebiliriz. Her şeyden önce, petrol üretimi Katar ekonomisi için güvenilecek tek kaynak değildir. Katar, komşu

Körfez ülkeleri kadar büyük petrol gelirlerine sahip olmamasına rağmen, dünyada kişi başına düşen gelir hesaplamasında en yüksek orana sahip ülke konumundadır. Bu zenginliğin oluşmasının nedenlerinden birisi de Katar'ın LNG üretimine verdiği büyük önemdir. Katar, bilindiği gibi Rusya ve İran'dan sonra gaz rezervleri bakımından küresel anlamda üçüncü sırada bulunmaktadır. İran ile ortak bir rezerv sahasını paylaşan Katar, aynı zamanda, LNG ve helyum ihracatı açısından dünyada birinci sırada yer almaktadır. Yukarıda bahsedilen teknik sebepler bir tarafa, Katar OPEC hamlesi ile LNG üretimine ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Petrolün kullanımının daha da azalacağı tahminlerinin yapıldığı bugünlerde, en temiz fosil yakıt olarak değerlendirilen LNG'ye yönelik talebin uzun dönemde artmasını bekleyebiliriz. LNG'ye olan küresel talebin artması, Katar'ın ekonomik olarak daha istikrarlı hale gelmesini ve dolayısıyla daha otonom kararlar alabilen bir ülkeye dönüşmesini sağlayabilir. Dolayısıyla Katar'ın son dönemlerde LNG ihracatına daha fazla ağırlık vermesi, hem kendisine enerji alanında

yeni pazarlar ve yeni ortaklar bulmasına imkân tanımış, hem de ambargonun ekonomik ve enerji ile ilgili olumsuz etkilerini minimize etmesine katkıda bulunmuştur.

Fakat LNG üretimine ve ihracatına verilen önem, petrol üretiminin tamamen göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Küresel petrol arzında kısıtlamaya gidildiğini hesaba katarsak, Katar daha stratejik bir konuma yükselmektedir. 6 Aralık 2018 tarihinde Viyana'da yapılan OPEC ve OPEC-dışı ülkelerin toplantısından sonra, petrol üretiminde aşamalı olarak günlük 1,2 milyon varile varan kesinti yapılmasına karar verilmişti. Böyle bir ortamda, hiçbir zaman OPEC üyesi olmamış Umman'ın ve 1 Ocak 2019 itibariyle OPEC üyesi olmayan Katar'ın petrol üretimleri, piyasa yönünü belirleyecek kadar olmasa da stratejik katkı sağlayabilir. Dolayısıyla, Katar'ın bu kararı, ambargo kısılacındaki bir devletin stratejik kazanımlar için alabileceği riskleri de gözler önüne sermektedir.

“

Küresel LNG piyasasına bakıldığında en önemli aktörlerin Katar, Avustralya, Rusya ve ABD olduğu görülmektedir. Cezayir, Nijerya ve Malezya da LNG ihraç eden ülkeler arasındadırlar. Katar'ın bu piyasada kısa dönemdeki en önemli rakibi Avustralya olarak görülmektedir.

”

LNG Piyasasında Katar'ın Rakipleri

Şu an için dünyada LNG ihracatında lider konumda bulunan Katar, elbette bu alanda rakipsiz değildir. Katar'ın yıllık LNG üretimi 77 milyon ton civarındadır. Fakat, geçen yıldan bu yana yapılan resmî açıklamalara göre, Katar yıllık üretimini 110 milyon ton civarına yükseltmeyi planlamaktadır. Üretim kapasitesinin daha da artırıl-

ması planları, Katar'ı LNG kullanımına küresel talebin artırılmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmaya itmektedir. Bu sebepten Katar, yakın rakiplerine dahi LNG alanında yatırımlar yaparak öncelikle var olan küresel talebin artmasını hedeflemektedir. Hali hazırda, küresel LNG piyasasının %30'unu elinde tutan Katar'ın Çin'e 22 yıl boyunca LNG sağlayacak olması, ABD'deki LNG hatlarına 20 milyar dolar yatırım yapması ve kendi üretim kapasitesini artırma planları yapması, Körfez krizinin Katar'ı nasıl amaçlandığının tam tersine etkilediğini kanıtlar niteliktedir.

Küresel LNG piyasasına bakıldığında en önemli aktörlerin Katar, Avustralya, Rusya ve ABD olduğu görülmektedir. Cezayir, Nijerya ve Malezya da LNG ihraç eden ülkeler arasındadırlar. Katar'ın bu piyasada kısa dönemdeki en önemli rakibi Avustralya olarak görülmektedir. Küresel LNG piyasasının yüzde 22'sine sahip olan Avustralya, 2018 yılının son aylarında, bir dönem-

liğine dünyanın en büyük LNG ihracatçısı pozisyonunu Katar'dan devralmıştı. Fakat, tahminlere göre uzun vadede Avustralya'nın gerek kapasitesi ve gerekse iç piyasasında gaz fiyatlarının artması sebebiyle zor duruma düşmesi de Katar'ı bu alanda lider konuma getirmektedir. “2030 Katar Ulusal Vizyonu” gereği Katar, LNG üretim kapasitesini 2023-2024 dönemine kadar 110 milyon ton seviyesine artırmayı planlamaktadır.

Sonuç olarak, Körfez krizinin yarattığı güvenlik ikilemi ve Katar'ın daha bağımsız bir dış politika gütmeye, daha atak enerji politikaları izlemesinde etkili olmuştur. Nitekim, OPEC üyeliğinden çıkış, yıllık LNG üretiminin 110 milyon tona yükseltilmesi hedefi ve diğer LNG üreticisi ülkelere yatırım yapılarak küresel LNG arzının artırılmaya çalışılması Katar'ın enerji politikalarının uzun dönemde başarıyı hedeflediğini ve reaktif tutumlardan ziyade planlamaya dayandığını göstermektedir.

ABD'NİN TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİ BELGESİ ve ORTADOĞU

Dr. Göktaş Sönmez

Güvenlik Çalışmaları Direktörü, ORSAM

“
Geniş bir coğrafyaya yayılmış ve taktiksel çeşitliliğe sahip terör örgütleriyle mücadelede ABD'nin askeri gücünün, kanun uygulayıcıların ve istihbari kapasitesinin bütüncül biçimde kullanılmasının önemi dillendirilmektedir.
”

ABD'nin Terörle Mücadele Stratejisi belgesinin yayınlanmasının ardından, bu çalışmada, belgenin ana hatları ele alınacak, bu ana hatlar üzerinden önümüzdeki yıllarda nasıl bir terörle mücadele ortamının ve ABD yaklaşımının ortaya çıkacağına dair öngörüler sunulacaktır. Belge, mevcut haliyle hem güncel koşullarda ABD'nin konumlanmasını belirtmesi açısından hem de önümüz-

deki günlerde bölgedeki terör tehdidine karşı ne gibi bölgesel ve küresel gelişmeler yaşanabileceğine dair fikir vermesi açısından önem arz etmektedir.

Belgenin giriş bölümünde terörist tehdidin her zamankinden daha karmaşık ve yaygın olduğu bir dünyanın miras aldığı ve dolayısıyla terörle mücadele ile bunun önlenmesine dair yeni bir bakış açısının Trump yönetimi tarafından geliştirilmesinin gerekliliği ifade

edilmektedir. Bu bağlamda terör gruplarının yeni eleman kazanmasının önlenmesi, “homegrown” teröristlerin ortaya çıkmasının engellenmesi, “terör gruplarına destek veren devletlerle” mücadele edilmesi, teröristlerin finansman, lojistik, iletişim gibi alanlardaki faaliyetlerinin önlenmesi gibi ana başlıklar göze çarpmaktadır. Ortadoğu’yu daha doğrudan ilgilendirir biçimde ABD’nin denizaşırı ulusal çıkarları ve bu bağlamda

da müttefiklerinin korunmasına verilen öneme vurgu yapılmaktadır. Bu giriş bölümünde IŞİD ve el-Kaide’nin örgüt bazında ismi geçerken, İran, küresel bir terör ağını yöneten bir aktör olarak anılmakta ve bunların hepsiyle etkin mücadele verilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Belgenin takip eden özet bölümünün başlığının “Halen Savaşta Olan Bir Ulusuz” gibi tercüme edilebilecek şekilde olması da dikkat

çekicidir. Bu bölümün içerisinde hem ABD’nin “istisnai konumu” hem yıllardır terörle mücadele eden bir ülke olması vurgusu yapılmaktadır. Bu istisnai konumun, “Zafere Giden Yol” başlıklı metnin ilk bölümünde de yeniden altı çizilecektir. Burada ABD’nin devletler arasında özgürlük, demokrasi ve anayasal idarenin koruyucusu olarak istisnai bir konumda olduğu iddiası öne çıkmaktadır. Geniş bir coğrafyaya yayılmış ve taktiksel çeşitliliğe sahip terör örgütleriyle mücadelede ABD’nin askeri gücünün, kanun uygulayıcıların ve istihbari kapasitesinin bütüncül biçimde kullanılmasının önemi dillendirilmektedir. Böylelikle terörizmin “Amerikan tarzı yaşam”ı sekteye uğratmasına izin verilmeyeceği ifade edilmektedir.

Ulusal Strateji Belgesi ile amaçlanan hedeflerin öne çıkan unsurları şu şekilde ifade edilmiştir; ABD’ye yönelik terörist tehdidin bertaraf edilmesi, ABD sınırlarının ve limanların terörist tehdide karşı güvenliğinin sağlanması, terörizmin Amerikan hayat tarzına zarar vermesinin engellenmesi, diğer ülkelerin de terörle mücadeleye katılımı ve böylelikle ABD ile müttefiklerinin ortak çıkarlarının tehlikeye girmesinin engellenmesi. Bu amaçların sağlanması için Trump yönetiminin temel mottosu olan “önce ABD” anlayışıyla uyumlu şekilde ABD’nin çıkarlarının önceleneceği vurgusu yapılmakla birlikte müttefiklerin ve diğer ülkelerin önemli rolleri üzerinde durularak ortak terörle mücadele çabalarının önemine değinilmektedir. Strateji belgesinde askeri olmayan yöntemlerin önemine de değinilmekte, bu kapsamda teröristlerin

insan kazanma süreçlerine müdahale ve önleme faaliyetleri, online propaganda ile mücadele ve toplumsal direncin güçlendirilmesi zikredilirken bu grupların propaganda malzemesi olarak kullanılabileceği nefret söyleminin de önüne geçilmesinin de altı çizilmekte, öte yandan ise özellikle el-Kaide ve IŞİD gibi örgütlerin Müslümanlara nasıl zarar verdikleri, öldürdükleri ve Müslüman topluluklara nasıl “ihnet ettikleri”nin görünür hale getirileceği ifade edilmiştir. Tüm bu çabaların yalnız ABD tarafından değil uluslararası ortakların da katılımıyla yürütülmesi arzusu ve yeni dönemde bu uluslararası işbirliklerinin daha büyük rol oynayacağı bu kapsamda da dile getirilmekte, ilaveten sivil toplum, özel firmalar, yerel ve kabile yapılarının da bu sistematığe dahil edilmesinin önemine değinilmektedir. ABD'nin yeni dönemde denizası varlığını azaltma ve yerel ortakları destekleme anlayışıyla paralellik arz eden bu söylem Suriye ve Afganistan özelindeki çekilme süreçleriyle de beraber okunabilecek, önümüzdeki yıllarda etkileri daha fazla hissedilecek bir eğilimin altını çizmektedir.

Belgede Avrupa'nın güvenliği ve sınır kontrolüne dair ise IŞİD'in inovatif bir tutumu olduğu ve Batı'da saldırılar konusundaki kararlılığını sürdürdüğü ifade edilirken 2015'te gerçekleşen Paris saldırısının ülkeye göçmen görüntüsünde giren iki kişi tarafından gerçekleştirildiği vurgulanmaktadır. Buradan hareketle IŞİD'in Avrupa'da sınır kontrolleri konusundaki açıklardan faydalanması ve Avrupa'nın sınır kontrolleri noktasında yaşadığı sorunlar nedeniyle

ABD'nin sınır kontrollerinin öneme vurgu yapılmakta, sahada örgütün yenilgisini takiben dünyaya yayılabilecek Yabancı Terörist Savaşçıların (YTS) oluşturacağı tehdide dikkat çekilmektedir. ABD Başkanı Trump'ın geçtiğimiz günlerdeki 800 YTS'nin Avrupa ülkeleri tarafından alınarak yargılanması söyleminin arkaplanı olarak okunabilecek bu ifadeler önümüzdeki dönemde de Avrupa üzerinde ABD'nin bu konuda baskısının artabileceği izlenimi vermektedir.

Trump yönetiminin Ortadoğu'ya ilişkin en önemli vaatlerinden biri olan nükleer programdan çekilme yönündeki isteğinin bu bölümde İran'a atfedilen vekiller üzerinden yayılma stratejisiyle alakalı değerlendirilebileceği gözükmektedir.

Belgenin en önemli bölümlerinden birisi İran vurgusunun yer aldığı kısımlar olarak değerlendirilebilir. Bu bölümde İran'ın terörizmin en önde gelen devlet sponsorlarından biri olmaya devam ettiği öne sürülürken, İran destekli militan ve terörist grupların Ortadoğu'da yayılması ve güçlenmesinin ABD ve dünya için tehdit oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda Hizbullah, Kudüs Gücü ve Bahreyn, Irak, Suriye ve Yemen'deki Şii militan gruplar İran tarafından desteklenen terör yapılanmaları olarak ifade edilmektedir. Trump yönetiminin Ortadoğu'ya ilişkin en önemli vaatlerinden biri olan nükleer

programdan çekilme yönündeki isteğinin bu bölümde İran'a atfedilen vekiller üzerinden yayılma stratejisiyle alakalı değerlendirilebileceği gözükmektedir.

Terörün “kaynağına kadar takip edilmesi” bağlamında ABD'nin önümüzdeki yıllarda daha fazla “yatırım” yapacağı alanların da listelendiği görülmektedir; fiziki olarak asker bulundurulamayan bölgelerde yerel güçlerle çalışılması, Silahlı Çatışma Yasası (Law of Armed Conflict) bağlamındaki tutuklamaların etkin bir terörle mücadele yöntemi olarak kullanılması, yerel, federal ve devlet seviyesinde terörle mücadeleye ilişkin bilgi paylaşımının daha entegre hale getirilmesi ve stratejik iletişim araçlarının kullanımıyla terörle mücadelenin daha bütüncül bir hal alması ve bu araçlar üzerinden teröristlerin ulaşmak istediği kitlelerin de iknası. Yine bu kısmı izleyen bölümde teröristlerin finansal, maddi, lojistik desteklerden mahrum bırakılması üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda öne çıkan araçlar ise şu şekilde sıralanmıştır; teröristlerin seyahatlerinin tespit ve önlenmesi kapasitesinin iyileştirilmesi, var olan ve ortaya çıkmakta olan terörizmi fonlama yöntemleriyle mücadele, teröristlerin saldırı kabiliyeti kazanması ve geliştirmesinin önlenmesi (özellikle kimyasal ve biyolojik silahların kullanımı, siber araçların kullanımı ve gelişmiş silah sistemlerinin kullanımı vurgusu yapılmaktadır) ve son olarak devletlerin teröre verdiği desteğin ortaya çıkarılması ve bununla mücadele. Tüm bu hedefler, ABD'nin sınırları dışındaki terör örgütleriyle mücadelede ileriye dönük izleyeceği yol haritasına ve

bu kapsamdaki önceliklerine dikkat çekmektedir.

“

Terörle mücadele kapsamında tüm ilgili tarafları, sektörleri, toplumları içine alan daha geniş kapsamlı ortaklıklar kurmak ve uluslararası ortakların askeri, hukuki, istihbari kapasitelerinin terörle mücadelede daha etkin rol oynaması için bunlara destek vermeye devam etmek, öne çıkan iki ana yöntemdir.

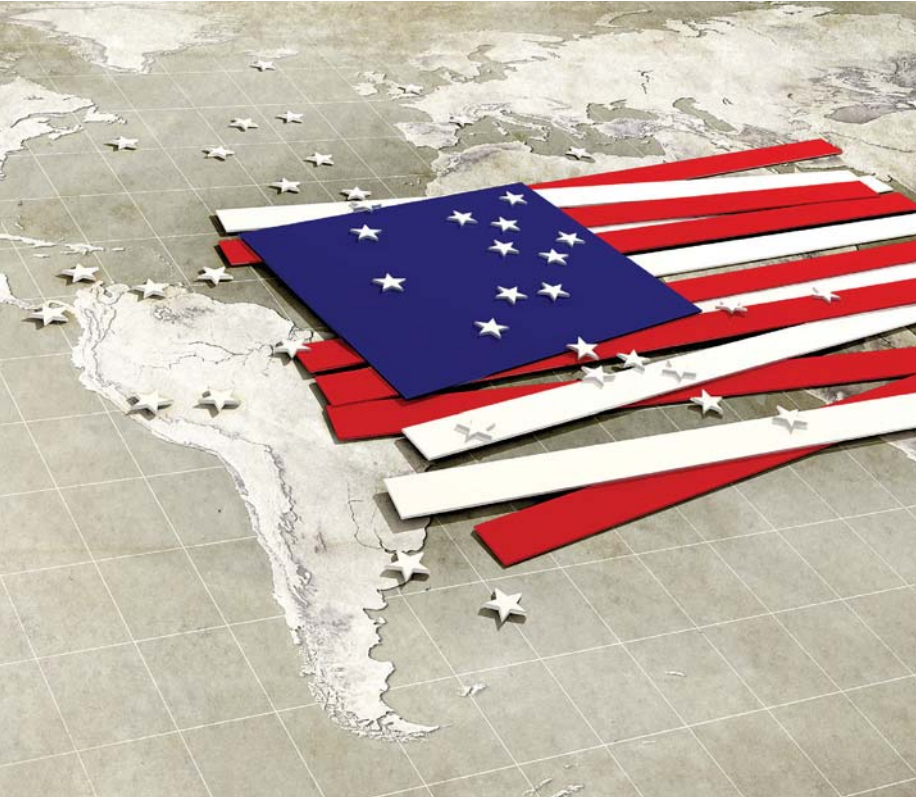
”

İşte bu öncelikler noktasında dikkatle irdelenmesi gereken bir başlık da uluslararası partnerlerin terörle

mücadele kapasitesine dairdir. Bu bağlamda terörle mücadele kapsamında tüm ilgili tarafları, sektörleri, toplumları içine alan daha geniş kapsamlı ortaklıklar kurmak ve uluslararası ortakların askeri, hukuki, istihbari kapasitelerinin terörle mücadelede daha etkin rol oynaması için bunlara destek vermeye devam etmek, öne çıkan iki ana yöntemdir. Bu adımları takiben ise bu ortaklarla bilgi paylaşımını genişletmek ve yerel koşulların iyileştirilmesi yoluyla yereldeki sıkıntılardan terörizmin beslenmesinin engellenmesi hedeflenmektedir.

Genel itibarıyla ABD'nin terörle etkin mücadele için uluslararası ortaklara bu denli vurgu yapmasının terörün birincil olarak vurduğu coğrafyalarda ve komşu ülkelerdeki aktörlerin katılımına

daha fazla ihtiyaç duyduğu bir ortam oluşacağı fikri vermesi mümkündür. Özellikle Türkiye'nin geri dönen YTS'ler, bunların bilgilerinin edinilmesi ve paylaşımı, Suriye ve Irak'ta benzer süreçlerin yaşanmaması için daha kapsayıcı siyasal ve ekonomik mekanizmaların işletilmesi gibi konulardaki kapasitesi değerlendirildiğinde önümüzdeki süreçte ABD'nin YPG konusunda ciddi bir seçim yapmaya ihtiyaç duyacağı değerlendirilebilir. Yine bölgesel işbirlikleri kapsamında Suudi Arabistan'la ilişkilerde en azından mevcut yakın ilişkilerin korunacağı, İran'a yaptırımlar konusunda ise Trump yönetimi dış politikaya bu konuda ağırlığını koyduğuna inandığı noktada önemli bir atılım gerçekleştireceği öne sürülebilir. Bu durum bölge ülkelerinin ve ilaveten Rusya ve Çin gibi aktörlerin de dahil olacağı yeni bir nükleer kriz ortamı doğurabilecek, yaptırımlar konusu hem NATO içinde hem dışında yeni ortaklıklar ve ayrışmalar doğurabilecektir. Bununla birlikte böylesi bir ortamın bölgede İran etkisini en azından vekiller üzerinde nispeten azaltabileceği, zira finansal akışa set çekebilecek adımlar atılabileceği de öngörülebilir. Avrupa açısından ise hem NATO'ya ayrılan bütçeler konusundaki transatlantik gerilimin süreceği hem de “dönen/dönecek” YTS'ler tartışmasının bu ilişkilerde gerilim oluşturmayı sürdüreceğini ön görmek gerçekçi olacaktır. ABD açısından önemli bir diğer sınav ise belgede vurgu yapılan aşırı sağ örgütlerle ne denli mücadele verileceği ve söylemin eylemle uyusmasının ne kadar gerçekleştirilebileceği olacaktır.

Siber Çatışmalar: KODLARIN SİLAHLAŞTIRILMASI

“

Günümüzde büyük bir ironi olarak nükleer silahlara sahip olan ülke sayısı 10'ı geçmiyorken, siber silahlara sahip ülke sayısı kesin olarak bilinmemekte ve siber silahlara sahip olan ülke sayısının nükleer silahlara sahip olan ülke sayısından çok daha fazla olduğu ileri sürülmektedir.

”

Emine Çelik

*Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doktora Öğrencisi*

Ekim 1962'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında yaşanan Küba Krizi, tüm dünyanın küresel ölçekte nükleer çatışmayı yakinen hissettiği önemli olaylardan biridir. Ortaya çıkan bu nükleer tehditle birlikte ABD'deki kurumlar olası bir saldırıda iletişimin nasıl sağlanacağına, komuta ve kontrol ağının nasıl ayakta kalacağına dair fikirler yürütmeye başlamışlardır. Bu bağlamda da bilgisayar bilimcileri olan J.C.R. Licklider, Leo Beranek, Richard Bolt ve Robert Newman, merkezi ve bağlı olmayan bir iletişim ağının oluşturulması fikrini geliştirmişlerdir. Akabinde de World Wide Web'in (www) temelleri atılmıştır.

Günümüzde büyük bir ironi olarak nükleer silahlara sahip olan ülke sayısı 10'u geçmiyorken, siber silahlara sahip ülke sayısı kesin olarak bilinmemekte ve siber silahlara sahip olan ülke sayısının nükleer silahlara sahip olan ülke sayısından çok daha fazla olduğu ileri sürülmektedir. Bir saldırı tehdidini ortadan kaldırmak üzere tasarlanan

sistem, yeni bir saldırı türünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

“

Nükleer silahların etki alanı halen ilk sırada yer alıyor olsa da siber saldırıların yeni caydırıcılık unsuru olarak kullanılması siber silahların önemini arttırmıştır.

”

Annegret Dendiek ve Tobias Metzger'in de “Siber Yüzyılda Caydırıcılık Teorisi” (Deterrence Theory in The Cyber-Century) isimli çalışmalarında “Tırmanma Modeli” olarak ortaya koydukları şekilde

siber silahların neden olduğu saldırıların küresel anlamda ne denli etkin olduğunu göstermektedir. Nükleer silahların etki alanı halen ilk sırada yer alıyor olsa da siber saldırıların yeni caydırıcılık unsuru olarak kullanılması siber silahların önemini arttırmıştır. Bu bağlamda, siber silahların kullanımının nükleer silahlardan sonra giderek artan bir küresel soruna dönüşmektedir.

Siber dünyanın giderek genişlemesi ve dijitalleşmenin devletler, uluslararası örgütlerin yanı sıra günlük hayatın her alanına yayılması bireysel ve sistemsel düzeyde güvenlik zafiyetlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Toplumların, “dijital toplum” haline dönüşmesi neticesinde de yapılan siber saldırılara daha açık hale geldikleri görülmektedir. Dijitalleşen toplumlarda ortaya çıkan güvenlik açıkları ise hiç şüphesiz devletler ve uluslararası aktörler tarafından bu toplumların giderek daha fazla istismar edilmelerine yol açmaktadır.

Ortaya çıkan siber saldırılarla birlikte DDoS Saldırıları (Dağıtılmış Hizmet Reddi), Dos Saldırıları (DNS Hizmet Engelleme Saldırıları) ile trojan, virüs ve worm'u kapsayan malware yazılımlar (kötü amaçlı yazılımlar) gibi terimler giderek yaygınlaşmıştır. “Siber Si-

lahlar” olarak isimlendirilen bu kavramların neden oldukları yaygın etkileri ve gelecekte nelere yol açabilecekleri ise siber silahlarla ilgili tartışmaların odak noktası haline dönüşmüştür. Tartışmalara yol açan önemli nedenlerin ilki genel olarak asimetrik savaş silahı olarak sınıflandırılan siber silahların devletler, devlet dışı aktörler, terör örgütleri ya da bireysel yapılan siber saldırılarda kullanılmasından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Bunun yanı sıra ikinci olarak ise siber silahların kullanılmasından sonra ortaya çıkacak olan ekonomik, siyasi ve toplumsal yıkımın öngörülememesi bir diğer nedendir.

“

Dijitalleşmenin önde gelen ülkelerinden olan Estonya, 2004 yılında NATO’ya siber savunma konseptini önermiştir. 2006 yılında NATO Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (NATO Supreme Allied Command Transformation) tarafından onaylanan konsept işlevsellik kazanamadan Estonya’da gerçekleşen siber saldırı, NATO üyesi diğer ülkeleri de harekete geçirmiştir.

”

Yaygın etkilerinin neler olabileceğine dair yürütülen tartışmaların devam ettiği bir süreçte, 2007 yılında Rusya’nın Estonya’ya düzenlemiş olduğu siber saldırı tüm dünyanın dikkatini buraya yöneltmiştir. 2006 ile 2016 yılları arasında Estonya Cumhurbaşkanlığı

yapan Toomas Hendrik Ilves’in Ukraine World’e verdiği demeçte, 1998’den itibaren okullarda başlayan çevrimiçi hizmetlerin akabinde vatandaşların; dijital kimliklere, çevrimiçi oy kullanma haklarına, internet üzerinden gerçekleştirilen sağlık hizmetlerine sahip olduğunu ve ayrıca vergi işlemleri gibi birçok aksiyonun da dijital olarak gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Ayrıca Estonyalıların %95’inin de dijital bankacılığı aktif şekilde kullandığı bilinmektedir.

Dijitalleşmenin önde gelen ülkelerinden olan Estonya’ya düzenlenen saldırının arka planında ise tarihsel bir yüzleşme yatmaktadır. İkinci dünya savaşı sonrasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB) tarafından temsili bir Sovyet askerinin bronz heykeli Estonya’nın başkenti Tallinn’de anıtlaştırılmıştır. 2007 yılında ise Estonya hükümeti tarafından söz konusu heykelin şehir merkezinden kaldırılacağı duyurulması, Estonya’da azınlık olarak bulunan Rusların ve dolayısıyla da Rusya’nın tepkisine neden olmuştur. Ülkede

bulunan Ruslar sokaklara inerek 26 Nisan 2007 tarihinde eylemlere başlamış, akabinde binlerce kişi gözaltına alınmış, yüzlerce kişi ise yaralanmıştır. Hükümetin müdahalesinin sonrasında ise 27 Nisan’da gecesinde dünyadaki en teknolojik ülkelerden biri olan Estonya DDoS saldırısı başta olmak üzere birçok Malware’in kullanıldığı siber saldırıyla yüzleşmiştir. Rusya üzerinden gelen siber saldırı atağının hükümet yetkilileri tarafından 24 saat sonra fark edilmesi ise DDoS saldırılarının ve Malware’lerin etkisinin artmasına neden olmuştur. İlk olarak Estonya parlamentosunun e-posta sunucusu çökmüş, ülkedeki haber siteleri siber saldırıyla hükümet karşıtı haberlerle doldurulmuş, üniversitelerin web sitelerinin formatları değiştirilmiş ya da kapatılmış, banka ATM’leri hizmet dışı kalmıştır. 22 gün süren siber saldırılar neticesinde Estonya siber güvenliği tam olarak sağlayamadan dijitalleşmesinin bedelini ağır ödemek zorunda kalmıştır.

Dijitalleşmenin önde gelen ülke-

lerinden olan Estonya, 2004 yılında NATO'ya siber savunma konseptini önermiştir. 2006 yılında NATO Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (NATO Supreme Allied Command Transformation) tarafından onaylanan konsept işlevsellik kazanmadan Estonya'da gerçekleşen siber saldırı, NATO üyesi diğer ülkeleri de harekete geçirmiştir. Bu bağlamda da 14 Mayıs 2008 tarihinde Estonya'nın girişimleri neticesinde ve NATO önderliğinde Almanya, İtalya, Letonya, Litvanya, Slovakya Cumhuriyeti ve İspanya'nın aralarında bulunduğu 6 ülkeyle birlikte Kooperatif Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezi (Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence/CCDCOE) kurulmuştur. CCDCOE içerisinde günümüzde de hem NATO Müttefiki hem de ittifak dışı 21 ülke yer almaktadır.

“

2010 yılına gelindiğindeyse İran'a düzenlenen siber saldırıda kullanılan Stuxnet Solucanı, Estonya saldırılarından farklı olarak hizmet aksatma, erişim kısıtlama gibi siber dünya içerisinde kalan saldırıların dışına çıkmış ve siber dünyada var olması gereken bir kod parçasının fiziksel ekipmanları etkileyebilecek kapasitede olması da siber silahların tehlike düzeyini açığa çıkarmıştır.

”

CCDCOE bünyesinde hazırlanan “Estonya'ya Yönelik 2007 Siber

Saldırılarının Bilgi Savaşı Açısından Analizi” (Analysis of the 2007 Cyber Attacks Against Estonia from the Information Warfare Perspective) isimli raporda saldırının gerçekleştirildiği tarihlerde 1,3 milyonluk nüfusa sahip olan Estonya'ya dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan 1 milyondan fazla zombileştirilmiş bilgisayarla saldırılar düzenlenmiştir. Hackerlar saldırıların adreslerini anonim hale getirmek ve gerçekleştirecekleri saldırıların etkilerini arttırmak adına korunmasız bilgisayarlara spam e-posta ya da güvenliksiz web sitelerinden bulaştırdıkları Malware yazılımlarla bilgisayarları zombileştirmişlerdir. Bu veri göz önüne alındığında siber saldırıların gerçekleştirme şeklinin ne kadar komplike olduğu açıktır.

2010 yılına gelindiğindeyse İran'a düzenlenen siber saldırıda kullanılan Stuxnet Solucanı, Estonya saldırılarından farklı olarak hizmet aksatma, erişim kısıtlama gibi siber dünya içerisinde kalan saldırıların

dışına çıkmış ve siber dünyada var olması gereken bir kod parçasının fiziksel ekipmanları etkileyebilecek kapasitede olması da siber silahların tehlike düzeyini açığa çıkarmıştır. Haziran 2010 tarihinde düzenlenen 'Stuxnet Saldırısı' siber silahların popülerliğini arttıracak bir zeminin oluşmasını sağlamıştır. Stuxnet Solucanı adı verilen 500 kilobaytlık bir Malware yazılımının kim tarafından tasarlandığı ilk dönemlerde kesinleştirilemese bile 2013 yılında ABD ve İsrail ortaklığında geliştirildiği eski NSA (National Security Agency) çalışanı Edward Snowden tarafından sızdırılmıştır. Nitekim İsrail ve ABD ortaklığında İran'a düzenlenen siber saldırıda Stuxnet Solucanı kullanıldığı ve İran'da on binleri aşan sanayi tesisinin zarar gördüğü uluslararası arenada da kabul görmüştür. Gerçekleştirilen siber saldırı İran'daki birçok sanayi tesisini etkilenmiş olsa bile Stuxnet'in asıl hedefi olan Natanz nükleer tesisi en büyük yıkımı yaşamıştır. İleri

düzeyde akıllı bir kod parçası olarak tasarlanan Stuxnet, Windows tabanlı ve santrifüjler gibi ekipmanları çalıştıran, endüstriyel kontrol sistemlerini programlamak için kullanılan Siemens Step7'a ait yazılımın işlevini bozmak üzere programlanmıştır. Nitekim Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (The International Atomic Energy Agency /IAEA)23 Kasım 2010'da hazırlanmış olduğu raporda, Stuxnet'in, Natanz nükleer tesislerinde uranyum zenginleştirilmesi için çalışan 5000 santrifüjden 1000 tanesini etkisiz hale getirerek İran'ın nükleer programında en az iki yıl geriye gitmesine neden olduğunu açıklamıştır. Fiziksel hasar bağlamında değerlendirildiğinde Stuxnet Solucanı siber alanda yürütülen savaşların yalnızca dijital bilgi ve iletişimi kesmek yerine fiziksel bir yıkım getirebileceğini gözler önüne sermiştir. Dolayısıyla da Stuxnet fiziksel olarak zarar verebilen dünyanın ilk siber silahı olmuştur. İran saldırısından sonra Stuxnet gibi tasarlanan gelişmiş virüslerin usb ile bilgisayarlara aktarılması ile internetsiz ortamda bile yayılabilecekleri gerçeği ortaya çıkmıştır.

“

Akıllı siber silahların bir diğer örneği ise Triton Malware'i olarak bilinmektedir. Rusya ve İran ortaklığında kodlandığı iddia edilse bile Triton'un kim tarafından tasarlandığına dair hiçbir resmi raporda açıklama bulunmamaktadır.

”

Stuxnet Solucanı ile siber silahların gelişiminde 3 önemli aşamaya geçilmiştir. Yeni nesil siber silahlar;

- Malware yazılımları dağıtmak ve hedefleri belirlemek için siber dünyayı kullanabilmekte-dirler.
- Fiziksel zararlarda etkin olabilmek adına süreçleri kontrol etmek için ilgili katmanları kullanabilmektedirler (Natanz'da Siemens'in PLC bilgisayarları kullanması örneğinde olduğu gibi).
- Fiziksel katmanlara etki ederek, siber dünya dışında gerçek hayatta zarar verebilen bir kod parçası olarak kendilerini aktive edebilmektedirler.

Akıllı siber silahların bir diğer örneği ise Triton Malware'i olarak bilinmektedir. Rusya ve İran ortaklığında kodlandığı iddia edilse bile Triton'un kim tarafından tasarlandığına dair hiçbir resmi raporda açıklama bulunmamaktadır. Triton, dünyanın en büyük petrol şirketi olan Suudi Aramco'da endüstriyel felaketi önlemek üzere süspansiyon görevini üstlenen bilgisayar sistemine saldırmak üzere tasarlanmıştır. Ağustos 2017 tarihinde kritik altyapıyı koruyan güvenlik sistemine saldırı düzenlemeyi amaçlayan Triton yapısındaki bir kod hatası yüzünden başarıya ulaşamamıştır. FireEye güvenlik şirketinin verilerine göre Triton, Alman Shneider Electric firması ta-

rafından üretilen, Triconex olarak bilinen ve dünyanın her yerinde kullanılan, acil durumlarda sistemi kapatma işlevi sağlayan bir güvenlik sistemine saldırmıştır. Bahsi geçen güvenlik sistemi, olası basınç farklılığı, sıcaklık artışı gibi Suudi Aramco'daki endüstriyel fabrikaların hayati fonksiyonlarının korunmasına yönelik kullanılmaktadır. Triton kodlarının aktif şekilde

alıştırılmasının akabinde de FireEye güvenlik şirketi petro-kimya ürünlerinin tesislerden sızdırılması ya da büyük bir patlamanın söz konusu olabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir.

The New York Times'da yayınlanan "Suudi Arabistan'daki Bir Siber Saldırının Ölümcül Bir Hedefi Vardı. Uzmanlar Başka Bir Denemeden Korkuyor" (A Cyberattack in Saudi Arabia Had a Deadly Goal.

Experts Fear Another Try)” isimli makalede Suudi Aramco tesisinde kullanılan Triconex’in dünya genelindeki 18 bin tesiste kullanıldığı vurgulanmıştır. Triton Malware’in Triconex kontrol cihazlarına saldırması için kodlanması ise dünyanın herhangi bir yerindeki petrokimya tesislerinde ortaya çıkarabileceği tehlikeyi gözler önüne sermektedir.

Devletlerin, devlet dışı aktörlerin maruz kaldıkları siber saldırılar sonucunda yeni bir siber silah daha üreterek siber güvenliklerini arttırmak adına yaptıkları yatırımlara bakıldığında, savaşların alışlagelmiş şekliyle konvansiyonel savaş sahaları yerine asimetrik bir savaş şekli olarak, ülkelerin bankalarına, iletişimlerine, elektrik şebekelerine, doğalgaz boru hatlarına ve endüstriyel tesislerine yönelik yapılacak saldırılara doğru evirildiğini söylemek mümkündür.

24 Saat İçerisinde Gerçekleştirilen Siber Saldırıları

Stuxnet Solucanı'nın Natanz'da gerçekleştirmiş olduğu eylem, siber dünyada siber silahların tamamen farklı bir alana evrilmesine neden olmuştur. Öyle ki Stuxnet siber-fiziksel sistemleri hedef olarak siber silahların fiziksel dünyada nasıl hasar vereceğini göstermiştir. Bununla birlikte siber silahların kullanımıyla ilgili devletlerin ve devlet dışı aktörlerin GPS güdümlü füze-

ler, nükleer silahlar gibi gelişmiş silahların etkileşime geçirilmesi söz konusu olabileceği yaygın kanaatler arasında yerini almıştır. Dolayısıyla da ulus devletlerin, devlet dışı aktörlerin ve hatta siber suçluların ve teröristlerin siber-fiziksel dünyada ortaya çıkarabilecekleri siber tehditlerin ve savaşların kapısını aralamıştır.

IP yanıltmaları ile başka ülkeler üzerinden gösterilmesi ya da saldırıların kaynaklarının birçoğunun anonim olarak kalması siber saldırıya maruz kalan ülkelerin muhatapsız kalmasıyla sonuçlanmaktadır.

Son olarak uluslararası sistem içerisinde siber silahların kullanımının önlenmesine dair işbirliğinin gerçekleştirilememesi ise siber silahlanmanın artan bir ivme sergilemesine neden olduğu söylenmektedir. Ayrıca devletlerin konvansiyonel savaş yerine, anonim olarak birbirilerinin finansal sistemleri, endüstriyel tesisleri, elektrik şebekeleri, askeri yapıları, silah ve güvenlik sistemleri gibi hayati alanlarına zarar verebilmesi sıradan insanların hayatlarını da etkileyecek şekilde değişmiştir. Bununla birlikte yapılan siber saldırılarının kaynağının en basit yöntem olarak IP yanıltmaları ile başka ülkeler üzerinden gösterilmesi ya da saldırıların kaynaklarının birçoğunun anonim olarak kalması siber saldırıya maruz kalan ülkelerin muhatapsız kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Saldırı kaynağının kesin olarak tespit edilememesi ulusların dost düşman kavramının değişime uğramasına neden olmakla birlikte ulusların siber silah edinmelerinin önünü açmakta ve aynı zamanda da siber silahların kullanımının durdurulamamasına, yenilerinin üretilmesinin önüne geçememektedir.

SAVUNMA SANAYİSİ KUŞAKLARI VE ORTADOĞU (I)

“

Modern savaş rejimi, genel itibariyle rakip kuvvetlerin sahip olunan mukayeseli teknolojik üstünlüklerle kısa süre içerisinde yenilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Devletler arasındaki bu eğilim, savaşın seyrini uzatmak ve alanını genişletmek adına devlet-dışı aktörlerin etkinliğinin giderek arttığı bir düzlemi ortaya çıkarmıştır.

”

Furkan Halit Yolcu

*Sakarya Üniversitesi
Araştırma Görevlisi*

Uluslararası sistemde devletlerin güvenlik ve bağımsızlığının en önemli göstergelerinden biri, mukayeseli anlamda bağımsız ve güçlü bir savunma sanayisine sahip olmaktır. Uluslararası ilişkiler literatürünün güvenliğe dair en temel çalışmaları “askeri hazırlık” terminolojisi içerisinde savunma sanayisine ve savaş sa-

nayisine oldukça önemli bir yer ayrılmıştır. Bu temel yaklaşım, bir devletin sahip olduğu somut (tangible) zenginlikleri (coğrafya, doğal kaynaklar vb.) anlamlı ve kullanışlı hale getiren unsurun gelişmiş bir sanayi olduğunu savunur. Bu durum, savunma sanayileri için de geçerlidir ve bir ülkenin sahip olduğu ordu, niteliksel güç unsurları vb. bu zenginlikleri kullanışlı hale getirecek, sürdürülebilir bir savunma sanayisi olmadan optimum seviyede faydayı sağlayamaz.

Modern savaş rejimi, genel itibariyle rakip kuvvetlerin sahip olunan mukayeseli teknolojik üstünlüklerle kısa süre içerisinde yenilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Devletler arasındaki bu eğilim, savaşın seyrini uzatmak ve alanını genişletmek adına devlet-dışı aktörlerin etkinliğinin giderek arttığı bir düzlemi ortaya çıkarmıştır. Böyle bir atmosferde, bütün devletler kendi kendine yetebilecek bir savunma sanayisi geliştirme amacıyla çeşitli girişimler ve çabalara devam etmektedirler.

Savunma sanayisi literatürü, 1990’larda yapılan bir ayırım çerçevesinde, savunma sanayilerini üç kuşak (tier) halinde incelemek-

tedir. Bu üç kuşağın ilk seviyesinde ABD ve bir dönem için SSCB gibi yenileşim kapasitesini elinde tutan ülkeler yer alır. İkinci kuşak ise Almanya, Birleşik Krallık, Çin ve Güney Kore gibi yerli savunma sanayisi talebi düşük olup, yüksek oranda savunma ihracatı yapabilen ülkelerden oluşmaktadır. Ortadoğu ülkelerinin de içerisinde yer aldığı III. kuşak savunma sanayisi ise, İsrail, Türkiye, Hindistan ve Brezilya gibi temel anlamda teknoloji ve dizayn ithalatı yapmadan silah sistemleri üretemeyen sanayilerden oluşur. Bu yazı serisinin konusu, genelde III. kuşak savunma sanayileri ve özelde de Ortadoğu ülkelerinin savunma

sanayileri olacaktır. Bu kuşakta yer alan savunma sanayilerinin ortak özelliği bu aşamadaki devletlerin bölgesel güç mücadelesi içerisinde olmaları ve savunma alanındaki dışa bağımlılığı azaltma yönündeki çabalarıdır.

Bütün Ortadoğu ülkelerinin içerisinde yer aldığı savunma sanayisi kuşakları temel anlamda üç gelişim safhasından geçmiştir. Bunlardan ilki; Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarında giderek iktidarını genişlettiği dönemlerden biri olan 15. yy. sonrası dönemdeki askeri modernleşme dalgasıdır. Bu gelişme ve savaş alanlarındaki taktiksel modernleşme, Sanayi Devrimi'ne kadar devam etmiştir. İkinci gelişim safhası ise; Sanayi Devrimi'nden I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreyi kapsarken, Ortadoğu'da da bu anlamda savaş sanayilerinin İstanbul, Kahire gibi belirli başkentlerde oluştuğu gözlemlenebilir. I. Dünya Savaşı sonrası dönem ise; devletlerin bireysel anlamda gelişme gösterdiği ve konsorsiyum sanayilerinin ortaya çıktığı dönem olarak görülmektedir.

“
Detaylı bir şekilde incelendiğinde Türkiye ve İsrail'in dizayn ve teknoloji üretimi aşamasına daha yakın olduğu ve başta İran olmak üzere Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi ülkelerin de henüz sadece sertifika ile ortak üretim aşamasında olduğu ortaya çıkmaktadır.
 ”

Bu yazı serisinde Ortadoğu savunma sanayilerinin Soğuk Savaş'tan günümüze nasıl bir gelişim gösterdikleri ve bu gelişimin bölgesel askeri dengeyi hangi açılardan etkilediği üzerinde durulacaktır.

Savunma sanayileri incelenirken aşağıdan yukarıya olmak kaydıyla, “sertifika ile ortak üretim”, “dizayn-teknoloji üretimi” ve “yenileşim kapasitesi” olarak üç farklı kategori ile bölge devletlerinin hangi alanlarda ne aşamada oldukları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu anlamda yapılan bir kategorizasyon bölge ülkelerini en alt iki kategori olan sertifika ile ortak üretim ve dizayn-teknoloji üretimi sınıfına yerleştirmektedir. Daha detaylı bir şekilde incelendiğinde Türkiye ve İsrail'in dizayn ve teknoloji üretimi aşamasına daha yakın olduğu ve başta İran olmak üzere Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi ülkelerin de henüz sadece sertifika ile ortak üretim aşamasında olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu yaklaşım, savunma sanayilerinin gelişim süreçlerini ve tarihçelerini de dikkate alındığından, bu yazı serisinde yukarıda bahsi geçen ülkelerin savunma sanayileri Soğuk Savaş'tan günümüze dek bir süreç analizi kapsamında incelenecektir.

Ortadoğu savunma sanayilerinin mukayeseli analizi okuyuculara ve literatüre, bölgesel savunma sanayileri arasındaki etkileşim veya etkileşimsizlik durumlarının rekabeti nasıl etkilediğinin anlaşılması, gelişmekte olan ülkelerin savunma sanayilerinin nasıl ve ne yönde çeşitlenme ve güçlenme eğilimi gösterdiği, bölgesel rekabetin savunma sanayisi düzlemine nasıl yansıdığı vb. önemli konulara ışık tutarak katkı sağlayacaktır. Nitekim herhangi bir güvenlik kompleksi içerisinde bulunan ülkeler diğer bölge ülkelerinin bütün boyutlardaki gelişimi-

Tablo 1: Savunma Sanayisi Gelişimini Belirleyen Faktörler

	Kararlılık	Fırsatlar
Ülkesel	Askeri-Sivil İlişkisi ve Ordunun Siyaset Üzerindeki Etkisi	Mevcut Sanayi Kapasitesi, Mevcut Ekonomik İşbirlikleri ve Bağlar
Bölgesel	Mevcut Çatışma, Savaş ve Askerileşme Yoğunluğu	Bölgesel İttifak, Bölge Dışı Birleştirici Tehdit
Küresel	Silah Piyasasının Ambargo veya Gelişimi Engelleyecek Yöndeki İhracat Politikaları	Silah Ticareti, Teknoloji Transferi Yapılabilecek Güçte Savunma Sanayileri İle Kurulan Ortaklıklar

mini takip ederek, bununla rekabet etmeye çalışır. Bu rekabetin savunma sanayisi boyutu ise, literatürde çok daha az incelenmiş ve eksik kalmış ama bölgesel güvenlikte önemli rol oynayan bir yapıya sahiptir. Özellikle Ortadoğu gibi bölgesel güvenlik statükosu dinamizme ve değişime açık olan bölgelerde bu alanda yaşanan rekabet uzun vadede bölgesel liderin belirlenmesinde önemli bir paya sahiptir. Siyasal realist düşünce yapısı içerisinde güç kavramı üzerine yapılan vurgunun somut ayaklarından birisi olan askeri güç, savunma sanayisi ve ondan beslenen birçok olgu sayesinde olgunluğa ulaşabilmektedir. Bu anlamda yapılan bu sanayi mukayesesi aşlında bölge devletleri arasında yapılacak askeri güç mukayeseleri için de önemli bir veri tabanı görevi üstlenecektir.

Bu yazı serisinin tamamında savunma sanayileri fırsat-kararlılık dikotomisi içerisinde incelenerek Tablo 1'de de detaylandırıldığı üzere ülkesel, bölgesel ve küresel boyutlarda tri-fokal bir bakış açısı çerçevesinde sınıflandırılacaktır.

“**Savunma sanayilerinin bu denli ön plana çıktığı ve teknolojik yarışın giderek daha da kritik bir öneme sahip olduğu bu dönemde, Ortadoğu adına bu düzeyde detaylı ve kapsayıcı analizlerin hem bilimsel araştırma boyutunda hem de bölge araştırmacıları adına olumlu katkılar içermesi hedeflenmektedir.**”

Tablo 1'de görüldüğü üzere, sadece Ortadoğu savunma sanayileri incelemeye tabi tutulmasına rağmen bu sanayi türünün küresel işbirlikleri ile desteklerle ve iç pazardaki taleple olan ilişkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Örneğin; İsrail savunma sanayisinin gelişiminde ABD işbirliği ve desteği oldukça önemli bir role sahipken, Türk savunma sanayisi de büyük ölçüde iç pazardaki talep doğrultusunda büyüme göstermiştir.

Savunma sanayilerinin bu denli ön plana çıktığı ve teknolojik yarışın giderek daha da kritik bir öneme sahip olduğu bu dönemde, Ortadoğu adına bu düzeyde detaylı ve kapsayıcı analizlerin hem bilimsel araştırma boyutunda hem de bölge araştırmacıları adına olumlu katkılar içermesi hedeflenmektedir. Bir sonraki yazıda Ortadoğu savunma sanayilerinden en erken gelişme göstermeye başlayan savunma sanayilerinden biri olan Mısır savunma sanayisinin Soğuk Savaş'ın bitiminden, Irak'ın işgaline kadar geçen süreçte nasıl bir gelişim gösterdiği ve hangi fırsatların ne düzeyde bir kararlılıkla değerlendirildiği incelenmeye tabi tutulacaktır.

■ Devam Edecek...

YENİ BİR POLİTİKA ARAÇI: Türk Dizileri

Recep Yorulmaz

*Ekonomi Çalışmaları
Direktörü, ORSAM*

Merve Tekçe

*Doktora Öğrencisi,
AYBÜ*

Günümüzde, yazılı ve görsel medya toplumları yönlendiren en önemli araçlar arasında gösterilmektedir. Özellikle görsel medya, günümüz toplumlarını belirli amaçlar doğrultusunda konsolide etme noktasında öne çıkmaktadır. Küreselleşen dünyada, hızlı teknolojik gelişimin desteklediği kitle iletişim araçlarının bilgiye kolay ulaşımı sağlaması, toplumların kalkınma hızlarını da artırmıştır. Günümüzde medyanın gücünü ortaya koyabilmek adına, çalışmaları literatürde önemli bir yer kapsayan Murdock ve Golding'in konuya ilişkin tartışmalarına değinmek yerinde olacaktır. Medyanın ekonomi politiğinin temel hedefini tartışan Murdock ve Golding'e göre; günümüz kapitalist toplumlarında üretim araçlarını elinde bulunduran kapitalistler, düşünce üretiminin kontrolü ve dağıtımında da söz sahibidirler.

Medyanın ekonomi politiğinin temel hedefini tartışan Murdock ve Golding'e göre; günümüz kapitalist toplumlarında üretim araçlarını elinde bulunduran kapitalistler, düşünce üretiminin kontrolü ve dağıtımında da söz sahibidirler.

kontrolü ve dağıtımında da söz sahibidirler. Böylece, modern toplumlarda, düşünce üretiminin mülkiyeti de üretim araçları sahiplerinin elinde bulunmaktadır.

“

Egemen devletler, bünyesindeki bu denli büyük medya şirketleri aracılığıyla tüm dünyayı etki altında alarak sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik avantajlar elde etmektedirler. Yumuşak güç olarak da adlandırılan bu araç; global dünyada, özellikle de, Hollywood örneğinde olduğu gibi ABD tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır.

”

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan küresel medya kuruluşları, iletişim ve düşünce üretim araçları hakimiyetini dünya pazarına yaymışlardır. Örneğin ABD’de Time, Warner Bross ve AOL kuruluşlarının 1989’da birleşmesi ile oluşan Time Warner şirketi global medya pazarında önemli bir yere sahiptir. ABD televizyon pazarının %25’ine sahip olan şirket; Batman ve Superman gibi karakterlerin patent hakkını elinde bulundurmaktadır. AT&T, Sony, AOL/Time Warner, Bertelsmann, Liberty Media, Vivendi Universal, Viacom, General Electric, Disney, News Corporation gibi benzer global medya kuruluşlarının; 2000 yılı itibari ile dünyada iletişim sektörünün elde ettiği 250-270 milyar dolarlık toplam yıllık gelirin üçte ikisinden fazla gelir ettiği belirtilmektedir. Bu ci-

rolar dünyada birçok az gelişmiş ülkenin toplam gayri safi yurt içi hasılasından fazladır.

Egemen devletler, bünyesindeki bu denli büyük medya şirketleri aracılığıyla tüm dünyayı etki altında alarak sosyo-kültürel, siyasi ve ekonomik avantajlar elde etmektedirler. Yumuşak güç olarak da adlandırılan bu araç; global dünyada, özellikle de, Hollywood örneğinde olduğu gibi ABD tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Yumuşak güç etkisinin yanında, özellikle film ve dizi sektörünün ekonomik etkileri de oldukça çarpıcıdır. Film ve diziler aracılığı ile tanıtımı yapılan bölgelerdeki turist sayısı artışları önemli gelirler sağlamaktadır. Bunun yanında, dizi sektörü ihracat kalemleri arasında önemli bir yer edinmeye başlamıştır.

Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Türk Dizileri İhracatı

Yumuşak güç kavramı son yıllarda literatürde oldukça popüler hale gelmiştir. Kavramın kurucusu da olan Joseph S. Nye, yumuşak gücün tanımını; bir ülkenin sahip olduğu değerler nedeniyle ona hayranlık duyan ülkelerin, o ülkeyi takip etmesi ve izlemesi şeklinde yapmıştır. Nye, yumuşak güç için açıkladığı üç temel kaynağın ilkinin kültür olarak belirlemiştir. Bir ülkenin kültürünün aktarıldığı ülke halklarınca ilgi görmesi kültür ihracı yapan ülke adına yumuşak güç oluşturmaktadır. Bu hususta ülkeler, yumuşak güç kullanımında kültürel ve siyasi faktörleri kullanarak bir ortak değer oluşturabilmekte, böylece ekonomik ve askeri

güç kullanımına gerek kalmadan hedef devleti/devletleri etkileyebilmektedirler. Bu bağlamda Türkiye, tarihsel perspektifte kültürel yakınlığa sahip olduğu Ortadoğu ülkeleri üzerinde kurabileceği yumuşak gücü besleyecek önemli bir kültür zenginliğine sahiptir. Tam da bu noktada, Türk dizilerinin Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere, dünyanın birçok ülkesinde ilgi görmeye başlaması, bu yeni ihracat kaleminin bir yumuşak güç olarak tanımlanmasına vesile olmuştur. Bir başka deyişle, kültürün bir ihracat-ithalat unsuru haline gelmesinden Türk dizileri de etkilenmiştir.

Yapılan çalışmalar, Arap ve Türk toplulukları arasındaki kültürel yakınlığın, Türk dizilerinin Arap dünyasındaki başarısının nedenlerin biri olduğunu ifade etmektedir. Arap izleyicilerin, bazı Türk dizilerinde karşılaştığı birçok gelenek ve görenek, benzer yaşam tarzları, müzikler, evlilik ve aile hayatının Arap izleyicilerin ilgisini çeken diğer faktörler olduğunu söylemek mümkündür. Zira, küreselleşmenin kültür üzerindeki etkisinin kitle iletişim araçları aracılığıyla yayıldığı bir gerçektir. Günümüz de bu etkiyi yaratan faktörler arasında internet ve sosyal medya gibi faktörler sayılsa da en büyük payı televizyon almaktadır. Ülkeler arasındaki ekonomik, sosyolojik, kültürel ya da siyasi farklılıklara rağmen dünyanın birçok yerinde insanlar günlük hayatlarının önemli bir kısmını televizyon izleyerek geçirmektedir. Bu bağlamda televizyon, ülkelerin birbirleri ile olan kültürel etkileşimlerini de etkilemektedir. Türk televizyon dizileri, Türkiye ve Orta-

doğu'nun kültürel yönlerinin benzer yapıda olduğu gerekçesi ile Arap Dünyası'nda popülerlik kazanmıştır.

Yumuşak güç bağlamında siyasal ve ekonomik alanlarda göstermiş olduğu başarılı faaliyetler, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri için bir rol model olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Türk dizilerine gösterilen yoğun ilgi sayesinde Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri ile arasında ortaya çıkan kültürel etkileşim, Türkiye'yi bu bölgede popüler ve etkili bir ülke konumuna getirmiştir. Son yıllarda, Türkiye'nin dizi ve film prodüksiyonları birçok ülkeye ihraç edilmektedir. Arap televizyon pazarı, Arap izleyiciler tarafından izlenen Türk dizilerinin en büyük ithalatçılarından biridir. Bu dizilerin yaklaşık %60'ı Ortadoğu ve Kuzey Afrika televizyonlarında yayınlanmaktadır. Bu diziler, Ortadoğu, Balkanlar, Rusya, Afrika, Avrupa ve Latin Amerika gibi ülkelere de ihraç edilmektedir. Türk sinemasının önemli aktörlerinden biri olan Göksel Arsoy'un başrol oynadığı 1966 yapımı "Altın Çocuk" isimli film, Türkiye'den Arap ülkelerine ilk kez ihraç edilen film olmuştur. Arsoy'un ismi, "Muhammed" olarak değiştirilerek toplumun dikkati çekilmeye çalışmıştır. Zira, bireylerin nitelendirildikleri isimler, içinde buldukları toplumun kültürünü, gelenekleri ve zihniyetini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, isimler, toplumsal ve kültürel değişimi ortaya koyan bir gösterge niteliğindedir.

Türkiye'nin 2001 senesinde Kazakistan'a ihraç ettiği "Deli Yürek" dizisinin, sonraki yıllarda da ihraç edilecek birçok Türk dizisinin önü-

nü açtığı söylenebilir. Özellikle, 2008 yılında, "Gümüş" (Nur) ve "İhlamurlar Altında" (Senevat ed' Dıya) dizileri Arap dünyasında oldukça popüler hale gelmiştir. Gümüş dizinin aktörü Kıvanç Tatlıtuğ "Muhenned", İhlamurlar Altında dizisinin aktristi Tuba Büyüküstün ise, "Lamis" ismi ile izleyicilere sunulmuştur. Bu dizi, Arap dünyasının en çok izlenen uydu kanallarından biri olan MBC'de yayınlanmıştır. Bu iki dizinin kurgu stilleri, çekim kalitesi, Türk müziği etkileri, oyuncuların çekici giyinme stilleri ve oyunculuk kabiliyetleri Arap dünyasında geniş bir izleyici kitlesi yaratmıştır.

“

Son verilere göre; Türkiye, dünya genelinde, ABD'nin ardından en büyük ikinci TV dizisi ihracatçısı konumuna gelmiştir. Türkiye, 2023 yılına kadar dizi ihracatı gelirlerini iki milyar ABD doları seviyesine yükseltmeyi hedeflemektedir.

”

Türk televizyon dizilerinin küresel başarı öykülerinden bir diğeri ise; Osmanlı Sultanı Kanuni Sultan Süleyman'ın yaşadığı dönemi anlatan "Muhteşem Yüzyıl" dizisidir. Türkiye yapımı bu dizi, 43 ülkede gösterilmiştir ve Türkiye'nin televizyon yapımları tarihinde yayınlanan en pahalı eseri olarak nitelendirilmiştir. Bu dizi, 200 milyondan fazla kişi tarafından izlenmiş ve bir bölümünün değeri yaklaşık olarak 500.000 \$'a kadar ulaşmıştır. Son verilere göre; Tür-

kiye, dünya genelinde, ABD'nin ardından en büyük ikinci TV dizisi ihracatçısı konumuna gelmiştir. Türkiye, 2023 yılına kadar dizi ihracatı gelirlerini iki milyar ABD doları seviyesine yükseltmeyi hedeflemektedir.

Türk dizilerinin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde hızla yayılması ile Türk yıldızların popülerliği de oldukça artmıştır. Bu artışın sonuçlarından biri olarak kimi işletmelerin tanıtımında Türk ünlülerin isimleri kullanılmaya başlanmıştır. Benzer şekilde, birçok Türk ünlünün resmi "Nur" (Gümüş) ve "Senevat ed' Dıya" (İhlamurlar Altında) adı ile tişörte ve çeşitli hediyelik eşyalara basılmıştır. Birçok ebeveyn, yeni doğan çocuklarına bu dizilerdeki karakterlerin adını vermeye başlamıştır. Örneğin, Ürdün'de, "Lamis" adını taşıyan kadın sayısı "Senevat ed' Dıya" dizisi başlamadan önce Ocak 2008'de sadece 13 iken; serinin yayılmasının ardından aynı yıl Haziran ayında bu sayı 106'ya yükselmiştir ve yaklaşık %715'lik bir artış yaşanmıştır. Benzer şekilde "Muhenned" adını taşıyan yeni doğan çocukların oranı da % 210 artmıştır.

Öte yandan, her geçen gün popüleritesi artan Türk dizileri, İslami din adamları tarafından eleştirilmiştir. Suudi Müftüsü ve Müslüman Alimler Derneği Başkanı, AbdulAziz Al-sheikh, bu dizileri izlemenin yasadışı, yozlaşmış, zararlı ve İslam'a uygun olmadığını ifade eden bir fetva yayınlamıştır. Bu tür engellemelere ve uyarılara rağmen dizilerin popüleritesi giderek artmaya devam etmektedir. Ayrıca, Türk dizilerinin Arap kültürü üzerindeki etkisine ilişkin algıları in-

celeyen kimi çalışmalar; Türk dizilerinin Arap kültürü için herhangi bir tehdit oluşturmadığını ileri sürmektedir.

Bir Ekonomik Katalizör Olarak Türk Dizileri İhracatı

Türk dizilerinin dünyanın çeşitli bölgelerine ihraç edilmeye başlamasının bir diğer önemli etkisi ekonomiye olmuştur. Günümüze

kadar bu pastadan yeterli payı almayan Türkiye, dizi sektöründe yaşanan gelişmeler neticesinde son yıllarda atağa kalkmıştır. ABD'nin ardından dünyada dizi ihracatında ikinci sıraya kadar tırmanan Türkiye, bu sektörün en önemli aktörlerinden biri olmayı başarmıştır. Türkiye, yabancı turist sayısı bakımından dünyadaki ilk 10 destinasyon arasında yer al-

maktadır. Aynı zamanda, global turizm piyasasında en etkili aktörlerden biri konumundadır. Dolayısıyla, turizm sektörü, Türkiye'nin en hızlı büyüyen ve en önemli sektörlerinden biridir. İmalat sanayiinin ardından ikinci önemli döviz kazancı kaynağını temsil etmektedir.

Turizm sektörünün bu önemine atfen, Türk dizileri, Türkiye'nin turist destinasyonlarının tanıtılmasında en temel araçlar arasına girmiştir. Örneğin, Gümüş dizisinin çekildiği Abud Efendi Yalısı, Arap gezginler için bir turizm merkezi haline gelmiştir. Yalya giriş bedeli, Topkapı Sarayı'nın giriş bedelinin yaklaşık beş katı kadar yani 60 dolardır ve tur rehberleri seyir turları sırasında bu yalının önünden geçildiği sırada sunumlarında yalı hakkında konuşmaya başlamaktadırlar. Aynı zamanda Gümüş dizisinde kullanılan yalı, tur operatörlerinin müşterilerini bir seyir turu almaya ikna etmeleri için bir araç haline de gelmiştir. Türk dizileri ile Arap turistler tarafından ülkemize karşı artan yoğun ilginin sonuçlarından biri de ülkemize gelen Arap turistlerin

Tablo 1. Film ve Dizilerin Turizme Etkisi

Film veya Dizi	Lokasyon	Ziyaretçi sayısı ve Turizm gelirlerine etkisi
Braveheart	Wallace Monument, İskoçya	Ziyaretçi sayısında %300 artış
Heartbeat	Goathland, North Yorkshire, İngiltere	1991'de normal turist sayısının 3 katı turist
Dances with Wolves	Fort Hayes, Kansas	%25 artış
Thelma and Louise	Moab'daki Arches Ulusal Anıtı, Yutah	1992'de %19.1 artış
Dallas	Southfork Ranch, Dallas	Yılda 500 bin ziyaretçi
The Lord of the Rings	Yeni Zelanda	1998'den 2003'e kadar her yıl %10 artış
Last of the Mohicans	Chimney Rock Parkı, Kuzey Karolayna	%25 artış
Little Women	Orchard House, Concord, Massachusetts	%65 artış
Harry Potter	İngiltere'de çeşitli platolar	Tüm mekanlarda %50 ziyaretçi artışı
Mission: Impossible 2	Sydney Ulusal Parkları	2000'de %200 artış
Miami Vice	Miami	1985'ten 1988'e kadar Alman ziyaretçilerde %150 artış
Troy	Çanakkale, Türkiye	Turizmde %73 artış

Kaynak: Hudson ve Rithchie, 2006: 389

sayısındaki artış olmuştur. 2002 senesinde 975 bin civarında Arap turist ülkemizi ziyaret etmiş iken bu sayı 2010 yılında 3.5 milyondan fazladır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, film ve dizilerin turist destinasyonlarının belirlenmesindeki rolü ve ülke ekonomisine turizm noktasında katkısı oldukça fazladır. Günümüzün önde gelen yapımlarının çekildikleri bölgelere olan katkısı hem kültürel hem de ekonomik olarak büyüktür. Örneğin, Braveheart filminin ardından İskoçya’daki Wallace Monument’e ziyaretçi sayısı %300 artmıştır. Tüm dünyada izlenme rekorları kıran bu tarz yapımlar tanıtımını yaptığı bölgenin kültürünü tanıtmının yanında turizme katkısı ile ekonomik olarak da katkı sağlamaktadır.

Türk dizilerinin ihracatının artıyor olması birçok araştırmayı da beraberinde getirmiştir. Bu dizilerin popüleritesinin araştırıldığı çalışmalar, Türk dizilerinin elde etmiş olduğu başarıyı ortaya koymuştur. Ürdün’de yapılan bir araştırma, halkın %83’nün Türk dizilerini izliyor olduğu sonucuna varmıştır. Irak’ta yapılan bir araştırmaya göre ise, halkın %97’sinin Türk dizilerini izliyor olduğu ortaya konmuştur. Benzer şekilde, Suriye’de yapılan bir araştırmada, halkın Türk dizilerine karşı ilgi düzeyinin %85 gibi yüksek bir oranda olduğu tespit edilmiştir. Ortadoğu ülkeleri genelinde ise bölge halkının %78’inin en az bir kere Türk dizilerini izlediği sonucu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, 2010 yılında yapılan bir ankete göre, Türk dizilerini en çok izleyen Arap ül-

keleri, %78 ile Irak ve Suriye olarak belirlenmiştir.

Bu denli büyük ilginin ülkenin ekonomisine turizm sektörü dışında etkileri de mevcuttur. Öyle ki; yurt dışında yayınlanan Türk dizilerinden, belli bir çağın anlatıldığı tarih dizilerinde kullanılan klasik, avangart ve lüks mobilyaların izleyiciler üzerinde ilgi çekici bir etki yarattığı ortaya çıkmıştır. Bu sayede 2018 yılı itibari ile Birleşik Arap Emirlikleri’nde mobilya ihracatının %13, İsrail’de %24, Umman’da %28 ve Kuveyt’te %34 oranında artış olduğu belirtilmektedir. Türk dizilerinin gün geçtikçe popüler hale geldiği bir diğer destinasyon olan Güney Amerika ülkelerinde de benzer durum gözlemlenmektedir. Örneğin, Brezilya’da %38, Uruguay’da %52, Şili’de %83 ve Arjantin’de %234 artış görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü Maden Metal ve Orman Ürünleri Dairesi’nin hazırladığı Mobilya Sektör Raporu, dünyanın birçok yerine yapılan mobilya ihracatının, 2018 yılında bir önceki yıla göre %13 artış gösterdiği ve 3 milyar 131 milyon dolara ulaştığını göstermektedir. Mobilya ihracatındaki bu oran içindeki en yüksek pay 458 milyon dolar ile Irak’a aittir.

TRT’de yayınlanan Diriliş Ertuğrul isimli dizinin, Körfez ülkelerinde bir fenomen haline gelmesi ile birlikte bölgeye yapılan e-ihracat rakamları da artış göstermiştir. Türk markalı ürünleri, yurt dışına mikro ihracat kapsamında sunan bir platform olan Bazarea’nın ortakları, Türk kültürüne ait belli ürünlere çok fazla ilginin olduğunu ve hatta aşırı talep dolayısıyla, e-ticaret kullanıcılarının Diriliş Ertuğrul’un şapkası, tespihi, yüzükleri ve aksesuarları ile baklava, lokum ve Türk kahvesi taleplerini karşılamakta zorlandıklarını ve en fazla talebin Suudi Arabistan’dan geldiğini belirtmişlerdir.

Tüm bu bilgiler ışığında, film ve dizi ihracatında dünya piyasalarında önemli bir yer edinmiş Türkiye, elde ettiği bu avantajı sürdürücü adımlar atmak durumundadır. Halihazırda devlet destekli projeler ile konumunu kalıcı hale getirmek ve hatta en büyük rakibi ABD’yi yakalamak niyetinde olan Türkiye, doğru ve stratejik hamleler ile hem yumuşak gücünü pekiştirmek hem de ekonomik anlamda kendine bu zor günlerde yeni bir alan açmak niyetindedir. Özellikle, komşusu olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde kültürel etkisini pekiştirecek projelerin önünü açmak beraberinde birçok imkana kapı aralayacaktır.

AMERICAN SNIPER'DAN CHRISTCHURCH'E TERÖRİZMİN BANAL SIRADANLIĞI VE YENİDEN İNSAN OLMANIN UMUDU ÜZERİNE

“

Suriye iç savaşında vekiller vasıtası ile yürütülen güç mücadelesinden ziyade bundan sonra devletlerin doğrudan karşı karşıya geleceği yeni bir aşamaya geçilmektedir.

”

Doç. Dr.
Sertaç Timur Demir
Gümüşhane Üniversitesi
Öğretim Üyesi

Yirmi birinci yüzyılda bir cuma günü Yeni Zelanda'nın Christchurch kasabasında bir camideki Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen *terörist* saldırı, 11 Eylül sonrası yükselen ve Batı dünyasında artık bir tür bulaşıcı virüse dönüşen İslamofobi'nin sonuçlarından sadece biri. Asıl katastrofi, bu mikro yıkımların sıradanlaşıyor oluşunda gizli. Bu sıradanlaşmada, tecrübe edilen “gerçek” trajik saldırılar kadar; her biri birer “kurmaca” olan görüntüler dünyasının –özelde sinemanın– etkili olduğu aşikâr. Nitekim Brenton Tarrant isimli teröristin gerçekleştirdiği saldırıya dair görüntülerin bir filmi veya çevrimiçi dijital bir oyunu andırması; dahası eşzamanlı olarak paylaşılması tesadüf olmasa gerek. Gerçek şu ki, modernler tıpkı film izler gibi yaşarken; yaşar gibi film izlemektedir. Gelinek noktada, artık kim bize yaşadığımız hayatın izlediğimiz filmlerden *daha az kurmaca* olduğunu söyleyebilir?

Bu açıdan bu yazıda incelenen *American Sniper* (2014), propaganda telaşında olan bir filmde çok, en son Christchurch'te yaşanan trajedinin ardındaki kaygı verici ideolojinin bir göstergesi olarak okunmalıdır. Nitekim incelenen filmin başkarakteri olan Chris Kyle ile terörist Brenton Tarrant arasında inancın aşırılığı, şiddetin pornografikleşmesi ve terörizmin sıradanlaşması bakımından derin bir bağ ve benzerlik söz konusudur. Her ikisinde de “kutsallaştırılmış” ikballerinin gölgesinde Müslüman/Arap/İnsan öldürmenin müstekreh övüncü mevcuttur.

Figür 1. Soldaki fotoğraf Yeni Zelanda'da camiye terörist saldırının faili Brenton Tarrant'a ait. Tıpkı sağdaki fotoğraftaki gibi. Bu fotoğrafta Chris Kyle silahını Müslüman bir kadına ve onun çocuğuna çevirmiştir.

Sinema, iyilik ve kötülük arasında yaşanan muharebenin güncel, aktif ve kesintisiz meydanına ve mecrasına dönüşmüştür bugün. 11 Eylül sonrası Amerikan dünyasında *çirkin* düşmanlara karşı verilen Mesihçi mücadelede bir aziz sorumluluk da sinema endüstrisine düşmüştür. Üstelik savaş erkleri ve silah endüstrisiyle iç içe. Bu dönemden itibaren nefret söyleminde doz-artışı o kadar belirginleşmiştir ki, bir zamanlar nereden geldiği ve ne olduğu müphem “alien”lar, 11 Eylül sonrası ansızın Müslümanlara dönüşüvermiştir. Tekinsiz ve bağınaz Müslümanlar. Başka bir ifadeyle, korkunç kötücüllük imgesi, yüzü peçeden veya sakaldan görünmeyen bu meçhul ve pasaklı kimliklere aktarılmıştır. *American Sniper* filminin başkarakteri Chris Kyle bunları kurtlar, vahşiler, yabaniler ve bez kafalılar olarak tasvir etmekten çekinmez. Doğrusu, 11 Eylül öncesi biraz

daha dolaylamalar ve metaforlarla yapılan kara propaganda, geldiğimiz noktada dehşet verici gön-dermesiz bir şeffaflık içermektedir.

“

Kolektif korkunun üzerinde toplandığı ve Ortadoğu'yla indirgenen bu kimlik, bugün hiç olmadığı kadar denetimsiz şiddetin esiridir. Hollywood, bunu seküler araçlarıyla ve dini bir misyon vecdinde kurgulamaktadır.

”

Özgürlüğün, fırsatların ve düşlerin yurdu olarak betimlenegelen Amerika, bu filmde de görüldüğü gibi Yabancı'ya, Öteki'ne, Amerikalı-Olmayan'a yönelik nefret söyleminin dozunu artırmaktadır. Üstelik olabildiğince banal bir sıradanlık içinde. Kolektif korkunun üzerinde toplandığı ve Ortadoğu'yla indirgenen bu kimlik, bugün hiç olmadığı kadar denetimsiz şiddetin esiridir. Hollywood, bunu seküler araçlarıyla ve dini bir misyon vecdinde kurgulamaktadır. Filmdeki ana karakter olan ve Hz. İsa'ya (as) tekabül eden Chris ismi zorunlu konmuş olsa da filmdeki baş düşman olan keskin nişancının adının Mustafa oluşu, çatışmanın bir anlamda dini temelli olduğu fikrini hiç mi uyandırmamaktadır? Zira Mustafa, Hz. Muhammed'in (as) diğer adıdır.

Film, gerçekte Irak İşgali'ne katılmış bir keskin nişancı olan Chris Kyle'in "gerçek" yaşam öyküsüne dayanmaktadır –ki filmde herhangi bir işgalden bahsedilmediğini ha-

tırlatmak gerekir. Chris Kyle dâhil hiç kimse gerçekte neden “orada” bulduklarını sorgulamamaktadır. Bu arada gerek filmin afişinde gerekse bizzat hayat hikâyesinde Kyle'dan tarihin en ölümcül keskin nişancısı olarak bahsedilir. Bu yönüyle o, paradoksal bir biçimde, işgalci bir ülkenin savaş suçlusu olmasına rağmen; kendi toplumunun kahramanı (hero) ve kendi birliğinin efsanesidir (legend).

Figür 2. Bayrak, teknoloji ve özgüven. Hangisi gerçek Chris Kyle? Muhtemelen ikisi de. Çünkü ikisi de kendi usulünce Amerika'ya “hizmet” ediyor!

“

American Sniper dışında, örneğin Hurt Locker ve Zero Dark Thirty gibi çok sayıda filmde türeyen böylesi sayısız “kurmaca” hero ve legend'lerin ülkesidir Amerika. Mesela dün Rambo'ydu; bugün Chris Kyle. Tek farkla ki: Rambo için Öteki'ler arındırılmayı/kurtarılmayı/özgürleşmeyi bekleyen yabanılarken; Kyle'in gözünde insan bile değillerdir.

”

Yönetmenliğini Clint Eastwood'un yaptığı ve hayranları için hayal kırıklığı sayılabilecek *American Sniper*, esasında Chris Kyle'in 2012'de yayımladığı kitaptan uyarlanmıştır. En İyi Film Ödülü dâhil 6 dalda Oscar'a aday gösterilmiş ve yılın en fazla gelir getiren işlerinden biri olmuştur. Hiç şüphesiz bunda filmin öncelikli olarak “Amerikalılar”ı hedef-kitle belirlemesinin etkisi büyüktür. Filmin Amerikalılarca çok sevilmiş olması ise ayrıca düşündürücüdür ve daha kapsamlı bir incelemenin konusudur.

American Sniper dışında, örneğin *Hurt Locker* ve *Zero Dark Thirty* gibi çok sayıda filmde türeyen böylesi sayısız “kurmaca” hero ve legend'lerin ülkesidir Amerika. Mesela dün Rambo'ydu; bugün Chris Kyle. Tek farkla ki: Rambo için Öteki'ler arındırılmayı/kurtarılmayı/özgürleşmeyi bekleyen yabanılarken; Kyle'in gözünde insan bile değillerdir. Öyle ki, kendi

deyimiyle yeterince Arap öldürmemek en büyük pişmanlığıdır Kyle'in. Rambo'daki hükümsüz iç hesaplaşmanın yerini Kyle'in hesap-vermez, kibirli aymazlığı almıştır. Günah çıkaran Rambo'nun yerinde, yaptığını meşru ve kutsal gören küstah bir figür vardır. Çocukları öldürürken bile Tanrı'ya yalvaran ve sonunda Tanrı-vari kararlarla yaşama hükmeden biridir Kyle. Arkadaşlarının teşvik ve tebrikleriyle eğlenceye dönmüşen katliamların kahramanıdır.

Film karanlık ekran üzerinde ezan sesleriyle başlar. Ezan ile şiddeti bir arada işleyen bu kurgudan, bir uzantı olarak, camilere saldıran teröristlerin (t)üremesi anlaşılır. Sonraki sahnede tank paletlerinin gayri-insani hegemonik sesi işitilir. Ekranında tam teçhizatlı, yarı robot gibi Amerikan askerleri görülür. Burası Irak'tır. Ancak nefes alan bir ülkeyi, bir şehri ya da bir yeri çağrıştıran hiçbir belirti yoktur. Açıkça her köşe haraptır. Yalnızca yıkımdan ve ölümden geri kalan ıssızlık. Derken alien-vari bir meçhullükle nereden geldiği belli olmayan çarşafı bir kadın ve bir çocuk görünür. Öldürmekten çok öldürülmeyi ister gibi, olabildiğince aşikâr ederler kendilerini/bedenlerini. Keskin nişancı Chris Kyle da "ölümcül" silahının dürbünüyle onları izlemektedir.

Sonra kadın, Kyle'in da şüphesini haklı çıkaracak bir ahmaklıkla çarşafından çıkardığı bombayı uluorta gösterir. Bu absürt sahnede yönetmen, az sonra kadın ile çocuğunun başına geleceklerden sorumlu olarak yine onları tutmakta kararlıdır. Dahası bunu Amerikan izleyicisinin gözüne sokarak yap-

mak istemektedir. Çarşaf imgesini terörizme ilıştirmeye çalışan kara propaganda ise cabasıdır. Bombanın Rus yapımı olduğu vurgusu ayrıca ironiktir. Bu arada Kyle, tanık olduğu durumu üstlerine böylece raporlar ve kendisine "insani" angajman kuralları hatırlatılır! Konuşan/hatırlatan ama yaşanmayan Amerika tipi insan hakları angajmanları!

Üstleri, "son kararı" Kyle'a bırakırlar. Sonra, çocuk elindeki bombayla tanka doğru koşmaya başlar. Hem de herkesin görebileceği bir teşhircilikle. Burada hiçbir gizlilik ve tedbir yoktur. Araya giren bir flashback'ten sonra Kyle'in önce çocuğu, sonra da annesini "tek atışta tam isabet" vurur. Kyle bu durumdan etkilenmiş gibi görünse de başka bir sahnede yine füze atmaya çalışan farklı bir çocuğu daha öldürür. Mesaj açıktır: Bu saldırı değil; savunmadır. "Ölmek için öldür" klişesinin trajikomik bir boyutu daha!

Figür 3. Film afişi. "Amerika'nın en ölümcül keskin nişancısı" diye yazmaktadır. Ve tabii ki Amerika bayrağı ile mutlu aile tablosu.

“**Çocukken babası şöyle nasihat eder Kyle'a: "İnsanlar üç türdür: Koyunlar, kurtlar ve çoban köpekleri". 11 Eylül günü Kyle'ın kafasında kimin koyun, kimin kurt, kimin de çoban köpeği olduğuna dair yanıt berraklaşmıştır.**

Chris, fiziksel görünümünden yaşam tarzına kadar tam anlamıyla klasik bir Amerikalıdır. Ulusal Amerikalılık kimliğinin tüm imaj ve gerekleriyle yüklüdür: Tanrı, Vatan ve Aile. Her Amerikalının olması gerektiği gibi o da iliklerine kadar vatanseverdir. Kyle, özel bir asker olmakla birlikte; "herhangi biri"dir de. Onun bu "herkes gibi olma" hali esasında tehlikenin özüdür. Çünkü bu, kitlelere kolayca sirayet edebilecek bulaşıcı öykünme tavrını mümkün kılmaktadır. Kanımca Brenton Tarrant da bu öykünmenin bir sonucu, bu yayılcı tecrübenin bir parçasıdır.

Çocukken babası şöyle nasihat eder Kyle'a: "İnsanlar üç türdür: Koyunlar, kurtlar ve çoban köpekleri". 11 Eylül günü Kyle'ın kafasında kimin koyun, kimin kurt, kimin de çoban köpeği olduğuna dair yanıt berraklaşmıştır. Babası, ilerde olacakları görmüş gibi sözlerini şöyle bitirir: "Bazı insanlar bu dünyada kötülüğün olmadığına inanır. Ne zaman karanlık kapılarını çalsa kendilerini nasıl koruyacaklarını bilmezler. Böyleleri ko-

yun olanlardır. Sonra avcılar gelir. Zayıfları avlamak için şiddete başvururlar. Onlar da kurt olanlardır. Bir de sürüyü koruması gereken saldırı ve üstünlük yetenekleri olanlar vardır. Kurtlara göğüs geren böylelerine az rastlanır. Onlar ise çoban köpekleridir. Ailemizde koyun falan yetiştirmiyoruz biz. Kurt olursanız da sizi dövmekten betederim... Ama yine de kendimizi koruyacağız. Birisi sizle kavga ederse ya da kardeşine vurmaya çalışırsa karşılık vermeniz için izin veriyorum... Öyleyse kim olduğunu biliyorsun. Amacını biliyorsun”.

Bu duygularla bir kovboy gibi ve kovboy hayaliyle yetişen, sonra da keskin nişancı olan Kyle, askerden döndükten sonra bazı ruhsal gerilimler yaşamaya başlar. Bu durum, birçok Amerikan askeri için yaygın ve geçerli bir durumdur. Yine de kontrolsüz şiddet eğilimi gösterdiği bir barbekü partisi sonrasında katıldığı terapisi seansında Kyle ile doktor arasında şöyle bir diyalog geçer:

Doktor: İşler biraz kontrolden çıkmış gibi. Endişeleniyor musun?

Kyle: Hayır bayım.

Doktor: Yani olanlardan ya da olabilecek olanlardan endişelenmiyor musun?

Kyle: Hayır bayım, endişelenmiyorum.

Doktor: Donanma senin 160'tan fazla kişiyi öldürdüğünü söyledi desem şaşırırsın mı?

Kyle: (Konuşmaksızın ve şaşırmaksızın, başıyla onaylar)

Doktor: Keşke olmasaydı dediğin şeyler görmüş ya da yapmış olabileceğini düşündün mü hiç?

Kyle: Ben öyle değilim. Hayır.

Doktor: Ne değilsin?

Kyle: Sadece dostlarımı koruyordum. Askerlerimizi öldürmeye çalışıyorlardı. Yani ben Yaratıcılıma buluşmaya ve açtığım her ateşin hesabını vermeye hazırım. Aklımdan çıkmayan tek şey kurtaramadığım dostlarım.

Öte yandan Christchurch'te onlarca Müslüman'ı ibadet esnasında katleden Brenton Tarrant da tutuklu bulunmaktadır. Yazdığı tüyler ürpertici manifesto ise -kimi primitif modernlerce hala takip ve takdir edilebilmektedir. Terörizmin özneleri sussa bile, çoğu zaman kötülüğün ve terörün temsil ettiği yıkıcılık üst perdeden konuşmayı sürdürebilmektedir. Dahası Tarrant'ın basit bir katil değil; temsiliyet yüklü bir terörist olduğunu ifade eden güçlü bir ses yükselmemektedir.

Chris Kyle'ın gerçek hikayesine geri dönecek olursak, askerden döndükten ve anılarını kitaplaştırdıktan bir yıl sonra Kyle, 2013

yılında öldürülür. Irak'ta değil; Teksas'ta! Hem de ironik bir şekilde bir poligonda 25 yaşındaki yine eski bir asker tarafından yakın mesafeden vurularak. Kyle'ı vuran Eddie Ray Routh isimli bu savaş gazisi de birçokları gibi psikolojik açmazlarla boğuşmaktaydı. Bu durum sıradanlaşan cinayetın sıradanlaşmayan semptomlarından.

Katil Routh, Kyle'ı neden vurduğunu bilmediğini, neden böyle bir şey yaptığını anlayamadığını söylemiştir verdiği savunmada. Artık ölüm, nedenlerinden bağımsız bir banallik içindedir.

Öte yandan Christchurch'te onlarca Müslüman'ı ibadet esnasında katleden Brenton Tarrant da tutuklu bulunmaktadır. Yazdığı tüyler ürpertici manifesto ise -kimi primitif modernlerce hala takip ve takdir edilebilmektedir. Terörizmin özneleri sussa bile, çoğu zaman kötülüğün ve terörün temsil ettiği yıkıcılık üst perdeden konuşmayı sürdürebilmektedir. Dahası Tarrant'ın basit bir katil değil; temsiliyet yüklü bir terörist olduğunu ifade eden güçlü bir ses yükselmemektedir.

Yirmi birinci yüzyılın eğitimli ve hür insanı için öldürmek kitlesel düzeyde bile hala çok sıradan bir durum olmaktan çıkamamıştır. Bu açıdan hiç şüphesiz *American Sniper* filminde Chris Kyle'ın eşi olan Taya Renae Kyle, Chris'ten istediği şeyde son derecede haklıdır: *“Yeniden insan olmanı istiyorum”*.

ORTADOĞU uluslararası siyaset dergisi analiz

ORTADOĞU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/ilçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 60 TL (KDV dahil) 2 Yıllık Abonelik 110 TL (KDV dahil)

- Dergimiz 2 ayda bir olmak üzere yılda toplam 6 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
Şubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk.
No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (312) 430 26 09
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

/orsamtr

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (312) 430 26 09
☎ +90 (312) 430 39 48

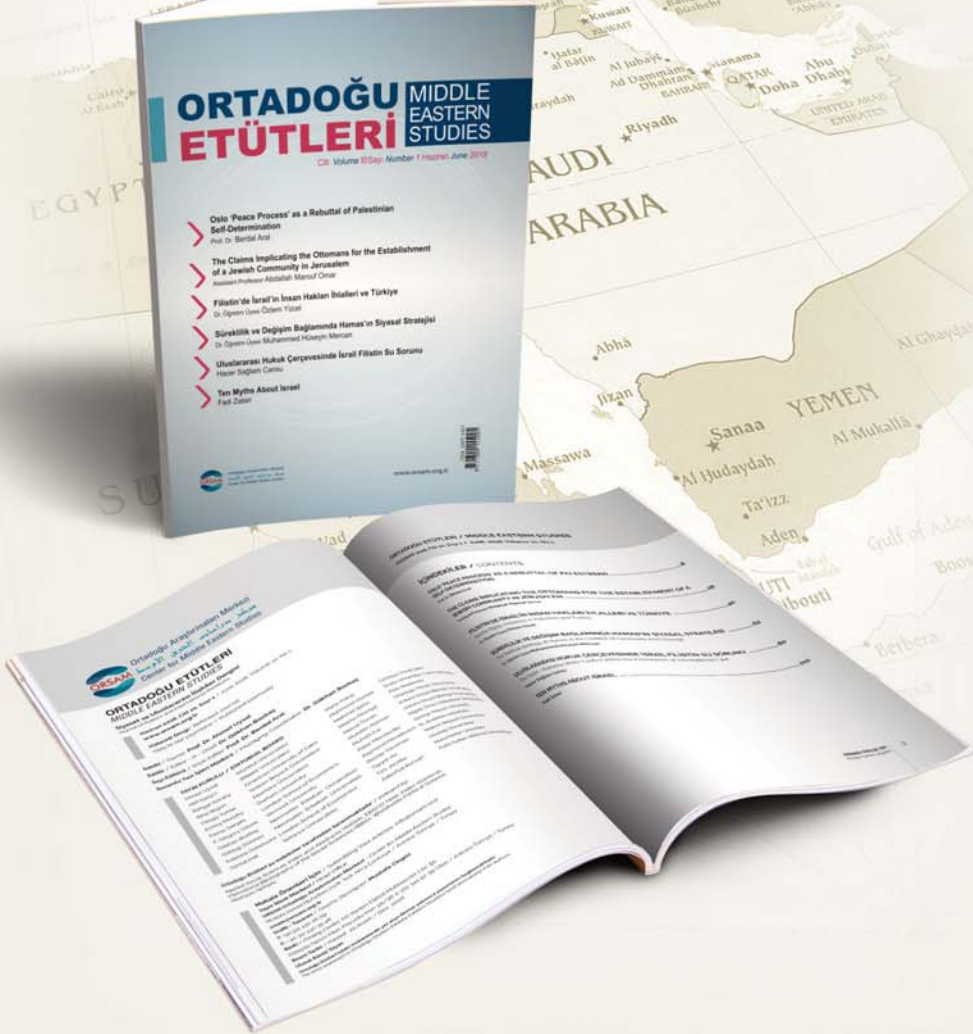
✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📱 f in t y
orsamtr

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi